technopolis | group |

6 juni 2018

Onderzoek naar de betrokkenheid van belanghebbenden bij het normalisatieproces

Eindrapport

technopolis|group|

Onderzoek naar de betrokkenheid van belanghebbenden bij het normalisatieproces

Eindrapport

technopolis |group| juni 2018

Christien Enzing, Hans Schaffers, Maarten Koopmans

Inhoudsopgave

1 Inleiding 1
1.1 Aanleiding 1
1.2 Vraagstelling en aanpak 1
1.3 Uitvoering 3
1.4 Dit rapport 5
2 Achtergrond Normcommissies 6
2.1 Activiteiten, ondersteuning en financiering van normcommissies 6
2.2 Rol van de stakeholderanalyse 7
3 Resultaten 10
3.1 Zijn alle belanghebbenden in de normcommissies vertegenwoordigd? 10
3.2 Waarom nemen sommige belanghebbenden niet deel aan normalisatie? 12
3.3 Wat hebben belanghebbenden nodig om alsnog deel te nemen aan normalisatie? 15
3.4 Hoe pakt de stakeholderanalyse en categorisering van de stakeholders uit? 17
4 Discussie 20
4.1 Samenstelling en focus van normcommissies 20
4.2 Factoren die deelnamebeslissingen beïnvloeden 22
4.3 Betrokkenheid MKB en consumentenorganisaties 23
4.4 Nieuwe vragen 23
Bijlage A Klankbordgroep 25
Bijlage B Beleidsinterviews 26
Bijlage C Casestudies 33
Bijlage D Enquete 81

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Normalisatie, het proces om te komen tot een norm, vervult een belangrijke maatschappelijke functie. Door normalisatie ontstaan erkende afspraken tussen belanghebbenden over de ontwikkeling en het gebruik van producten, diensten, processen of methoden. Het maken van deze afspraken is belangrijk om succesvol te kunnen produceren, innoveren, diensten te ontwikkelen en zaken te doen. Afspraken over normen zijn ook belangrijk in het maatschappelijke domein, bijvoorbeeld bij normen op het gebied van veiligheid en gezondheid, en van duurzaame energie en milieumanagement.

Het uitgangspunt van normalisatie is dat het betrekken van alle belanghebbenden van cruciaal belang is voor de adoptie van de norm. De groep van belanghebbenden omvat dan ook niet alleen technische ontwikkelaars en producenten, maar ook organisaties die maatschappelijke onderwerpen als veiligheid, duurzaamheid en kwaliteit vertegenwoordigen.

In Nederland is het Nederlands Normalisatie-instituut (NEN) verantwoordelijk voor het proces van normontwikkeling[1]. NEN vertegenwoordigt Nederland ook in de Europese normalisatieorganisaties CEN en CENELEC, en voor internationale normontwikkeling in ISO en IEC. NEN voert een aantal activiteiten uit die zijn gericht op het betrekken van belanghebbenden, waaronder ook het MKB en maatschappelijke organisaties, bij normalisatieprocessen. Zo brengt NEN relevante belanghebbenden in kaart door de uitvoering van stakeholderanalyses.

Het onderzoek dat in dit rapport centraal staat, vloeit voort uit het Europese Joint Initiative on Standardisation (JIS), dat in 2016 door EU-lidstaten en tal van belanghebbende partijen zoals normalisatieorganisaties, industriële federaties en kennisinstellingen alsmede consumenten-, milieu- en vakbondsorganisaties is ondertekend[2]. Het JIS heeft tot doel om de werking van het Europese normalisatiestelsel te verbeteren door versterking van publiek-private samenwerking, en formuleert een breed gedragen gedeelde visie op Europese normalisatie. Deze is bedoeld om de uitdagingen van de veranderende economie, het belang een groeiende diensteneconomie en digitale innovaties op te kunnen vangen en het normalisatiesysteem toekomstbestendig te maken. Het JIS definieert onder meer drie acties die zich specifiek richten op het “effectief faciliteren en betrekken van alle belanghebbenden bij de ontwikkeling van normen”. Deze drie acties zijn[3]:

- Inclusie, transparantie en effectieve participatie van alle stakeholders in het Europese normalisatie systeem (Actie 9).
- Facilitering van de deelname van alle stakeholders op nationaal niveau (Actie 10).
- Verbetering van de vertegenwoordiging van de belangen van het Europese MKB en maatschappelijke organisaties in internationale normalisatie processen - pilot project (Actie 15).

Dit onderzoek draagt bij aan de invulling van deze drie JIS-acties.

1.2 Vraagstelling en aanpak

De centrale onderzoeksvraag luidt: “In hoeverre worden alle belanghebbenden optimaal betrokken bij het normalisatieproces, en wat hebben belanghebbenden die niet deelnemen nodig om dat alsnog te gaan doen?”

[1] Informatie over normstelling bij de NEN: https://www.nen.nl/Normontwikkeling.htm

[2] http://ec.europa.eu/growth/content/joint-initiative-standardisation-responding-changing-marketplace-0_nl

[3] http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8852&lang=nl

Meer specifiek moet het onderzoek een antwoord geven op de volgende vier deelvragen:

1. In hoeverre zijn alle belanghebbenden momenteel vertegenwoordigd in de normcommissies van NEN?
2. Wat is de reden dat sommige belanghebbenden niet deelnemen aan normalisatie?
3. Wat hebben deze belanghebbenden nodig om wel deel te nemen aan normalisatie?
4. Hoe pakt de stakeholderanalyse en categorisering van de stakeholders uit? Geeft de door NEN toegepaste methode een realistisch overzicht van de daadwerkelijke belanghebbenden die in normcommissies zijn vertegenwoordigd?

De onderzoekaanpak omvat een combinatie van drie methodes voor dataverzameling:

- Voorbereidende beleidsinterviews. Deze interviews met personen die inzicht hebben in de problematiek van vertegenwoordiging in normcommissies dienen als basis voor een beschrijving van de context van normalisatie vanuit het perspectief van de beleidswereld.
- Casestudies van acht normcommissies. Deze casestudies zijn bedoeld om inzicht te verkrijgen in de redenen voor deelname en niet-deelname aan normcommissies. De casestudies zijn gebaseerd op vijf interviews per normcommissie: interviews met de NEN-secretaris van de commissie, met twee deelnemers en met twee niet-deelnemers. Voorts is deskresearch uitgevoerd voor elke casestudie.
- Een enquête onder deelnemers aan norm- en beleidscommissies van NEN. Door middel van deze enquête willen we een zo breed mogelijk beeld krijgen van de betrokkenheid van belanghebbenden bij normalisatie.

De onderstaande tabel presenteert de methoden en databronnen die voor de beantwoording van de vier onderzoeksvragen zijn gebruikt.

Tabel 1 Overzicht onderzoeksaanpak

Onderzoeksvragen	Onderwerp	Methoden, databronnen
1. In hoeverre zijn alle belanghebbenden momenteel vertegenwoordigd in de normcommissies van NEN?	• Huidige deelname per type belanghebbende groep	• Data-analyse NEN-data
	• Normatieve perceptie van deelnemers over mate van vertegenwoordiging type stakeholders	• Enquête deelnemers
2. Wat is de reden dat sommige belanghebbenden niet deelnemen aan normalisatie?	• Eigen verklaringen van niet-deelnemers over hun redenen voor niet deelnemen	• Casestudies (interviews)
	• Percepties van deelnemers over redenen voor uitblijven van deelname van anderen	• Casestudies (interviews) • Enquête deelnemers
3. Wat hebben deze belanghebbenden nodig om wel deel te nemen aan normalisatie?	• Eigen verklaringen van niet-deelnemers over hun behoeften	• Casestudies (interviews)
	• Percepties van deelnemers over behoeften niet-deelnemers	• Casestudies (interviews) • Enquête deelnemers
4. Hoe pakt de stakeholderanalyse en categorisering van stakeholders uit? Geeft de toegepaste methode een realistisch overzicht van de daadwerkelijke belanghebbenden?	• Vergelijking uitkomst stakeholderaanalyse met de huidige feitelijke vertegenwoordiging en de 'gewenste' vertegenwoordiging	• Data-analyse NEN-data • Casestudies (interviews) • Mini-enquête deelnemers

De opdrachtgever – het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) - heeft een aantal organisaties een rol gegeven in dit onderzoek door de instelling van een Klankbordgroep (zie Bijlage A voor de samenstelling). Deze groep kwam twee keer bijeen: vlak na de start van het onderzoek om de onderzoeksaanpak te bespreken (december 2017), en nadat de conceptresultaten beschikbaar waren (maart 2018). De conceptresultaten zijn voorgelegd aan en becommentarieerd door de Klankbordgroep.

NEN zat niet in de Klankbordgroep, maar was wel aanwezig bij de klankbordgroepbijeenkomsten en ook bij de bijeenkomsten van het projectteam met de opdractgever. NEN heeft in alle stadia van het project haar medewerking daaraan gegeven; ook becommentarieerde NEN de concept-rapportages.

1.3 Uitvoering

Beleidsinterviews

Er is met vijf categorieën belanghebbenden bij het Nederlandse normalisatieproces gesproken. In overleg met de opdrachtgever zijn de volgende organisaties per categorie vastgesteld.

- Normalisatieorganisatie: NEN.
- Overheid: ministeries van Economische zaken en Klimaat, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Infrastructuur en Waterstaat (in een gezamenlijk gesprek).
- Bedrijfsleven: MKB-Nederland.
- Maatschappelijke organisaties: Consumentenbond.
- Onderzoeks- en kennisinstellingen: TNO.

Een samenvatting van de resultaten van de beleidsinterviews is opgenomen in Bijlage B.

Casestudies

In totaal kent NEN ongeveer 1400 normcommissies waarvan er volgens NEN ongeveer 600-700 actief zijn, waaronder ruim 170 normsubcommissies. In overleg met NEN-consultants is een lijst samengesteld van 24 normcommissies die in aanmerking komen voor een casestudie. Bij de selectie van deze normcommissies zijn de volgende criteria gehanteerd:

- In de normcommissie zijn niet alle belangen vertegenwoordigd. Hierbij gaat het om economische belangen naast belangen op het gebied van veiligheid, duurzaamheid, milieu, gezondheid, consumentenbelangen, e.d.
- In de normcommissie zijn één of enkele typen belanghebbenden niet vertegenwoordigd die – volgens de mening van de consultants en onderzoekers - wel invloed op de acceptatie van een norm kunnen hebben.
- De samenstelling van de normcommissie vertoont andere relevante en opvallende karakteristieken, bijvoorbeeld een relatieve oververtegenwoordiging van bepaalde stakeholders of het ontbreken van specifieke segmenten zoals innovatieve bedrijven of het MKB.

Uit de lijst heeft Technopolis vervolgens een 16-tal normcommissies geselecteerd die beantwoorden aan de genoemde criteria en daarnaast een evenwichtige verdeling over sectoren vertonen. Deze selectie van 16 normcommissies is vervolgens ter advies voorgelegd aan de klankbordgroep. De feedback van de klankbordgroep is meegenomen bij de uiteindelijke selectie van acht normcommissies die als casestudies hebben gediend. Bij deze eindselectie is vooral gelet op de volgende karakteristieken:

- Type van de commissie (onderwerpen waarvoor normen worden ontwikkeld; aantal leden; ondersteuning door NEN zoals vastgesteld in het serviceprofiel van de commissie).
- Huidige deelnameprofiel (mate van variatie onder de deelnemende stakeholdercategorieën).

- Praktische overwegingen (beschikbaarheid in de onderzoeksperiode van de NEN-consultant die als secretaris van de normcommissie optreedt).

De onderstaande tabel presenteert de acht normcommissies (en hun NEN-code) die in de casestudies zijn onderzocht.

Tabel 2 Geselecteerde normcommissies voor de casestudies

Normcommissie
Nanotechnologie (nr. 342 229)
Ventilatie en lucht-doorlatendheid gebouwen (nr. 351 074 07)
Patiëntentilliften en hygiënehulpmiddelen (nr. 301 076 03)
Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy (nr. 381 027)
Machines voor de voedselindustrie (nr. 341 100)
Elektrisch materieel in verband met explosiegevaar (nr. 330 001)
Waterstof en brandstofcellen (nr. 361 031, NEC31)
Kinderartikelen (nr. 310 197)

De casestudies zijn uitgevoerd op basis van interviews met leden en niet-leden van de normcommissie alsmede met de NEN-secretaris van de commissie, aangevuld met deskresearch. Op basis van suggesties van de NEN-secretaris van elke normcommissie heeft Technopolis de te interviewen personen en organisaties geselecteerd op basis van een zo evenwichtig mogelijke verdeling over stakeholdercategorieën. In een enkel geval bleek het niet mogelijk om binnen de gestelde deadline van het onderzoek meer dan één lid van een normcommissie te interviewen. In enkele andere normcommissies werden, waar dat nuttig leek, meer dan twee leden en niet-leden geïnterviewd. Interviews met de geselecteerde personen werden gebaseerd op een vragenlijst die aangepast werd aan de te interviewen categorieën (NEN-secretaris, deelnemers, niet-deelnemers). In overleg met opdrachtgever EZK is besloten om in dit rapport alleen de namen van organisaties op te nemen. Korte samenvattingen van interviews zijn voorgelegd aan de geïnterviewden en deze hebben de mogelijkheid gekregen om hierop te reageren. Deze feedback is verwerkt in de casebeschrijvingen. In Bijlage C zijn de volledige casestudies voor de acht normcommissies opgenomen.

Enquête

Een e-mail-uitnodiging met de link naar de web-based enquête is door NEN aan 6173 personen gestuurd; dit zijn leden van de 1400 normcommissies en leden van beleidscommissies (één per vakgebied). De enquête bestond uit 15 vragen; sommige vragen kreeg men alleen voorgelegd als men een bepaald antwoord op een voorgaande vraag had gegeven. De respondenten kregen na drie weken een herinneringsmail met de link naar de enquête. Daarnaast heeft NEN een interne e-mail gestuurd naar de secretarissen om hen op de enquête te wijzen.

Uiteindelijk hebben 1106 personen gereageerd (18%). In Bijlage D is de vragenlijst opgenomen en zijn tevens de resultaten opgenomen die betrekking hebben op de kenmerken van de groep respondenten (vakgebied van de commissie, positie in commissie en type belanghebbende). De hoofdresultaten zijn in Hoofdstuk 3 opgenomen.

1.4 Dit rapport

Nadat in Hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de NEN-commissies, presenteren we in Hoofdstuk 3 de resultaten van het onderzoek aan de hand van de vier deelvragen. We sluiten dit rapport af met een beschouwing van de gevonden resultaten (Hoofdstuk 4). In de bijlagen bij dit rapport staan de leden van de klankbordgroep, de integrale resultaten van de beleidsinterviews, de acht casestudies en de enquêtevragen en gegevens over de groep respondenten.

2 Achtergrond Normcommissies

2.1 Activiteiten, ondersteuning en financiering van normcommissies

Volgens de NEN-website beheert NEN ongeveer 34.000 normen. Van de ongeveer 1400 normcommissies, zijn er tussen de 600 en 700 actief, met ongeveer 5000 actieve commissieleden. Jaarlijks worden er zo'n 50 nieuwe normcommissies opgestart. Van tijd tot tijd worden ook normcommissies beëindigd of op niet-actief gezet. Een normcommissie selecteert een voorzitter uit de leden, NEN levert de secretaris. Normcommissies zijn ingedeeld in 16 vakgebieden (zie hieronder), een informele indeling bedoeld voor presentatiedoeleinden.

NEN-vakgebieden:

1. Arbeid & Veiligheid, 2. Bouw, 3. Chemie en Materiaaltechnologie, 4. Consumentenzaken, 5. Gas & Water, 6. Elektrotechniek, 7. Energie & Distributie, 8. ICT, 9. Landbouw & Levensmiddelen, 10. Machinebouw & Transport, 11. Managementsystemen, 12. Medische hulpmiddelen, 13. Milieu, 14. Security, 15. Zorg & Welzijn, 16. Maatschappelijke Verantwoordelijkheid Organisaties en Duurzaamheid.

Ieder vakgebied, en de normcommissies die daaronder vallen, is ondergebracht bij een beleidscommissie. Er zijn 13 beleidscommissies. Een beleidscommissie is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het normalisatiebeleid en het normalisatieprogramma voor een bepaald beleidsterrein[4]. Een beleidscommissie stelt normcommissies in en begeleidt actieve normcommissies vanuit een strategische optiek op de betreffende sector en op normalisatie. Hierbij komt de samenstelling, werkwijze en werkplan alsmede de voortgang van de normcommissies aan de orde. Normcommissies verzorgen in opdracht van een beleidscommissie de Nederlandse inbreng bij Europese en internationale normalisatie en de ontwikkeling van normen in Nederland.

Een normcommissie richt haar activiteiten in volgens een commissieplan waarin - naast de structuur van de normcommissie - haar doelstellingen en werkplan staat beschreven. De activiteiten van de normcommissies worden door NEN ondersteund op basis van een zogenaamd serviceprofiel dat met de normcommissie wordt afgesproken. Dit serviceprofiel legt de mate van NEN-ondersteuning vast en maakt deel uit van het commissieplan.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen vier categorieën services:

1. Invloed: het beïnvloeden van de inhoud en toepasbaarheid van normen vanuit het belang van de leden van de normcommissie.
2. Draagvlak: het creëren van een zo breed mogelijk draagvlak voor normontwikkeling.
3. Netwerk: het faciliteren van toegang tot Nederlandse, Europese of mondiale netwerken op het gebied van normen.
4. Kennis: kennis van normen en van ontwikkelingen op het gebied van technologie, regelgeving en normtoepassing.

Activiteiten en ondersteuning (uitgedrukt in het serviceprofiel) verschillen per normcommissie. Dit hangt samen met de omvang, maar ook met de aard van het normgebied, het belang van internationale ontwikkelingen, en de wensen en belangen van de participanten. De activiteiten van een normcommissie kunnen gericht zijn op het volgen van internationale normontwikkelingen, maar ook op het ontwikkelen van Nederlandse normen. Volgens NEN is ongeveer 90% van de normcommissies gericht op het leveren van input aan het opstellen van Europese normen. Normcommissies komen een relatief beperkt aantal keer per jaar bij elkaar, meestal 2-3 keer.

Het uitgangspunt bij normalisatie is dat de deelnemende organisaties de activiteiten gezamenlijk financieren; degene die baat heeft bij normalisatie is bereid daarvoor een financiële bijdrage te leveren. De normcommissies hebben een eigen begroting. Op deze wijze wordt NEN-ondersteuning van de

[4] Bron: NEN-Statuten en Huishoudelijk Reglement (2005)

normcommissie bekostigd door de leden. Een normcommissie beheert haar eigen budget op basis van bijdragen van leden. De ledenbijdrage varieert per commissie, en ligt over het algemeen tussen € 2000 en € 6000 per jaar. Uit deze financiële bijdrage wordt de NEN-secretaris bekostigd. Het budget voor de NEN-secretaris varieert, mede afhankelijk van het aantal leden, tussen €10.000 en €20.000. Als er weinig leden zijn, is er ook weinig budget- en dus tijd - voor de secretaris beschikbaar. Uit dit urenbudget moet niet alleen de facilitering van de normcommissie plaatsvinden (vergaderingen) maar ook het benaderen van potentiële nieuwe leden uit ontbrekende stakeholdercategorieën. Een NEN-secretaris heeft een aantal normcommissies onder zijn of haar hoede. Soms is een secretaris al lange tijd bij een normcommissie betrokken, soms pas heel kort waardoor een secretaris niet in detail op de hoogte kan zijn van discussies in het verleden rond deelname en niet-deelname. De kosten kunnen in gelijke mate gedragen worden door alle leden maar men kan in een normcommissie ook andere afspraken maken. Afgesproken kan bijvoorbeeld worden dat grotere bedrijven een groter deel van de kosten betalen dan de kleinere bedrijven, of dat de financiële bijdrage voor sommige typen leden zoals zeer kleine bedrijven en organisaties met een maatschappelijke doelstelling vervalt.

De overheid kan besluiten om normcommissies financieel te ondersteunen, bijvoorbeeld om deelname van specifieke belanghebbenden te vergemakkelijken. Daarnaast heeft de overheid nog een aantal andere rollen en verantwoordelijkheden op het gebied van normalisatie:

- Ministeries hebben in sommige gevallen een vakinhoudelijke betrokkenheid bij normalisatie via de participatie van diensten zoals Rijkswaterstaat, Agentschap Telecom, NVWA en Inspectie SZW in normcommissies en als lid van beleidscommissies. In enkele gevallen nemen deze diensten deel via een zogenaamd agendalidmaatschap (geen actieve deelname in persoon). Zij verstrekken soms ook financiële bijdragen aan beleidscommissies.
- Wetgeving op departementale beleidsterreinen verwijst in een aantal gevallen vanuit doelvoorschriften naar normen. Toezichthouders maken bij hun inspectietaken in een aantal gevallen gebruik van normen.
- Overheidsbetrokkenheid bij normalisatie kan tevens voortvloeien uit de relatie met producten waarvoor normen worden ontwikkeld (denk aan eisen aan infrastructuur), en vanwege het maatschappelijk belang van een norm.
- De overheid vervult een belangrijke financiële rol ten aanzien van de bekostiging van de normalisatie-infrastructuur. EZK heeft zogenaamde taakgerichte financieringsafspraken met NEN.
- Een afstemmende en coördinerende rol wordt vervuld via de Interdepartementale Commissie Normalisatie en Conformiteitsbeoordeling (ICN), voorgezeten door EZK. De ICN richt zich op het interdepartementaal afstemmen en coördineren van het gebruik van normalisatie en certificatie als beleidsinstrument.

2.2 Rol van de stakeholderanalyse

Het is al langere tijd gebruikelijk bij NEN om voorafgaand aan het instellen van een normcommissie een stakeholderanalyse uit te voeren. Om dit te formaliseren heeft NEN twee jaar geleden een standaardformat voor een stakeholderaanpak vastgesteld. Dit format is ontwikkeld in samenwerking met de Rotterdam School of Management. Daarbij hoort ook de verplichting om te registreren welke partijen zijn uitgenodigd, maar hebben besloten om niet deel te nemen.

De stakeholderanalyse volgens het standaardformat is door NEN gefaseerd ingevoerd. Dat betekent dat voor een aantal normcommissies het nieuwe format nog niet is toegepast en dat de wijze waarop het format wordt toegepast en de diepgang van deze stakeholderanalyse varieert. Ook is nog niet in alle gevallen volledig gedocumenteerd welke partijen die zijn uitgenodigd niet meedoen, en waarom niet.

De stakeholderanalyse is een instrument dat helpt bij het identificeren en classificeren van partijen die belanghebbend zijn. De tool die de stakeholderanalyse ondersteunt bij de inventarisatie bestaat uit een stakeholdertabel en een waardeketenstructuur. Deze zijn bedoeld om NEN te helpen om het

actorenveld in kaart te brengen. In de praktijk blijkt met name de waardeketenaanpak (Figuur 1) goed te functioneren als inventarisatie-instrument.

Figuur 1 Model voor de stakeholderinventarisatie volgens de waardeketenaanpak

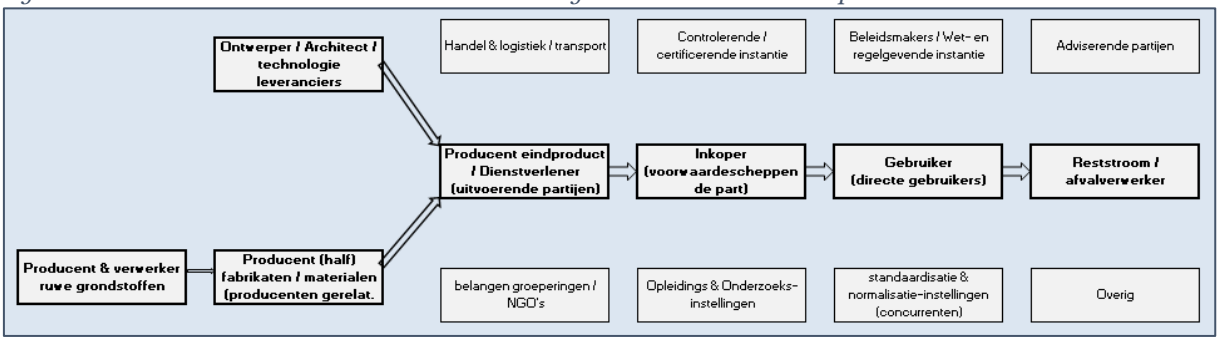

Bron: RSM/NEN

In normcommissieplannen wordt standaard een stakeholdertabel opgenomen (Tabel 3) waarin alle stakeholdercategorieën worden gedefinieerd. Deelnemers aan een normcommissie worden ingedeeld volgens deze stakeholdertabel.

Tabel 3 Beschrijving van stakeholdercategorieën

	Stakeholders	**Omschrijving**
1a	Directe gebruikers (Gebr)	Eindgebruiker van dienst, proces of product.
1b	Brancheorganisaties directe gebruikers (Bra)	Als groep, in de vorm van belangenorganisaties.
2a	Voorwaarde scheppende organisaties, opdrachtgevers (Vw)	Organisaties die de voorwaarden bepalen waaraan het product of dienst moet voldoen. Wetmatige voorwaarden worden door wetgevende instanties bepaald (zie onder 9).
2b	Brancheorganisaties van voorwaarde scheppende partijen (Bra)	
3a	Adviserende organisaties (Adv)	Organisaties die andere belanghebbenden inhoudelijk kunnen adviseren (bijv. ingenieursbureaus, adviesbureaus, consultancy).
3b	Brancheorganisaties van adviserende partijen (Bra)	
4a	Uitvoerende, toepassende, dienstverlenende organisaties (Uitv)	Productnormalisatie: organisaties die het product gebruiken, toepassen in hun dienstverlening naar de eindgebruiker toe (bijv. aannemer, installateur). Dienstennormalisatie: organisaties die een proces of dienst verlenen aan de eindgebruiker (bijv. schuldhulpverlener).
4b	Brancheorganisaties van uitvoerende, dienstverlenende, toepassende partijen (Bra)	
5a	Producenten, leveranciers van hoofdproduct (Prod)	Bij productnormalisatie is dit de hoofdproducent, hoofdleverancier. Bij dienstennormalisatie wordt deze categorie niet gebruikt. De rol van 'producent, leverancier' wordt vervuld door de uitvoerende, dienstverlenende organisatie.
5b	Brancheorganisaties van producenten, leveranciers van hoofdproduct (Bra)	
6a	Producenten, leveranciers van aanhangende producten en diensten (Sup)	Bij productnormalisatie betreft dit producenten, leveranciers van producten die als grondstof, halffabricaat of rest-/afvalstof in de productketen voorkomen. Bij dienstennormalisatie betreft het de

	Stakeholders	Omschrijving
		aanbieders van aanvullende diensten.
6b	Brancheorganisaties van producenten, leveranciers van aanhangende producten en diensten (Bra)	
7	Onderzoek- en kennisinstellingen (O&K)	Instellingen die zonder direct commercieel belang kennisleverancier zijn of onderzoek verrichten. Bijv. onderwijsinstellingen, laboratoria, onderzoeksinstellingen.
8	Controlerende instanties (Contr)	Bijv. inspectiediensten, certificeringinstellingen
9	Wetgevende instanties (Wetg)	Overheden
10	Bestaande/nieuwe initiatiefnemers (Alt)	Partijen die alternatieve initiatieven ondernemen vergelijkbaar met NEN (normen, certificatieschema's, richtlijnen etc.)
11	Contextbepalers groter geheel (Con)	Organisaties (bijv. stichtingen, platforms) die op generieke wijze betrokken zijn.

Bron: NEN. Tussen haakjes zijn afkortingen aangegeven die in Tabel 4 worden gebruikt.

3 Resultaten

3.1 Zijn alle belanghebbenden in de normcommissies vertegenwoordigd?

Aanvankelijk was het de bedoeling om middels een enquête onder alle NEN-secretarissen inzicht te verkrijgen in de samenstelling van de NEN-commissies en van hen te vernemen waarom bepaalde stakeholders die wel waren benaderd, weigerden om in de commissie zitting te nemen. Dit is na overleg met NEN niet doorgezet vanwege de te hoge tijdsbelasting die dit voor de NEN-secretarissen zou opleveren.

Door middel van de enquête uitgevoerd onder leden van norm- en beleidscommissies is het wel gelukt om informatie te krijgen over de balans in de deelname van belanghebbenden. In de enquête *h*ebben 947 respondenten op de stelling 'In de commissie waarvoor ik deze enquête invul, zijn alle typen belanghebbenden vertegenwoordigd' gereageerd Met deze stelling waren 287 (30,3%) personen het oneens en 50 (5,3%) geheel mee oneens, 210 (22,2%) waren neutraal en 325 (34,3%) het ermee eens en 75 (7,9%) geheel mee eens. Globaal genomen waren dus iets meer personen het met de stelling eens (ca 42%) dan oneens (ca 35%).

De groep personen die het met de stelling oneens was, is vervolgens gevraagd welke stakeholderscategorieën in hun commissie ontbreken. De ontbrekende stakeholderscategorieën die het meest werden genoemd in de enquête (zie onderstaand figuur) zijn overheid/beleidsmakers en gebruikers uit het MKB en het grootbedrijf. Daarna volgen controlerende instanties en maatschappelijke organisaties.

Figuur 2 Ontbrekende leden normcommissies (N=400, men kon meerdere missende organisaties aanvinken)

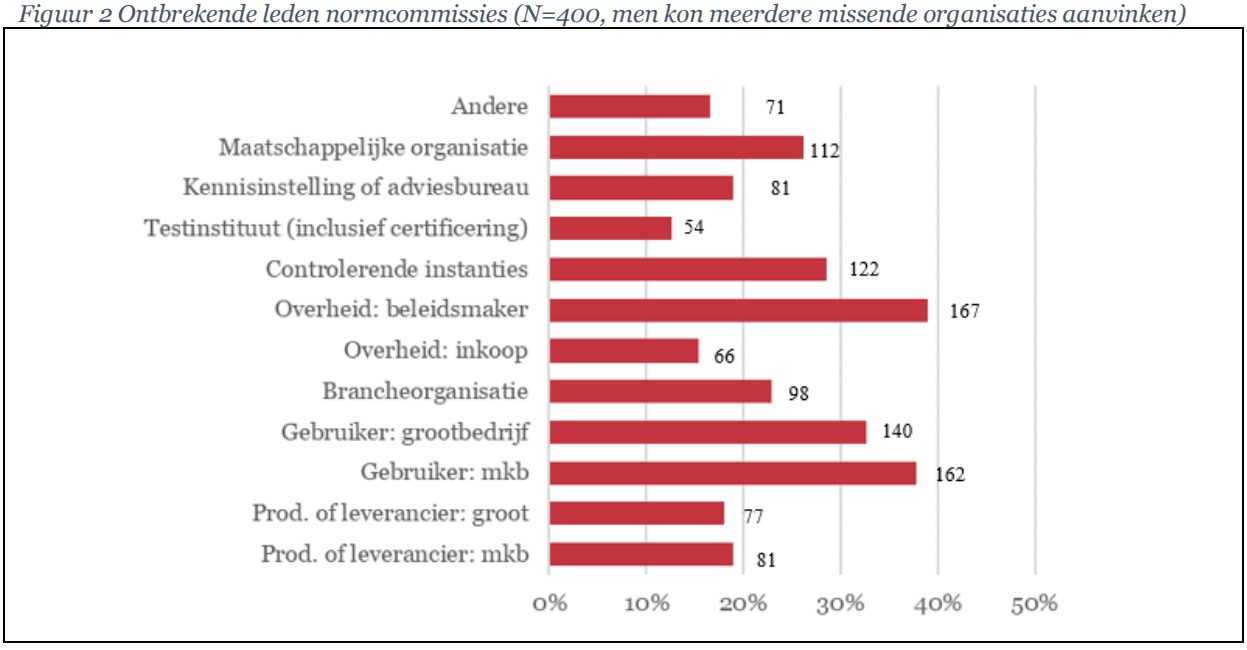

De acht normcommissies van de casestudies vormen maar een fractie van het totale aantal commissies. Ook al zijn ze mede geselecteerd op basis van onevenwichtigheden in de samenstelling van deze normcommissies; ze illustreren wel hoe de samenstelling van normcommissies eruit kan zien.

De huidige samenstelling van de acht normcommissies is op basis van de meest actuele normcommissieplannen aangegeven in onderstaande tabel (Tabel 4). De vertegenwoordigde stakeholdercategorieën staan in rood aangegeven, met in donkerrood de typen stakeholders die relatief oververtegenwoordigd zijn. Uit de tabel blijkt duidelijk dat bepaalde stakeholdercategorieën nauwelijks vertegenwoordigd zijn, zoals "voorwaardenscheppende organisaties en opdrachtgevers" en "wetgevende instanties" (overheden), terwijl andere stakeholdertypen in geen enkele normcommissie vertegenwoordigd zijn, zoals "bestaande en nieuwe initiatiefnemers" (partijen die alternatieve

initiatieven ondernemen op het gebied van normen, certificatieschema's, etc) en "contextbepalers" (zoals generiek betrokken stichtingen en platforms).

Tabel 4 Samenstelling van de acht normcommissies

Naam normcommissie	1a. Gebr	1b. Bra	2a. Vw	2b. Bra	3a. Adv	3b. Bra	4a. Uitv	4b. Bra	5a. Prod	5b. Bra	6a. Supp	6b. Bra	7. O&K	8. Contr	9. Wetg	10. Alt	11. Con	TOT
Nanotechnologie													2					2
Machines voor de voedselindustrie					1				13									14
Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy	5				1				1				1	1				9
Elektrisch materieel ivm explosiegevaar	5				4		2		13		2			13				39
Patiëntentilliften en hygiënehulpmiddelen	2		2	1			1		13									19
Waterstof en brandstofcellen	2						1		1	2	1		1	1	2			11
Kinderartikelen					2				14		5				1			22
Ventilatie en luchtdoorlatendheid								1	4	3			2					10

Door Technopolis opgesteld op basis van NEN-gegevens. Zie Tabel 3 voor de gehanteerde categorieën.

Uit de gesprekken met leden en secretarissen van de acht normcommissies blijkt dat de meerderheid vindt dat de huidige samenstelling 'niet goed in balans is'. Ze noemen verschillende partijen die ontbreken en die volgens hen eigenlijk wel zouden moeten deelnemen (zie Tabel 5).

Tabel 5 Over- en ondervertegenwoordiging in de acht normcommissies

Normcommissie	**Opvatting geïnterviewde deelnemers en NEN-secretarissen over de commissie-samenstelling, aangevuld met data uit NEN-commissieplannen**
Nanotechnologie	Deze normcommissie bestaat uit een relatief klein aantal leden (momenteel 2), uitsluitend uit de categorie Onderzoeks- en Kennisinstellingen. Onder andere ontbreken de industriële gebruikers, producenten, controlerende instanties, wetgevers. De huidige samenstelling wordt door leden en secretaris ervaren als beperkt.
Ventilatie en luchtdoorlatendheid gebouwen	Deze normcommissie bevat een relatief behoorlijk aantal leden, maar de samenstelling wordt als niet in balans ervaren: producenten en leveranciers zijn relatief oververtegenwoordigd. Belangrijke disciplines ontbreken. Stakeholderscategorieën die ontbreken zijn: gebruikers, bouwers, projectontwikkelaars, utiliteitsbouw, en het gezondheidsveld.
Patiëntentilliften en hygiënehulpmiddelen	Producenten zijn in deze normcommissie oververtegenwoordigd en directe gebruikers relatief ondervertegenwoordigd. Onder meer ontbreken certificatie-instanties en partijen uit de zorgwereld. Geïnterviewden achten de samenstelling nog niet goed in balans.
Informatiebeveiliging, cybersecurity, privacy	In deze normcommissie zijn banken als directe gebruikers sterk vertegenwoordigd. Industriële partijen en consumentenorganisaties ontbreken. Leden achten mede gegeven de ontwikkeling in het werkveld de samenstelling nog niet voldoende evenwichtig.

Machines voor de voedselindustrie	Producenten zijn in deze commissie relatief oververtegenwoordigd. Overheid, kennisinstellingen, testbedrijven, belangenvertegenwoordigers consumenten, onderwijsinstellingen en brancheorganisaties ontbreken.
Elektrisch materieel ivm explosiegevaar	Deze commissie omvat een relatief groot aantal leden gekenmerkt door een breed scala aan stakeholders. Overheid, directe gebruikers (technische dienstverleners) ontbreken.
Waterstof en brandstofcellen	In deze commissie is een relatief groot aantal stakeholdercategorieën vertegenwoordigd (7 van 11). Sommige belangrijke partijen ontbreken evenwel: brandweer, brancheorganisaties, adviesorganisaties, onderzoek- en kennisinstellingen, contextbepalers.
Kinderartikelen	In deze commissie is een breed scala stakeholders vertegenwoordigd, met het accent op producenten van hoog- en aanhangende producten. Stakeholdercategorieën die ontbreken zijn directe gebruikers, onderzoeks- en kennisinstellingen, en kleinere producenten.

In de beleidsinterviews wordt naar voren gebracht dat het MKB en consumentenorganisaties in een zwakke positie zitten als het gaat om deelname aan normcommissies, terwijl ze daar een belangrijke rol hebben te vervullen. Men vindt een evenwichtige samenstelling wel belangrijk, maar vraagt zich tegelijkertijd af hoe problematisch de huidige onevenwichtigheid is.

Conclusie

Het antwoord op de vraag 'Zijn alle belanghebbenden in de normcommissies vertegenwoordigd?' is als zodanig niet te geven vanwege praktische problemen om de data te verzamelen over de samenstelling van alle normcommissies.

De enquête onder de leden van norm- en beleidscommissies laat zien dat de meningen over dit onderwerp verdeeld zijn: 42% van de respondenten is het met de stelling eens dat in normcommissies alle typen belanghebbenden zijn vertegenwoordigd, terwijl 35% het er mee oneens is. Deze laatste groep mist vooral de overheid (beleidsmakers, controlerende instanties) en gebruikers (grootbedrijf, MKB) en daarnaast maatschappelijke organisaties.

Analyse van de samenstelling van de normcommissiees in de acht casestudies laat zien dat specifieke stakeholders relatief zijn oververtegenwoordigd en andere juist zijn ondervertegenwoordigd, terwijl bepaalde typen belanghebbenden geheel ontbreken.

3.2 Waarom nemen sommige belanghebbenden niet deel aan normalisatie?

We hebben deze vraag zowel aan deelnemers[5] als aan niet-deelnemers aan normcommissies voorgelegd, door middel van de enquête en in de casestudies. Ook werd deze vraag in de beleidsinterviews aan de orde gesteld.

In de enquête hebben we de vraag 'Waarom sommige belanghebbenden niet deelnemen aan normcommissies?' gesplitst in twee sub-vragen:

- Welke redenen hebben deelnemers aan normcommissies om niet deel te nemen aan andere normcommissies?
- Welke redenen hebben volgens deelnemers aan normcommissies de niet-deelnemers om niet aan normcommissies deel te nemen?

De redenen van deelnemers aan normcommissies om niet aan *andere* normcommissies waarvoor ze zijn uitgenodigd deel te nemen, zijn vergelijkbaar met de redenen die zij bij de niet-deelnemers vermoeden om niet deel te nemen (zie Tabel 6 en Tabel 7). Het gaat vooral om zaken als gebrek aan capaciteit en tijd, de gevraagde financiële bijdrage, en het geringe belang dat de organisatie aan normalisatie hecht. In een aantal gevallen speelt ook het gebrek aan expertise een rol.

[5] Ter informatie: we hebben in de enquête de deelnemers ook gevraagd wat hun redenen waren om wel deel te nemen aan normcommissies; we verwijzen voor de uitkomst hiervan naar Bijlage D.

Tabel 6 Redenen van deelnemers voor niet-deelname aan andere commissies (N=163)

Redenen	Aantal keren genoemd
Benodigde menskracht, capaciteit, tijd	72
(Financiële) kosten, middelen	64
Weinig prioriteit van normalisatie voor de organisatie, zien geen noodzaak, raakvlak, toegevoegde waarde	61
Ontbreken van inhoudelijke of technische expertise	12

Tabel 7 Redenen waarom niet-deelnemers niet deelnemen, volgens deelnemers (N=177)

Redenen	Aantal keren genoemd
Kosten, bezuinigingen	74
Weinig prioriteit van normalisatie voor de organisatie, zien geen noodzaak, weinig toegevoegde waarde voor de organisaties, maatschappelijke belang niet duidelijk	65
Benodigde menskracht, capaciteit, tijd	52
Ontbreken van inhoudelijke of technische expertise	20
Niet op de hoogte zijn van werk normcommissie, niet benaderd	8

In de interviews die in het kader van de *casestudies* zijn gehouden, noemen deelnemers en niet-deelnemers een groot aantal redenen voor niet-deelname (zie onderstaande tabel). Er is duidelijk sprake van een bevestiging van de redenen die in de enquête worden genoemd, waarbij de casestudies verdere specificaties geven. Aanvullend op de belangrijkste redenen zoals genoemd in de enquête brengt men in de casestudies nog vier andere redenen voor niet-deelname naar voren:

- De rol van anderen: belangen worden door andere partij behartigd, nationaal en/of internationaal.
- De prioriteit ligt bij andere commissies die beter aansluiten bij eigen belang.
- Men ervaart gebrek aan invloed in de commissies.
- Het functioneren in of van de normcommissie: het normontwikkelingsproces wordt als te langzaam ervaren, het kan effectiever en er is een gebrek aan focus in de commissies.

Tabel 8 Redenen niet-deelname genoemd in interviews van de casestudies

Normcommissie	Redenen voor niet-deelname genoemd door niet-deelnemers (en in enkele gevallen genoemd door NEN-secretarissen van normcommissies)
Nanotechnologie	De specifieke productfocus maakt deelname minder zinvol. De hoogwaardige meetapparatuur die door deze niet-deelnemer wordt geproduceerd zet al de standaard. Voorts vragen haar klanten niet om normen maar om meetkwaliteit. Een andere niet-deelnemer kan geen tijd en budget vrijmaken voor deelname aan de normcommissie en schat in dat de verwachte inbreng niet groot genoeg is. Een niet-deelnemer geeft aan dat toepassing van nanodeeltjes in voeding klantacceptatie vermindert en noemt dat als reden om niet deel te nemen. Een niet-deelnemer is al in andere commissies vertegenwoordigd. Er is weinig tijd beschikbaar om deelname aan deze normcommissie te promoten (volgens NEN)
Ventilatie en luchtdoorlatendheid gebouwen	De inslag van deze normsubcommissie is voor een niet-deelnemer te technisch, er is twijfel over de waarde van de eigen inbreng. Prioriteit van een andere niet-deelnemer ligt bij deelname in andere commissies die beter sporen met de eigen focus en belangen. Het ontbreken van een urenvergoeding en de gevraagde financiële bijdrage maakt deelname niet haalbaar. Niet-deelnemende belanghebbenden laten zich soms vertegenwoordigen door een andere partij

	zoals een adviesbureau (volgens NEN). Niet-deelnemers willen soms liever vertegenwoordigd zijn in de hoofdcommissie (volgens NEN). Ontbreken van specifieke benodigde kennis is een reden om niet deel te nemen (volgens NEN).
Patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen	De gevraagde financiële bijdrage, gevraagde tijdbesteding en urenderving maken deelname niet mogelijk (gesteld door zowel niet-deelnemers als NEN). Gebrek aan expertise en invloed vormt een reden om niet deel te nemen. Vertegenwoordiging van belangen geschiedt reeds door andere partijen. Een stakeholder is al vertegenwoordigd in andere commissies, hetgeen beter aansluit bij het belang. Reden om niet deel te nemen is dat er geen meerwaarde is en normalisatie onnodig complex is. Gebruikers staan te ver af van normontwikkeling of zijn vertegenwoordigd in een Beleidscommissie (volgens NEN).
Informatiebeveiliging, cybersecurity, privacy	Tijdbeslag, gevraagde financiële bijdrage, urenderving zijn redenen om niet deel te nemen. Er is reeds toegang tot internationale ontwikkelingen via andere kanalen Er wordt reeds aan normen gewerkt via activiteiten in andere landen. Normontwikkeling verloopt te traag terwijl ontwikkelingen in de technologie en markt snel gaan. Er is sprake van gebrek aan focus in de normcommissie, thema's sporen niet met eigen belangen.
Machines voor de voedselindustrie	Kosten van deelname, met name voor het MKB, zijn beperkend. Er is slechts een beperkt direct belang voor bedrijven bij normalisatie na kosten/baten afweging. Lastig intern te verantwoorden, bedrijven weten ons via andere wegen te bereiken
Elektrisch materieel ivm explosiegevaar	Heeft de opdracht om niet aan normalisatie deel te nemen. Tevens is er slechts beperkte capaciteit. MKB en technisch dienstverleners vinden de investering eigen tijd en middelen en de contributie te beperkend. Een niet-deelnemer is niet op de hoogte van werkzaamheden van de commissie, en is niet benaderd. Eindgebruikers besteden activiteiten op dit werkgebied vaak uit.
Waterstof en brandstofcellen	Een partij (brandweer) beschikt over onvoldoende tijd en middelen om deel te nemen. Een partij ziet geen relevante ontwikkelingen op het gebied van normalisatie, normontwikkeling in haar werkgebied is afgerond. Kosten van deelname vormt een belemmering, experts zien hun input juist als maatschappelijk belang.
Kinderartikelen	Kosten van deelname zijn een belemmering, met name geldt dat voor het MKB (volgens NEN) Er is sprake van een beperkt direct belang van bedrijven bij normalisatie na kosten/baten analyse. Deelname aan de normcommissie is lastig intern te verantwoorden, bedrijven weten ons via andere wegen te bereiken (volgens NEN)

In de enquête zijn de deelnemers aan de hand van vijf stellingen gevraagd naar de consequenties van niet-deelname van bepaalde organisaties (zie Tabel 9 op de volgende bladzijde). Voor alle stellingen geldt dat ongeveer een kwart tot een derde geen mening (neutraal) heeft. In het geval van de Stellingen 1, 3 en 4 zijn de meningen verdeeld: de groepen die het wel of juist niet eens zijn met de stelling zijn ongeveer even groot. Bij Stelling 2 is een ruime meerderheid het oneens dat door de huidige samenstelling van de commissie de doelstellingen van de deelnemers te ver uiteenlopen. In het geval van stelling 5 is een kleine meerderheid het ermee eens dat in de commissie een of enkele typen belanghebbenden niet vertegenwoordigd zijn die wel kunnen bijdragen tot succesvolle ontwikkeling en acceptatie.

In de beleidsinterviews merkt men op dat het MKB in normcommissies een belangrijke rol zou moeten vervullen, maar dat het vergeleken met grote bedrijven in een zwakke positie zit, zowel wat betreft beschikbare technische kennis als betreft beschikbare tijd. Bij consumentenorganisaties verhindert gebrek aan capaciteit hun participatie in normcommissies. Deelname aan normcommissie vraagt veel tijd, is erg inhoudelijk gericht en dan kiest men liever voor lidmaatschap van een beleidscommissie, waar men op meer strategisch niveau een inbreng kan hebben. Tegelijkertijd speelt mee dat men graag de onafhankelijkheid van de consumentenorganisatie wil bewaken en deelname aan een

normcommissie vraagt om compromissen. Bij onderzoeksorganisaties, maar ook bij adviesbureaus, komt steeds vaker het argument naar voren dat men de gemaakte uren in een commissie niet kan declareren. Men is van mening dat - omdat men expertise inbrengt - eigenlijk voor deelname zou moeten worden betaald.

Tabel 9 Effecten van niet-deelname (N=730)

Stelling	Geheel en mee oneens	Neutraal	Geheel en mee eens
1. Door de afwezigheid van bepaalde organisaties ontbreekt specifieke kennis in de commissie die nodig is voor het opstellen van een goede norm	43%	30,4%	26,6%
2. Door de huidige samenstelling van de commissie lopen de doelstellingen van de deelnemers te ver uiteen om tot een goede norm te komen	66,7%	23%	10,3%
3. De afwezigheid van bepaalde organisaties in de commissie heeft invloed op de effectiviteit van de commissie	41,4%	27,3%	31,3%
4. De afwezigheid van bepaalde organisaties in de commissie heeft geen invloed op de aansluiting bij internationale normontwikkeling	26,5%	34.3%	40,3%
5. In de commissie zijn een of enkele typen belanghebbenden niet vertegenwoordigd die wel kunnen bijdragen tot succesvolle ontwikkeling en acceptatie van de norm	22,4%	28%	49,8%

Conclusie

Er komt op basis van de enquêteresultaten en de casestudies een aantal duidelijke redenen naar voren waarom organisaties niet deelnemen aan normalisatie. Deze zijn: geen menskracht, capaciteit en tijd beschikbaar; de hoogte van de kosten van deelname; inkomstenderving als men ook op Europees niveau mee wil praten (kost enkele dagen per jaar); normalisatie heeft geen prioriteit in de eigen organisatie; de inhoudelijke en technische expertise is niet voldoende om mee te kunnen doen; andere organisaties vertegenwoordigen al de belangen in het normalisatieproces; de prioriteit ligt bij andere normcommissies; en kritiek op het normalisatieproces *an sich*.

Op basis van de enquête concluderen we dat de meningen over de effecten van een onevenwichtige samenstelling van normcommissies verdeeld zijn, maar dat geldt niet voor de stelling over de kwaliteit van de norm, ook als bepaalde belangenorganisaties ontbreken kan een goede norm worden ontwikkeld. Een meerderheid van de respondenten is evenwel van mening dat in normcommissie belanghebbenden ontbreken die wel kunnen bijdragen aan de succesvolle ontwikkeling en acceptatie van de norm.

3.3 Wat hebben belanghebbenden nodig om alsnog deel te nemen aan normalisatie?

De resultaten van de enquête laten zien dat de suggesties om alsnog deel te nemen aan andere commissies vrijwel een-op-een overeenkomen met de redenen voor niet-deelname aan deze commissies; ze hebben betrekking op de financiële aspecten en de prioriteit die het voor de eigen organisatie heeft (zie Tabel 10).

De deelnemers van normcommissies noemen wat niet-deelnemers nodig hebben om alsnog deel te nemen onder andere het actiever benaderen en uitleggen wat het nut is om in normcommissie te participeren en suggesties betreffende het functioneren van de commissies, zoals het hanteren van minder technisch taalgebruik en het op een andere wijze input kunnen leveren in het proces (zie verder Tabel 11).

Tabel 10 Wat deelnemers nodig hebben om aan andere commissies deel te nemen (N=136)

Wat nodig is om deel te nemen	**Aantal keren genoemd**
Lagere bijdrage, kosteloos deelnemen (als gast)	38
Werkgever meer tijd beschikbaar stellen, capaciteitsgroei van de organisatie	18
Ontwikkelingen in markt die aanleiding geven, verbreden scope organisatie	17
Betaald worden voor expertise, onkostenvergoeding, grotere bijdrage 'gebruikers' van norm (diegenen die de norm aanschaffen)	11

Tabel 11 Wat niet-deelnemers nodig hebben om deel te nemen, volgens deelnemers (N=264)

Wat nodig is niet-deelnemers te laten deelnemen	**Aantal keren genoemd**
Ze moeten worden geselecteerd door NEN en vervolgens worden uitgenodigd en daarbij, actief worden benaderd (bijv. via brancheorganisatie of deelnemers)	69
Lagere bijdrage, kosteloos deelnemen (als gast), tariefdifferentiatie	59
Nut, maatschappelijke belang, relevantie uitleggen (waardoor capaciteit beschikbaar kan worden gemaakt)	40
Andere manier van input leveren, bijv. digitaal vergaderen, commentaar leveren als niet-lid	8
Versimpelen 'technisch' taalgebruik, vergroten van de *know how* bij belanghebbenden	5

In de casestudie-interviews wordt in de antwoorden op de vraag hoe niet-deelnemers alsnog kunnen worden betrokken bij normcommissies, het kostenaspect relatief vaak genoemd (in de enquête komt dit overigens op de tweede plaats). Daarnaast worden ook de andere suggesties uit de enquête in de casestudies naar voren gebracht (zie verder Tabel 12).

Tabel 12 Wat nodig is om niet-deelnemers te laten deelnemen

Normcommissie	**Wat nodig is om niet-deelnemers te laten deelnemen (deelnemers, niet-deelnemers, NEN-secretaris)**
Nanotechnologie	De normcommissie zou breder moeten worden samengesteld om het attractiever voor deelname te maken. Vooral zouden er meer leden moeten komen vanuit de industrie (gebruikers en producenten). Verduidelijk het belang van huidige niet-deelnemers bij het ontwikkelen van een norm. Er zou meer tijd beschikbaar moeten zijn om actief leden te werven (volgens NEN).
Ventilatie en luchtdoor-latendheid gebouwen	Maak het financieel makkelijk voor consumentenvertegenwoordigers om lid te worden. Maak het mogelijk om eenvoudiger in de Beleidscommissie deel te nemen wanneer deelname in de normcommissie minder zinvol is, bijvoorbeeld voor gebruikers (volgens NEN). Er zou meer tijd beschikbaar moeten zijn om actief leden te werven (volgens NEN).
Patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen	Maak het financieel makkelijker voor zorg- en consumentenpartijen om mee te doen. Breng mogelijke varianten van lidmaatschap duidelijker onder de aandacht (volgens NEN).
Informatiebeveiliging, cybersecurity, privacy	Maak het voor consumentenorganisaties en onderzoeks- en kenniscentra mogelijk om kosteloos of tegen lagere bijdrage deel te nemen. Zorg voor een heldere focus in het werkveld van de commissie. Vorm eventueel werkgroepen rond deze focus met daarnaast aandacht voor grote lijnen.

	Efficiënter vergaderen (video-conferencing) en flexibilisering van het lidmaatschap (kerngroep en flexibele schil) bespaart tijd.
Machines voor de voedselindustrie	Maak het voor consumentenorganisaties, onderzoeks- en kenniscentra e.d. mogelijk kosteloos deel te nemen. Maak het belang voor producenten van deelname duidelijk via gerichte voorlichting. Zorg dat deelname vanuit de sector gestimuleerd wordt (creëer een rol voor brancheorganisaties).
Elektrisch materieel ivm explosiegevaar	Maak het makkelijker maken voor overheidsinstanties om input te leveren op normontwerp. Overweeg tariefdifferentiatie als mogelijkheid zijn om MKB-stakeholders te interesseren.
Waterstof en brandstofcellen	Laat grotere partijen financieel meer bijdragen om kleinere partijen de gelegenheid te geven tegen gereduceerd tarief deel te nemen.
Kinderartikelen	Overweeg tariefdifferentiatie als mogelijkheid om deelname te verruimen. Zorg voor efficiënter vergaderen.

In de beleidsinterviews worden door enkele geïnterviewden vooral de kostenaspecten van deelname aan normcommissies genoemd; maatschappelijke organisaties zouden kosteloos moeten kunnen deelnemen en onderzoeksorganisaties zouden betaald moeten worden voor de inbreng van hun expertise.

Conclusie

Naast suggesties die betrekking hebben op het financiële aspect van commissiedeelname (kosteloos, vergoeding), stelt men voor dat niet-deelnemers actiever worden benaderd en hen wordt uitgelegd wat het nut is om in een normcommissie te participeren. Tenslotte stelt men voor dat het functioneren van de commissies wordt aangepast, bijvoorbeeld door minder technisch taalgebruik en het op een andere wijze input leveren in het normalisatieproces, door een andere vorm van lidmaatschap.

3.4 Hoe pakt de stakeholderanalyse en categorisering van de stakeholders uit?

In deze laatste paragraaf komt de vraag aan de orde of de methode voor stakeholderanalyse zoals gehanteerd door NEN, tot een realistisch overzicht leidt van de belanghebbenden die in de normcommissies vertegenwoordigd zouden moeten zijn.

Bij vier van de acht normcommissies die in de casestudies zijn bestudeerd is een stakeholderanalyse volgens het standaardmodel uitgevoerd en beschikbaar. Voor de andere normcommissies is niet duidelijk of de stakeholderanalyse is uitgevoerd; de eventuele resultaten zijn niet in de commissieplannen te vinden. Uit de interviews komt naar voren dat de stakeholderanalyse veelal op een informele manier wordt uitgevoerd door het verzamelen van informatie over mogelijke belanghebbenden of discussies over de samenstelling in de normcommissies (zie Tabel 13).

Een aantal casestudies laat zien dat het werkgebied van de normcommissie breder wordt omschreven dan de normen waaraan in de commissie wordt gewerkt. Voorbeelden zijn de commissies ‘Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy’, en ‘Nanotechnologie’ waarbij de SHA een te breed scala van partijen lijkt te genereren. Het is de vraag of een dergelijke SHA van veel nut is gegeven de meer beperkte focus waar de norm over gaat. De SHA zou moeten meegroeien met de gewenste focus van de commissie rond een (cluster van) norm(en) waaraan in die commissie gewerkt wordt.

Uit de analyse van de acht commissieplannen blijkt dat de gehanteerde categorisering in de methodiek voor stakeholderanalyse soms verwarrend is. Dit komt doordat dezelfde partijen in meerdere categorieën kunnen vallen en omdat onder één categorie verschillende typen actoren kunnen worden geplaatst. Het komt bijvoorbeeld voor dat een adviesbureau als directe gebruiker wordt ingedeeld, een overheidsdienst als kennisinstelling en producenten als directe gebruikers.

Tabel 13 Gebruik van stakeholderanalyse

Normcommissie	Bevindingen (NEN-data, interviews NEN, interviews deelnemers)
Nanotechnologie	Er is geen formele stakeholderanalyse uitgevoerd of beschikbaar. Wel is marktinformatie verzameld om belanghebbenden te identificeren.
Ventilatie en luchtdoor-latendheid gebouwen	Er is geen formele stakeholderanalyse uitgevoerd of beschikbaar. Volgens de NEN-secretaris zijn er weinig middelen om actief leden te werven.
Patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen	Er is een formele stakeholderanalyse opgesteld en beschikbaar. Op basis van deze stakeholderanalyse zijn belanghebbenden systematisch geïdentificeerd en benaderd.
Informatiebeveiliging, cybersecurity, privacy	Er is een formele stakeholderanalyse opgesteld voor de deelgebieden cybersecurity en privacy. Op basis daarvan zijn belanghebbenden gecontacteerd. Momenteel is de commissie in een proces om op basis van de stakeholderanalyse en informatiebijeenkomsten de commissie uit te breiden.
Machines voor de voedselindustrie	Er is geen formele stakeholderanalyse beschikbaar. De NEN-secretaris van de normcommissie en de voorzitter geven aan hun netwerk te gebruiken om potentiële belanghebbenden te identificeren en benaderen.
Elektrisch materieel ivm explosiegevaar	Er is geen formele stakeholderanalyse opgesteld en uitgevoerd. Volgens de NEN-secretaris wordt er wel in de commissie bekeken welke stakeholders benaderd moeten worden.
Waterstof en brandstofcellen	Er is een formele stakeholderanalyse opgesteld en uitgevoerd. Deze maakt deel uit van het normcommissieplan. In 2018 wordt de stakeholderanalyse weer tegen het licht gehouden.
Kinderartikelen	Er is een formele stakeholderanalyse opgesteld en uitgevoerd. Deze wordt als leidraad gebruikt om stakeholders te identificeren, maar niet intensief.

De NEN-secretarissen zijn in de enquête naar hun mening gevraagd over de stakeholderanalyse (zie Tabel 14). Van degenen die een mening over de stellingen hebben, vindt een meerderheid dat de stakeholderanalyse een handig en betrouwbaar instrument is om de representativiteit van stakeholders in de normcommissies te bepalen (Stelling 1) en dat het altijd mogelijk is om de geselecteerde stakeholders te bereiken en hun voor deelname aan een commissie uit te nodigen (Stelling 3). De meningen zijn verdeeld over het niet-voldoende beschikbaar zijn van tijd en informatie om de stakeholderanalyse uit te voeren (Stelling 2).

Tabel 14 Mening van NEN-secretarissen over de stakeholdersanalyse (N=52)

Stelling	Geheel en mee oneens	Neutraal	Geheel en mee eens
1. De stakeholderanalyse in zijn huidige vorm is een handig en betrouwbaar instrument om de representativiteit van stakeholders in de normcommissies te bepalen	15,4%	42,3%	42,3%
2. Er is niet voldoende tijd en informatie beschikbaar om de stakeholderanalyse goed uit te voeren	25%	50%	25%
3. Het is altijd mogelijk om de geselecteerde stakeholders te bereiken en hun voor deelname aan een commissie uit te nodigen	25%	26,9%	44,3%

Conclusie

Stakeholdersanalyses worden al geruime tijd uitgevoerd door normcommissies, maar sinds twee jaar is de standaardmethodiek voor stakeholdersanalyse (die door NEN samen met RSM is ontwikkeld) formeel ingevoerd. De standaardmethodiek wordt nog lang niet integraal door alle normcommissies toegepast.

De casestudies tonen aan dat de gehanteerde categorisering in de stakeholderanalyse soms verwarrend is, omdat partijen in meerdere categorieën kunnen vallen en omdat onder één categorie verschillende typen actoren kunnen vallen.

De resultaten van een stakeholderanalyse zijn niet altijd gericht op de breedte van het werkterrein van de commissie, welke zou moeten worden bepaald door de norm (of set van normen) waar de commissie zich mee bezig houdt. De stakeholderanalyses brengen dan vaak een bredere groep met stakeholders in kaart dan op basis van de activiteiten van de commissie verwacht zou worden.

4 Discussie

In dit hoofdstuk bespreken we de door ons gevonden resultaten in een breder perspectief. Allereerst gaan we in op de samenstelling van de normcommissies en vooral de rol van de stakeholderanalyse daarbij (zie onderzoeksvragen 1 en 4). We bediscussiëren vervolgens de redenen voor niet-deelname en de suggesties voor maatregelen om organisaties alsnog deel te laten nemen. Tenslotte gaan we in op twee specifieke categorieën belanghebbenden waarvan de participatie aan normcommissies vaak beperkt is, maar waarvan het over het algemeen wel belangrijk wordt gevonden dat deze meedoen. We sluiten af met enkele nieuwe vragen die in de loop van dit onderzoek naar voren kwamen.

4.1 Samenstelling en focus van normcommissies

De resultaten van de enquête, casestudies en de beleidsinterviews maken duidelijk dat de betrokkenheid van alle relevante typen belanghebbenden in NEN-commissies niet optimaal is. Onze resultaten laten zien dat bepaalde typen belanghebbenden in normcommissies worden gemist (enquete), dat men de samenstelling van de commissie niet in balans vindt (casestudies) en dat sommige stakeholdercategorieën relatief zijn oververtegenwoordigd (casestudies). Vooral directe gebruikers, overheid, controlerende instanties en maatschappelijke organisaties worden gemist.

Uit de beleidsinterviews blijkt dat organisaties die het MKB en de consument vertegenwoordigen vinden dat een evenwichtige vertegenwoordiging van belangen in normcommissies van belang is, maar tegelijkertijd hoeft dit volgens hen niet direct te betekenen dat een “onevenwichtige” samenstelling per se problematisch is. Dit komt ook naar voren in enkele casestudies. De bijdrage tot normontwikkeling kan volgens enkele geïnterviewden ook door een beperkt aantal deelnemers goed worden geleverd. Tegelijkertijd blijkt uit de enquête dat een meerderheid van de respondenten van mening is dat sommige ontbrekende partijen wel van belang zijn vanwege de bijdrage die ze kunnen leveren aan de succesvolle ontwikkeling en acceptatie van de norm. Dit roept de vraag op in welke mate de stakeholderanalyse een hulpmiddel is om belanghebbenden te identificeren die tevens een belangrijke toegevoegde waarde aan het normalisatieproces leveren.

Toepassing van de stakeholderanalyse

De standaardmethodiek van stakeholderanalyse, gebaseerd op identificatie van stakeholder-categorieën, is twee jaar geleden formeel geïntroduceerd. In de helft van de normcommissies van de casestudies is een vorm van stakeholderanalyse toegepast, maar veelal op een informele manier. In sommige vakgebieden voert de beleidscommissie een actief beleid om regelmatig de samenstelling en voortgang van de normcommissies onder de loep te nemen en waar gewenst, de samenstelling aan te passen. Over het geheel genomen krijgen we uit de interviews (casestudies) de indruk dat er binnen NEN nog niet consequent genoeg wordt aangestuurd op een optimale samenstelling van normcommissies vanuit een consistente toepassing van de stakeholderanalyse.

In de interviews van de casestudies geven meerdere NEN-secretarissen aan dat er te weinig tijd beschikbaar is om een goede stakeholderanalyse uit te voeren en daar ook naar te handelen (door bijvoorbeeld actief nieuwe partijen uit te nodigen). Daar komt bij dat uit de enquête blijkt dat minder dan de helft van de NEN-secretarissen de stakeholderanalyse een betrouwbaar instrument vindt om de representativiteit van stakeholders in een normcommissie te bepalen.

Naast de beperkte beschikbare tijd kan er ook een vraagteken worden gezet bij de methodiek van de stakeholderanalyse. De gehanteerde categorisering in de stakeholderanalyse is in een aantal gevallen verwarrend: er is discussie over hoe bepaalde partijen moeten worden ingedeeld. Sommige partijen kunnen in meerdere stakeholdercategorieën vallen, en een specifieke categorie kan verschillende typen organisaties omvatten, waarvan de rol bij normalisatie verschilt. Omdat in de gevolgde stakeholdersystematiek slechts toewijzing aan één categorie is toegestaan, kan dan de indruk rijzen dat bepaalde stakeholdercategorieën niet vertegenwoordigd zijn, terwijl dat wel het geval is. Uit de interviews met NEN en deelnemers blijkt dat er in de praktijk soms discussie is over hoe de waardeketen rond een norm eruitziet, en welke de relevante stakeholdercategorieën met betrekking tot

een norm of cluster van normen zijn en welke actoren daarbij horen. In de uitvoering van de stakeholderanalyse zou meegenomen moeten worden dat belanghebbenden ook meerdere belangen kunnen vertegenwoordigen (bijvoorbeeld zowel producent als gebruiker als kennisontwikkelaar). Een overzicht waarin al deze aspecten worden meegenomen, geeft ook een beter inzicht in de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende betrokkenen.

Het onderzoek laat hiermee zien dat er zowel met betrekking tot het gebruik als de methodiek van de stakeholdersanalyse de nodige vragen kunnen worden gesteld. Deze zouden mede in het licht van de focus van een normcommissie en de belangen van stakeholders moeten worden geadresseerd. Hierop gaan we hieronder in.

Focus van de normcommissie

In de discussie over de stakeholdersanalyse en de samenstelling van normcommissies zou de focus van de normcommissie een rol moeten spelen. Wanneer het onderwerp waar de normcommissie zich op richt heel breed is omschreven, zoals bij normcommissies 'Nanotechnologie' en 'Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy', terwijl de commissies zich in feite op specieke normen richten – bijvoorbeeld cryptografie of privacybescherming - dan kan de stakeholderanalyse uitgaande van het breed omschreven veld een te breed scala aan stakeholders genereren in verhouding tot de concrete norm(en) waar de commissie zich op richt. Daardoor kan een vertekend beeld ontstaan van de gewenste balans van belanghebbenden in een normcommissie.

Dat maakt ook dat het niet *per se* problematisch hoeft te zijn dat bepaalde stakeholdercategorieën in een normcommisssie ontbreken. Een normcommissie waarin een aantal stakeholdercategorieën niet is vertegenwoordigd, is niet automatisch een onevenwichtige of incomplete commissie. Het gaat er om hoe effectief de normcommissie is en wat de toegevoegde waarde van de leden is. Als de commissie breed is samengesteld en er bepaalde partijen ontbreken, dan hoeft de commissie, als ze zich in bepaalde werkzaamheden maar op een vrij smal gebied richt en daar alle belanghebbenden wel voor aanwezig zijn, geen hinder te ondervinden van het ontbreken van bepaalde partijen. Dat er een groot aantal verschillende typen stakeholders kan worden onderscheiden, hoeft niet te betekenen dat ze ook allemaal moeten zijn vertegenwoordigd in een commissie. Hoe 'horizontaler' de commissiefocus (breed scala van normen), hoe meer typen stakeholders in aanmerking komen, maar ook hoe lastiger het kan zijn om effectief te opereren.

De stakeholderanalyse is een hulpmiddel, gebaseerd op categorisering van stakeholdercategorieën, dat alle mogelijke typen stakeholders identificeert. Het is echter niet zo dat al deze typen stakeholders in een normcommissie altijd zullen bijdragen aan de normontwikkeling en aan de acceptatie daarvan.

Stakeholderanalyse: belanghebbenden en hun belangen

Om een goed beeld te verkrijgen van welke stakeholdercategorieën een kritische bijdrage aan normontwikkeling en normacceptatie kunnen leveren, kan - als onderdeel van een commissiewerkplan – een overzicht van welke concrete belangen specifieke stakeholders hebben bij de normontwikkeling en welke toegevoegde waarde zij precies kunnen hebben in het normalisatieproces van grote waarde zijn. Het gaat dan om een overzicht dat is gericht op het cluster van normen waaraan de normcommissie gaat werken.

In de voorbereidende fase bij de instelling van een commissie zal hier niet altijd veel informatie over beschikbaar zijn. Een goede voorbereiding via consultatierondes kan meer licht werpen op de normen die aan de orde zijn in een bepaald gebied, de belangen die hier aan de orde zijn en de bijdrage die belanghebbenden kunnen en willen leveren. De stakeholderanalyse zou dan, als basis voor een commissiewerkplan, niet alleen een overzicht van partijen moeten verschaffen die in een normcluster zijn geïnteresseerd, maar ook moeten aangeven welke specifieke belangen de stakeholders in de diverse categorieën hebben en wat de middelen zijn die zij kunnen en willen aanwenden om deel te nemen aan de normcommissies en hun bijderage daadwerkelijk te leveren.

We hebben geconstateerd dat als een normcommissie wordt ingesteld op een gebied met een brede scope het moeilijker is voor belanghebbende organisaties om een duidelijk eigen belang en meerwaarde van de eigen inbreng bij normontwikkeling te herkennen, dan bij een commissie met een meer beperkte scope. Is het dan wellicht effectiever dat een normcommissie rond een concrete set normen wordt samengesteld in plaats van rond een technologiegebied of type vraagstuk?

Omdat een normcommissie vaak voor langere tijd bestaat en zich telkens over nieuwe normen of de herziening van oude normen buigt, ligt het voor de hand dat de stakeholderanalyse en de afspraken over de bijdrage van belanghebbenden mee-ontwikkelen met de zich wijzigende focus van de normcommissie.

Instellingsbeleid normcommissies

Hier is ook van belang wat de motivering is voor het instellen en handhaven van een nieuwe normcommissie. De aanpak van NEN is dat belanghebbenden zelf moeten bepalen of er een normcommissie komt en wat haar focus en activiteitengebied is. In de instellings- en groeifase liggen er wel sturingsmogelijkheden voor NEN en haar beleidscommissies. Het type normcommissie en het gevraagde serviceprofiel speelt hier een rol. Sommige normcommissies werken aan de ontwikkeling van productnormen, andere normcommissies zijn gericht op delen van kennis en/of vormen een spiegelcommissie die vooral internationale ontwikkelingen volgt en op internationaal niveau een bijdrage leveren in normwerkgroepen. Kortom, er is een variëteit aan samenstellingen van normcommissies mogelijk. Wie de relevante stakeholders zijn, zal dus steeds verschillen.

Ook een heldere afbakening tussen normcommissies is belangrijk vanuit de efficiëntie-overwegingen die belanghebbenden maken bij de beslissing wel of niet zitting te nemen in een commissie. De stakeholderanalyse moet een scherper licht doen vallen op belangen en inbreng. Efficiëntie en effectiviteit vraagt ook om het op tijd beëindigen van normcommissies en opstarten van nieuwe als daar behoefte aan is. Dit vergt van NEN en van beleidscommissies een strategische aanpak bij de instelling, facilitering, en eventuele beëindiging van normcommissies, in samenwerking met belanghebbenden.

4.2 Factoren die deelnamebeslissingen beïnvloeden

Uit ons onderzoek blijkt dat er een flink aantal verschillende redenen kan zijn voor organisaties om niet deel te nemen aan normalisatie. Tot deze redenen behoren: er is te weinig capaciteit en tijd beschikbaar; de financiële kosten van deelname zijn te hoog; er is sprake van inkomstenderving als men ook op Europees niveau mee wil praten (kost enkele dagen per jaar); normalisatie heeft geen prioriteit in de eigen organisaties; de inhoudelijke en technische expertise is niet voldoende om mee te kunnen doen; andere organisaties vertegenwoordigen al de belangen in het normalisatieproces; de prioriteit ligt bij andere normcommissies; en kritiek op het normalisatieproces *an sich*.

Tijd en geld worden weliswaar vaak genoemd, maar dat zijn voor veel organisaties beperkende factoren voor het doen van externe activiteiten, en hoeven niet *per se* specifiek voor deelname aan het normalisatieproces te gelden. De meest genoemde suggesties voor het betrekken van niet-deelnemende belanghebbenden bij normalisatie - zowel in cases als de enquête – hebben betrekking op de financiën- en tijd-gerelateerde factoren. Voorgesteld wordt onder meer dat kleine bedrijven en maatschappelijke organisaties geen of slechts een kleine financiële bijdrage zouden moeten betalen voor deelname of dat zij zouden kunnen deelnemen op projectbasis. Tevens wordt een aantal suggesties gedaan over het flexibiliseren van de deelname aan normcommissies, zowel wat betreft het lidmaatschap als wat betreft de toepassing van vergadertools, zodat lidmaatschap minder tijd kost. Aanvullende suggesties hebben betrekking op het actiever benaderen van potentiële belanghebbenden door NEN, bijvoorbeeld door het overtuigen van het management van de organisaties van deelname aan normalisatie.

Het hoeft niet zo te zijn dat niet-deelnemende partijen geen belang bij normalisatie hebben. Dit kan heel goed een direct belang zijn, wanneer het bedrijf of de organisatie wordt geraakt door een bepaalde norm. Het kan ook een afgeleid belang zijn, wanneer een organisatie een sectoraal of maatschappelijk

belang vertegenwoordigt. Helder is dat er vaak sprake is van een belang om deel te nemen en er tevens sprake is van meerwaarde van de inbreng van deze organisaties, terwijl de middelen en capaciteit ontbreken. Dat geldt met name voor kleine specialistische adviesbureaus en maatschappelijke organisaties, en in sommige gevallen ook voor onderzoeksinstellingen. Deze vertegenwoordigen vaak niet zozeer het belang van de eigen organisatie (de norm is niet bepalend voor hun product of dienst) als wel een maatschappelijk belang. Bij consumenten- en brancheorganisaties geldt bovendien dat zij gefinancierd worden door hun leden. Het is voor deze organisaties vanwege de ledenstructuur moeilijker dan voor een grote onderneming met een direct belang bij een norm om budget vrij te maken voor deelname aan normalisatie. Voor leden staat het belang van deelname aan normalisatie immers ver af van het directe eigen belang dat deze leden aanleiding heeft gegeven om lid te worden van de betreffende organisatie.

4.3 Betrokkenheid MKB en consumentenorganisaties

Er zijn twee typen organisaties aan wiens participatie in het bijzonder belang wordt gehecht: het MKB, omdat dit een belangrijk deel van het Nederlandse bedrijfsleven vormt, en consumentenorganisaties, omdat zij de belangrijkste 'betroffenen' vertegenwoordigen.

Bedacht moet worden dat 'MKB' een containerbegrip is; het gaat om bedrijven met 1 tot 250 werknemers die nogal sterk van elkaar kunnen verschillen. Interessant zou zijn om te zien hoe bedrijven uit verschillende grootteklassen ten opzichte van deelname aan normcommissies staan. We hebben dit niet in ons onderzoek meegenomen. Voor bedrijven van verschillende omvang zal de afweging tussen de investering in normontwikkeling mogelijk verschillend liggen, omdat grotere bedrijven relatief meer ruimte voor overhead hebben. Behalve de grootte van bedrijven gaat het echter ook om de rol die een norm speelt in het product of de dienst die door het bedrijf wordt ontwikkeld en geproduceerd.

In Sectie 4.2 gaven we al aan dat organisaties met een maatschappelijke doelstelling, zoals consumentenorganisaties, vrijwel niet deelnemen aan normalisatie vanwege gebrek aan middelen terwijl zij wel belanghebbende zijn c.q. belangen vertegenwoordigen die door normalisatie geraakt worden. Consumentenorganisaties vertegenwoordigen het consumentenbelang vanuit het perspectieven als veiligheid, duurzaamheid en gebruiksgemak. Deze belangen zouden explicieter dan nu opgenomen kunnen worden in het werkplan van een normcommissie, terwijl ook specifieker kan worden aangegeven welke inbreng vanuit consumentenorganisaties, maar ook vanuit organisaties die andere maatschappelijke belangen vertegenwoordigen, wordt verwacht. De inbreng van deze belangen kan worden gegeven door het lidmaatschap van normcommissies maar bijvoorbeeld ook door deel te nemen aan beleidscommissies of doordat normcommissies deze organisaties uitnodigen om op hun plannen te reageren.

4.4 Nieuwe vragen

De resultaten van het onderzoek leiden naar nieuwe vragen, zowel wat betreft het functioneren van de normcommissies, de rol van beleidscommissies als de methoden die bij de stakeholderanalyse worden gebruikt. We hebben de belangrijkste nieuwe vragen op een rij gezet:

- Hoe kan de efficiëntie en effectiviteit van normcommissies worden bevorderd door flexibilisering van de deelname aan normcommissies, bijvoorbeeld door middel van flexibele vormen van lidmaatschap en inzet van bepaalde vergadertools?
- Hoe kunnen brancheorganisaties worden gestimuleerd om het belang van normalisatie onder de aandacht van hun leden te brengen en de nodige expertise op te bouwen?
- Hoe kunnen normcommissies die een duidelijke onbalans vertonen en/of een beperkt aantal leden hebben worden geherstructureerd, geactiveerd of eventueel afgebouwd?
- Hoe kan de stakeholderanalyse worden vereenvoudigd en specifieker worden gemaakt als het gaat om bepaalde stakeholdercategorieën zoals het MKB en gebruikers? Hoe kan de stakeholderanalyse een effectiever instrument worden bij het identificeren van belanghebbenden en hun rol? Hoe kan

een stakeholderanalyse die is gericht op het cluster van normen waarop de normcommissie zich richt, flexibel meebewegen met de ontwikkeling van nieuwe normen door de tijd en zo mede bijdragen aan een grotere stakeholderbetrokkenheid? Hoe kan de stakeholderanalyse het belang van normen voor specifieke stakeholders verduidelijken?

- Hoe kan de focus van normcommissies duidelijk worden gecommuniceerd aan belanghebbenden, zodat het belang van normalisatie eenvoudiger in de 'business case' voor deelname aan normcommissies terecht kan komen?
- Hoe kunnen beleidscommissies een meer duidelijk en *up to date* beeld krijgen van de voortgang van normcommissies, om tijdig met normcommissies in gesprek te gaan over in te voeren veranderingen?

Bijlage A Klankbordgroep

- FME, Ondernemersorganisaties voor de technologische industrie
- Vereniging Industrieel Oppervlaktebehandelend Nederland
- Koninklijke Metaalunie
- LTO Glaskracht
- VNO-NCW, MKB-Nederland
- Vrije Universiteit
- Consumentenbond

Bijlage B Beleidsinterviews

Hieronder staan de samenvattende weergaves van de semi-gestructureerde interviews die Technopolis met de vijf organisaties op basis van een vragenlijst heeft gehad. Uitspraken gedaan door geïnterviewden zijn niet op feitelijkheid gecontroleerd. Wel zijn de concept-interviewverslagen aan de geïnterviewde organisaties voorgelegd en is hun feedback verwerkt[6].

B.1 Rijksoverheid – Ministeries SZW, VWS, IenW en EZK

Onze gesprekspartners geven aan dat de vier ministeries hun rol op het gebied van normalisatie elk op een minder of meer van elkaar verschillende wijze vervullen. Dat komt door de specifieke belangen en verantwoordelijkheden die de ministeries behartigen en door de rol die deze ministeries spelen in het beleid rond specifieke thema's:

- De overheid heeft in sommige gevallen een vakinhoudelijke betrokkenheid bij normalisatie via de participatie in normcommissies van diensten zoals bijvoorbeeld Rijkswaterstaat en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), en als waarnemer of lid van beleidscommissies. De ministeries EZK en SZW zijn vertegenwoordigd in de Raad van Advies van NEN.
- De overheid vervult een interdepartementale afstemmende en coördinerende rol ten aanzien van het gebruik van normalisatie en conformiteitsbeoordeling als beleidsinstrument via de ICN (Interdepartementale Commissie Normalisatie en Conformiteitsbeoordeling), voorgezeten door EZK.
- De overheid vervult een financiële rol ten aanzien van de bekostiging van de normalisatie infrastructuur. EZK bekostigt via Taakgerichte Financiering (TAFI) een aantal taken ten behoeve van de generieke normalisatie infrastructuur zoals informeren van belanghebbenden door NEN over nieuwe Europese en internationale initiatieven voor normontwikkeling.
- Daarnaast dragen diverse departementen bij aan de bekostiging van NEN via bijdragen aan beleidscommissies en in specifieke gevallen normcommissies, bijvoorbeeld wanneer er een relatie met wet- en regelgeving is. Ook zijn er specifieke dienstverleningsovereenkomsten zoals vanuit SZW voor het uitvoeren van specifieke taken met NEN voor de periode 1-1-2018 tot 1-1-2022.

Onze gesprekspartners vinden de gebalanceerde vertegenwoordiging van stakeholders in normcommissies van belang. Dit is bijvoorbeeld het geval als in regelgeving verwezen wordt naar normen. Het is dan van belang of belanghebbenden betrokken waren bij de normontwikkeling, en of er belangen worden geschaad. De organisatie en coördinatie van het normalisatietraject is belegd bij NEN en ministeries spelen daar geen rol in.

Wel komt de samenstelling van normcommissies ter sprake in beleidscommissies, die de normcommissies instellen en de leden benoemen, en waarin sommige departementen vertegenwoordigd zijn. Genoemd wordt het voorbeeld van normalisatie op het gebied van milieu. In de betreffende normcommissies zijn dienstverleners vaak dominant aanwezig. Discussie over de betrokkenheid van stakeholders vindt wel plaats in de beleidscommissies en hier hebben sommige ministeries, voor zover deze participeren in beleidscommissies, de mogelijkheid om de betrokkenheid van stakeholders en lacunes in de samenstelling van commissies aan de orde te stellen.

Onze gesprekspartners geven aan dat het belangrijk is om te weten welke belanghebbenden vertegenwoordigd zijn en welke niet, en in welke normcommissies specifieke belanghebbenden ondervertegenwoordigd zijn of dreigen te raken. Er zou tevens meer inzicht moeten zijn in de redenen die partijen doen besluiten om wel of niet mee te doen. Dit geldt bijvoorbeeld voor belanghebbende partijen met een maatschappelijke missie, zoals vakbeweging en consumentenorganisaties. Redenen voor deze partijen om niet te participeren kunnen principieel zijn: zich niet willen vastleggen op specifieke normen of vanwege de maatschappelijke missie geen financiële bijdrage willen betalen.

[6] Met uitzondering van MKB Nederland. De geïnterviewde is niet langer werkzaam voor deze organisatie.

Redenen voor stakeholders om niet deel te nemen aan normalisatietrajecten zijn in de beleving van de ministeries divers: het kan financiële redenen betreffen (de gevraagde financiële bijdrage, maar ook de te besteden tijd); onbekendheid met de problematiek van normontwikkeling; onbekendheid met ontwikkelingen rond normen zoals nieuwe technologie; twijfel aan de eigen invloed in sectoren die door grote spelers worden gedomineerd (dit geldt mogelijk voor MKB-bedrijven); de al eerder genoemde wens om neutraal te blijven; en tenslotte de wens om de eigen kennis te beschermen in verband met de bedrijfsstrategie (dus prioriteit leggen bij patenten).

Daarnaast kan in sommige gevallen ook de mogelijkheid van internationale sancties een rol spelen. Een norm belichaamt veelal een grote hoeveelheid technologische kennis. Wanneer een staat op een sanctielijst vermeld wordt kan er sprake zijn van een verbod om tijdens het normalisatieproces technologie te delen met een dergelijke staat. Partijen kunnen besluiten om niet mee te doen aan normalisatie omdat ze dan zelf met sanctiemaatregelen te maken kunnen krijgen door de staat die de sanctielijst heeft opgesteld.

Onze gesprekspartners stellen dat het bestaan van onevenwichtigheid in de samenstelling van normcommissies niet altijd een probleem hoeft te zijn. Ook als er enkele stakeholders niet deelnemen kan er toch een evenwichtige norm tot stand komen. Uiteindelijk gaat het om het eindresultaat, en om de vraag of de norm evenwichtig is d.w.z. de belangen van de markt en de samenleving vertegenwoordigt. Ook als alle stakeholders meedoen aan het normalisatieproces kan een norm nog onevenwichtig zijn door de manier waarop het overlegspel gespeeld wordt en vanwege de soms dominante vertegenwoordiging van specifieke partijen.

B.2 NEN

NEN heeft als missie het ondersteunen en coördineren van normalisatie. Zij ondersteunt de totstandkoming van normcommissies en probeert zoveel mogelijk zorg te dragen voor een gebalanceerde vertegenwoordiging van belangen in die commissies. Om deze belangen te identificeren past zij sinds een aantal jaren de Stakeholderanalyse toe zoals die in het NEN Kwaliteitshandboek is beschreven. NEN tracht hiermee te zorgen voor evenwichtige samenstelling van normcommissies door partijen expliciet te benaderen en uit te nodigen om deel te nemen.

Bereidheid tot dragen van de kosten door de leden van de normcommissie is een hoofdcriterium voor de instelling van een normcommissie. Het uitgangspunt is dat alle partijen die deelnemen aan het normalisatieproces een gelijk deel betalen. De normcommissieleden kunnen onderling andere afspraken maken. Zo worden er weleens afspraken gemaakt dat de grote partijen een groter deel betalen dan de kleinere bedrijven, en kan door een normcommissie een korting worden toegepast voor stakeholders die niet kunnen of willen betalen.

Op deze wijze dragen partijen die belang hebben bij het normalisatietraject een deel van de kosten van het normontwikkelingstraject. Naast de overheidsbekostiging van de normalisatie-infrastructuur zorgen deze inkomsten, samen met de opbrengst van de verkoop van normen en kennisoverdracht door trainingen ervoor dat NEN al zijn werkzaamheden kan uitvoeren. De werkzaamheden van NEN omvatten het aanbieden van internationale, Europese en nationale normalisatie, het doen van onderzoek, het onderhouden van de infrastructuur voor het opstellen van normen, het beschikbaar stellen van de documenten, opleiding en advies over normen. Zonder genoemde inkomsten is normalisatie op een professionele manier niet mogelijk.

Op het niveau van de normcommissie is er een serviceprofiel dat aangeeft wat de toegevoegde waarde van deelname aan de normcommissie is voor haar deelnemers. Deze toegevoegde waarde ligt in a) Het netwerk, b) Draagvlak en schaalvergroting, c) Invloed en d) Kennis. Het profiel is telkens anders, en heeft geen invloed op de prijs die commissieleden moeten betalen. Het is een instrument om te bepalen of een normcommissie optimaal functioneert en wat er moet gebeuren om het te verbeteren. NEN geeft hierbij aan dat normalisatie een sterk internationale context kent: 80-90% van de normcommissies volgt de internationale normalisatieactiviteiten.

De beleidscommissies stellen het beleid voor het werkterrein van de normcommissies vast. Zij adviseren het NEN-management. Beleidscommissies worden gefinancierd uit een opslag op de

normcommissie. Beleidscommissies benoemen de leden van normcommissies en hebben een formele rol om toe te zien op de voortgang en de samenstelling van normcommissies. Er zijn momenteel 13 beleidscommissies. Klachten over de samenstelling van normcommissies komen bij de Beleidscommissie terecht die dan actie kan ondernemen.

Volgens NEN wordt jaarlijks in elke normcommissie een lichte stakeholdersanalyse uitgevoerd met de vraag of de samenstelling van de normcommissies kan worden verbeterd. Minimaal eens in de vier jaar wordt een zware analyse uitgevoerd. De samenstelling van een commissie kan naar aanleiding van de stakeholderanalyse, en door verloop, veranderen over de tijd. De indruk is dat de samenstelling van de normcommissie enkele jaren na oprichting stabiliseert.

NEN geeft aan dat een aantal normcommissies nog niet optimaal is samengesteld, maar zij heeft geen exacte gegevens over voor hoeveel commissies dat geldt. Daar is volgens NEN wel wat aan te doen: extra moeite doen om partijen bereid te vinden deel te nemen aan normcommissies. Dat is ook een prestatie-indicator voor NEN. Echter, als belanghebbende partijen een normcommissie willen vormen, dan gebeurt dat ook (nadat de Beleidscommissie waar deze normcommissie onder valt daarmee akkoord is gegaan).

NEN is zich bewust van de drempels die bijvoorbeeld het MKB ervaart bij het meedoen aan normcommissies. Tegelijk doet NEN veel moeite om MKB te overtuigen van het belang van deelname. MKB heeft vaak een expliciet belang bij deelname aan een normcommissie, bijvoorbeeld als marktleider. Zo'n 33 % van de deelnemers aan normcommissies is MKB.

In geval dat de samenstelling van een normcommissie extreem scheef is, is er aanleiding om te bekijken of deze commissie kan voortbestaan. De beleidscommissie heeft een rol om toe te zien op voortgang en samenstelling van de normcommissie. NEN zelf heeft hierbij als secretaris geen bepalende rol. De normcommissie is zelf-organiserend; NEN faciliteert. Als partijen wel worden uitgenodigd maar besluiten om geen lid te worden gaat het proces wel door en wordt een commissie ingesteld. Soms zelfs als er maar één lid is van een commissie (vaak een bedrijf dat via het lidmaatschap wil participeren in internationale standaardisatiegremia). De Statuten en het Huishoudelijk Reglement van NEN staan dit toe. NEN realiseert zich het probleem maar stelt dat zij partijen niet kan verplichten maar slechts kan uitnodigen tot deelname, en dit ook voortdurend doet.

NEN geeft aan dat de normcommissie op zich goed kan functioneren zelfs terwijl de samenstelling niet in balans lijkt. Het gaat er ook om of een ontbrekende partij echt iets bij te dragen had aan de normontwikkeling. De vraag is daarom wat nu eigenlijk een 'goede' samenstelling van een normcommissies is, wat acceptabel is en wat niet.

Hoewel NEN zich bewust is van drempels voor deelname zoals die ervaren worden door bijvoorbeeld het MKB, is bij NEN slechts weinig bekend met betrekking tot specifieke partijen die niet deelnemen aan normcommissies en hun precieze redenen daarvoor. Deze informatie wordt niet systematisch opgeslagen. Het komt ook voor dat partijen hun motieven niet geven. De meest gehoorde reden voor niet-deelname is de gevraagde financiële bijdrage. In het geval waar deelname van de ontbrekende partij van groot belang wordt geacht en gebrek aan financiering aannemelijk is gemaakt, wordt aan de normcommissie de vraag voorgelegd of de betreffende partij voor een lagere of geen financiële bijdrage mag meedoen. Dit heeft dan gevolgen voor de bijdrage van andere partijen.

Deelname aan normcommissies zou volgens NEN aantrekkelijker kunnen worden gemaakt door normalisatie interessanter te maken voor een brede groep, en de normcommissie een duidelijk gezicht te geven en een podium te bieden. NEN is van mening dat de samenstelling van de normcommissies kan verbeteren, maar ook de kwalitatieve bijdrage van leden. NEN probeert de normcommissies hierbij zo goed mogelijk te ondersteunen en de leden een goed werkend podium te geven.

B.3 Bedrijfsleven – MKB Nederland

Voor MKB Nederland is de rol van normen in de concurrentieomgeving van het midden en kleinbedrijf (MKB) een belangrijk thema. Omdat er zowel partijen zijn die wel voldoen aan een norm als partijen die er niet aan voldoen kan het speelveld voor competitie worden beïnvloed. Dat geldt ook op

internationaal niveau. Internationaal overeenstemming over normen bereiken kan een nivellerend effect hebben op wat wij in Nederland goed of acceptabel vinden.

Normalisatie heeft volgens MKB Nederland zowel positieve als negatieve gevolgen voor partijen in de markt. Normalisatie maakt innovatie mogelijk, maar kan het ook tegenhouden. Normalisatie kan knellend voor het MKB zijn. Een voorbeeld is normstelling voor veiligheid van een bepaald product. Een grote speler kan een standaardproduct leveren waarvoor certificatie éénmalig is. Andere, kleine innovatieve bedrijven die op klantvraag leveren moeten wel veel vaker certificeren. MKB Nederland acht dat voor deze bedrijven een ongelijke en nadelige situatie.

Normalisatie als proces geeft niet elke partij gelijke invloed. Grote multinationale ondernemingen participeren vaak in meerdere landen in normcommissies en oefenen daar ook invloed uit. Deze grote partijen zien hun deelname in normalisatie als een onderdeel van hun bedrijfsstrategie. Zij beschermen hun technologische kennis en hun marktpositie. Het MKB beschikt echter niet over de middelen en de kennis van die grote spelers. MKB Nederland acht het belangrijk dat NEN ernaar streeft om het MKB sterker te betrekken bij normalisatie.

Normalisatie moet bezien worden in haar internationale context. Tussen verschillende landen kunnen nogal verschillende eisen bestaan die aan normen worden gesteld. Het is de vraag hoe dat – stimulerend dan wel belemmerend - uitwerkt op Nederlandse bedrijven en hun concurrentiepositie, en of de markt extra wil betalen voor surplus kwaliteit.

Faciliteren van het MKB in normstellingsprocedures is nodig en wenselijk. Er is in veel gevallen bij het MKB sprake van gebrek aan kennis en aan middelen, en de materie rond normalisatie is voor de meeste MKB-bedrijven erg complex. Vaak wordt het MKB overvallen door de ontwikkelingen. Brancheorganisaties zouden hierbij kunnen helpen, maar ook zij hebben te maken met beperkte middelen en kennis.

Normalisatie is in de ogen van MKB Nederland een spel van deskundigen en belangen. Het proces van normstelling is niet altijd voldoende transparant en voor MKB-bedrijven is het vaak moeilijk, gegeven beperkte kennis en middelen, om invloed uit te oefenen. Normen zijn en blijven echter noodzakelijk volgens MKB Nederland. We kunnen niet zonder, denk aan veiligheid en borging van kwaliteit van producten en processen. Aan de andere kant ontstaat soms een spanningsveld met de belangen en mogelijkheden van MKB-bedrijven.

Bij de samenstelling van normcommissies zou volgens MKB Nederland rekening moeten worden gehouden met het volgende:

- Brede vertegenwoordiging van stakeholders is nodig, met een duidelijke inbreng van het MKB.
- Grote spelers in normcommissies zouden een stap terug moeten doen.
- Vertegenwoordiging van de eindgebruiker (consument, industrie en samenleving) in normalisatie is belangrijk. Deze categorie zou sterker vertegenwoordigd moeten zijn dan nu het geval is, maar wel op basis van een kwalitatief goede inbreng.

B.4 TNO

Omdat de meeste normcommissies van de NEN zich op het vakgebied ‘Bouw’ bevinden en TNO actief is op dit gebied, heeft het interview plaatsgevonden met TNO Bouw Infrastructuur en Maritiem (verder: TNO). TNO neemt deel aan ca 10 commissies. Voor TNO werkt deelname aan normcommissie twee kanten op: TNO heeft een maatschappelijke rol om als onafhankelijk kennisinstituut bij te dragen aan de ontwikkeling van normen en TNO krijgt uit de commissies informatie over waar problemen/behoeften aan onderzoek is en dat levert TNO weer mogelijke ‘business’ op.

Wel is er frictie tussen NEN en TNO en dat heeft alles te maken met het NEN- en TNO-verdienmodel. De industrie die in veel commissies zit, werkt niet met uurtarieven, maar TNO stuurt haar ‘productiemiddelen’ (experts) naar de commissie en kan die dan niet inzetten om eigen onderzoek te

doen. TNO draagt in commissies soms bij aan normen die als ze worden toegepast bedrijven veel geld opleveren (bijvoorbeeld de norm over de energieprestatie van gebouwen).

TNO is van mening dat ze gezamenlijk met NEN zou moeten optreden richting de overheid, onder andere om goed vast te stellen in welke fase de ontwikkeling van een norm zich bevindt. Als NEN en TNO samen optreden kan het hele pad worden geschetst (inclusief het eventuele 'voorwerk' dat door TNO kan worden gedaan).

De vertegenwoordiging van belangen bij normalisatie is voor TNO een issue, maar niet een belangrijk issue. TNO wil erbij zijn, maar vanuit 'sales' perspectief is het niet altijd relevant. Als er moet worden geschrapt in tijd/kosten, dan zal deelname aan NEN-commissies niet als eerste sneuvelen, maar zal ook niet als laatste ten koste van alles worden gehandhaafd.

Een van de belangrijkste voorwaarden om in een NEN-commissie te zitten, is dat het partijen zijn waarmee eenduidige afspraken worden gemaakt over meten, berekenen en toetsen; dus kennisinstellingen, bedrijven, soms overheid, soms ook bouwers. Met een goede secretaris en voorzitter die de inhoud goed bewaakt en borgt.

De evenwichtigheid in de samenstelling van de belangenvertegenwoordiging in de bouw-normcommissies is langzamerhand aan het verdwijnen. Het is meer en meer een veld voor de toeleverende industrie geworden. Adviesbureaus zitten er mede in om er werk uit te halen op korte en lange termijn; ze gaan zaken soms complexer maken dan nodig is, zodat ze vervolgens ingeschakeld kunnen worden om het probleem op te lossen. TNO is van mening dat partijen zoals gemeenten, brancheorganisaties en ook TNO altijd in bouw-normcommissie zouden moeten zitten. Dit zijn de bloedgroepen van Bouw & Infrastructuur. Vereniging Eigen Huis of vergelijkbare organisaties die opkomen voor het belang van bewoners zouden zeker in bouw-normcommissies moeten zitten, vanwege issues zoals geluidsisolatie of brandveiligheid. Maar hebben ze wel altijd genoeg kennis om hierin volwaardig mee te draaien? TNO zou dit belang ook kunnen vertegenwoordigen. Ze is immers een objectieve en onafhankelijke organisatie en vertegenwoordigt het algemeen belang.

In het verleden droeg Bouwend Nederland uit haar O&O-fonds een jaarlijkse bijdrage aan NEN bij om zo hun leden in de gelegenheid te stellen deel te nemen aan bouw-normcommissies. Zo konden ze hun belangen vertegenwoordigen. Maar het O&O fonds heeft een aantal jaar geleden besloten deze bijdrage af te schaffen. En de vraag is dan: zitten er nog genoeg bouwers aan tafel bij de normcommissies? Architecten en gemeenten zouden er ook bij moeten zitten; die zitten er incidenteel bij.

De betrokkenheid van stakeholders die nu niet goed vertegenwoordigd zijn bij normalisatie kan worden versterkt door het financiële model aan te passen. Een grotere toegankelijkheid van de normcommissies is gewenst. Dit betekent ook dat "uur x factuur"-organisaties zoals TNO en adviesbureaus financieel moeten worden gecompenseerd. Dus in plaats van dat je betaalt, krijg je betaald. Gemeentes kunnen wel betalen maar dat zou een lager bedrag kunnen zijn.

NEN zou nog wel op een aantal onderdelen haar werkwijze kunnen verbeteren; ze zou meer extern gericht moeten worden en meer het belang en de toegevoegde waarde van normen moeten uitdragen. Andere verbeterpunten: a) Sneller en meer dynamiek, b) Meer het gebouw uitkomen, c) Verbeteren atmosfeer (is nu erg belegen en stoffig). NEN zou ook de vorm van commissie los kunnen laten en andere manier van informatie-ophalen kunnen toepassen en ook meer in de keten opereren (universiteit, TNO, toeleverende industrie). Ze zou ook commissies kunnen verplichten om consumenten uit te nodigen en uit te leggen wat ze doen en vragen laten stellen.

Wat betreft externe communicatie, zou NEN bijvoorbeeld als een norm is vastgesteld deze ook zodanig verwoorden en aanbieden dat het publiek/de consument deze kan gebruiken in de controle van aannemers etc., zoals in bouwvoorschriften. Ze kan bijvoorbeeld in een YouTube filmpje de normen en de regels die daarbij horen presenteren of een community creëren.

B.5 Consumentenbond

De Consumentenbond krijgt vaak verzoeken om in normcommissies te zitten, ook die van de NEN, maar de Consumentenbond zit maar in een: de NEN-normcommissie voor huishoudelijke apparatuur (NEC 59). Daarnaast zit de Consumentenbond in de Beleidscommissie Consumentenzaken. De normcommissie over privacy is net opgericht en de CB zou daar eigenlijk in moeten zitten, vindt de bond, want ze vindt privacy een erg belangrijk onderwerp.

Op Europees niveau zit de Consumentenbond voor Nederland in de General Assembly van de ANEC (European consumer voice in standardisation) en in drie werkgroepen van de ANEC (Traffic and Mobility, Child Safety and Domestic Appliances). Ze waren vroeger prominenter aanwezig, maar houden nog wel een vinger aan de pols via de Beleidscommissie en via de ANEC. Op zo'n manierweet de Consumentenbond wat er speelt.

Normen zijn erg belangrijk voor de Consumentenbond, vooral bij producttesten. Behalve dat een product moet doen wat het belooft, wordt getest op veiligheid, maar ook op energieverbruik, duurzaamheid, en kosten (prijs/kwaliteitverhouding). De core business van de Consumentenbond is zo goed mogelijk keuzeadvies geven aan consumenten, maar ook waarschuwen als het product onveilig is. De Consumentenbond baseert zich bij producttesten op bestaande normen maar bepaalt zelf of een norm voldoende is of dat een product aan strengere eisen moet voldoen dan de norm aangeeft.

De normen zijn altijd een compromis, waarop de Consumentenbond - als ze in de commissie zit – invloed kan uitoefenen. De Consumentenbond kan vinden dat een norm niet ver genoeg gaat en vervolgens – als ze het product zelf laat testen - een strengere norm hanteren. Regelmatig zijn de Consumentenbond en producenten het niet eens over de testen en krijgt de Consumentenbond soms het verwijt dat fabrikanten door de publicaties over de testen commercieel nadelig worden beïnvloed.

De belangrijkste reden om niet op alle verzoeken om zitting te nemen in commissies in te gaan is dat daarvoor de capaciteit ontbreekt. Het gaat niet om reisgeld of dagvergoeding maar om budget voor tijdsbesteding van Consumentenbond -medewerkers. Er is beperkte capaciteit/formatie en die wordt gebruikt voor het maken van content voor de consument en daarbij moeten keuzes worden gemaakt. De consument betaalt de Consumentenbond en bepaalt dus ook wat de Consumentenbond doet. Ook al is de Consumentenbond een van de weinige onafhankelijke organisaties die de consumentenbelangen vertegenwoordigt, het zijn dermate veel normcommissies - zegt de Consumentenbond -, dat daar domweg de tijd voor ontbreekt. Normalisatie speelt ook nauwelijks in andere onafhankelijke maatschappelijke organisaties en het staat ver van de belevingswereld van de achterban (o.a. leden) van de Consumentenbond. Daar komt bij dat de commissies erg arbeidsintensief zijn, ze kosten veel tijd, hebben lange adem nodig en leveren niet echt direct iets concreets op waar de leden voor willen betalen.

De vertegenwoordiging van alle relevante belangen bij normalisatie vindt de Consumentenbond een belangrijk issue. Maar de realiteit is erg weerbarstig; de samenstelling van commissies zou, volgens de bond evenwichtiger zijn als meer consumentenorganisaties (zoals ANWB, Vereniging Eigen Huis, Greenpeace) en onderzoeksorganisaties (zoals TNO, testlabs) aan commissies en werkgroepen van de NEN zouden deelnemen. Dus organisaties die onafhankelijk zijn van de industrie en voor consumentenbelangen opkomen. Maar ze kampen met precies dezelfde problemen: het zijn leden-organisaties en focussen dus vooral op activiteiten die direct voor de leden van belang zijn.

De Consumentenbond vindt het jammer dat de consumentenbelangen zo weinig zijn vertegenwoordigd in de normcommissies en adviseert de NEN om ook naar andere organisaties te kijken die consumentenbelangen vertegenwoordigen, inclusief de overheid (als publieke belangenbehartiger). De participatie van normcommissies bestaat nu overwegend uit (vertegenwoordigers van) de industrie. Overigens zijn fabrikanten natuurlijk ook gebaat met goede en duidelijke normen.

De betrokkenheid van stakeholders die nu niet goed vertegenwoordigd zijn bij normalisatie kan worden versterkt door geld beschikbaar te stellen aan deze organisaties zodat medewerkers van die organisaties tijd krijgen om daar een rol in te kunnen spelen

Als er een land is waar zaken in dit op zich beter zijn geregeld, dan is dat Duitsland. Alle producttesten worden door de Duitse overheid betaald. Bedrijven betalen een bijdrage aan DIN, de Duitse NEN (afhankelijk van hun omvang) en hebben dan toegang tot normen.

Bijlage C Casestudies

De in deze bijlage opgenomen casestudies zijn gebaseerd op een aantal interviews, aangevuld met deskresearch. Interviews waren semigestructureerd, op basis van aparte vragenlijsten voor leden, niet-leden en secretarissen van de normcommissies. Technopolis heeft editing uitgevoerd om de leesbaarheid van de casestudies te vergroten. Samenvattingen van de interviewtekst die in de casestudies zijn verwerkt, zijn aan alle geïnterviewden voorgelegd ter controle, en de ontvangen feedback is verwerkt.

De onderstaande tabel presenteert de normcommissies die in de casestudies zijn onderzocht, en de organisaties die zijn geïnterviewd (leden en niet-leden, NEN).

Geïnterviewde organisaties voor de casestudies

Normcommissie	Leden	Niet-leden	NEN
Nanotechnologie (nr. 342 229)	• RIVM • RIKILT	• Thermo Fisher Scientific • DSM • VSL • FNLI	• Secretaris
Ventilatie en lucht-doorlatendheid gebouwen (nr. 351 074 07)	• ISSO • ITHO Daalderop	• Bouwend Nederland • VACpunt Wonen	• Secretaris
Patiëntentilliften en hygiënehulpmiddelen (nr. 301 076 03)	• Lopital • Visiek Bedrijfsfysiotherapie	• ActiZ • Federatie Technologiebranches	• Secretaris
Informatiebeveiliging, cyber-security en privacy (nr. 381 027)	• IBM • ING • DEKRA	• Thales Nederland • Hudson Cybertec • FME	• Secretaris
Machines voor de voedselindustrie (nr. 341 100)	• Meyn • Rademakers	• NVWA • TNO	• Secretaris
Elektrisch materieel in verband met explosiegevaar (nr. 330 001)	• DEKRA • Gasunie	• SZW • Een bedrijf	• Secretaris
Waterstof en brandstofcellen (nr. 361 031, NEC31)	• Pitpoint	• LeakControl • Ekinetix	• Secretaris
Kinderartikelen (nr. 310 197)	• Mattel • Tummy Tub	• Consumentenbond • Een bedrijf in de retail	• Secretaris

C.1 Nanotechnologie

C.1.1 Werkgebied

Nanotechnologie wordt gezien als een belangrijk technologiegebied met tal van toepassingen op het gebied van materialen, energie, elektronica, biologie, gezondheidszorg, industrie (NanoNextNL End Term Report, 2017). Maar er is tevens sprake van milieu-, gezondheids- en veiligheidsrisico's met betrekking tot de effecten van nanomaterialen (NanoReg Final Report, 2017). Het Commissieplan

2018 voor de Normcommissie Nanotechnologie (NEN, 2017) geeft aan dat de ontwikkeling van normen van groot belang is bij het economisch benutten van deze technologie en het beperken van de risico's. Normalisatie zorgt volgens dit Commissieplan voor een gemeenschappelijke taal en basis voor nanotechnologie-activiteiten op het gebied van onderzoek, productie, handel, gebruik en wet- en regelgeving. Doordat er internationaal verschillen bestaan in regelgeving is normalisatie op internationaal niveau van belang voor het wegnemen van barrières en het maken van afspraken over aanvaardbare risico's. In dit kader beoogde het Europese NANoReg-project in het 7e Kaderprogramma (2013-2017) dat werd gecoördineerd door het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, om een gemeenschappelijke Europese aanpak tot stand te brengen voor regelgeving en testmethoden ten aanzien van nanomaterialen (NanoReg Final Report, 2017).

De afbakening van het werkgebied van de normcommissie kwam volgens de NEN-secretaris van deze normcommissie tot stand vanuit de leden. Het werkgebied omvat volgens het Commissieplan Nanotechnologie (NEN, 2017) de volgende aspecten: classificatie; terminologie en nomenclatuur; basismetrologie; karakterisering, inclusief kalibratie en certificatie; en risico- en milieuonderwerpen. De karakteriseringsmethodes omvatten methodes om fysische, chemische, structuur en biologische eigenschappen van materialen of apparaten te bepalen waarvoor de afmeting in de gekozen toepassing de kritische succesfactor voor de prestatie is.

In de nanotechnologieontwikkeling gericht op toepassing ervan in producten en processen spelen naast economische belangen ook belangen mee ten aanzien van veiligheid en milieu. Vanuit nationaal en Europees niveau ontstaat wet- en regelgeving die geïmplementeerd moet worden met een basis in normen. Normstelling op het gebied van nanotechnologie raakt daarmee niet alleen economische en onderzoeksbelangen, maar ook belangen van gebruikers van producten (denk aan voedselveiligheid, kwaliteit van arbeid, gezondheid), wet- en regelgevers (overheden), en controlerende instanties zoals inspectiediensten.

Bij de voorbereiding van de totstandkoming van de normcommissie Nanotechnologie is door NEN een inventarisatie van belanghebbenden opgesteld. Er is geen formele stakeholderanalyse beschikbaar op basis van de waardeketenmethodiek. De NEN-secretaris van de normcommissie geeft aan dat er weinig tijd beschikbaar is om actief leden te werven. De uitgevoerde inventarisatie omvat partijen en personen die actief zijn op het gebied van nanotechnologie, waaronder bedrijven, kennisinstellingen en NGOs. Hierbij is onder meer nagegaan welke partijen betrokken zijn bij nanotechnologie-initiatieven zoals onderzoeksprogramma NanoNextNL en het Europese NANoREG-project.

C.1.2 Doelen en werkwijze

Het Commissieplan 2018 geeft aan dat deze normcommissie de volgende doelstellingen kent: het anticiperen op behoeften uit de Nederlandse markt; de deelname aan en beïnvloeding van internationale normalisatieactiviteiten (ISO en CEN); het fungeren als denktank voor Nederlandse specialisten in ISO- en CEN-werkgroepen; en het zoveel mogelijk overnemen van internationale normen voor Nederland. De normcommissie neemt deel aan internationale normstellingsactiviteiten, met name die van ISO/TC 229 Nanotechnologies, en van CEN/TC 352 Nanotechnologies.

Uit onze interviews met de NEN-secretaris en leden van de commissie blijkt dat de normcommissie vooral fungeert als "spiegelcommissie", omdat ze voornamelijk gericht is op het volgen en overdragen van ontwikkelingen bij ISO en CEN. In feite worden in deze normcommissie zelf geen normen ontwikkeld.

Het serviceniveau voor deze normcommissie is "Basis" (zie onderstaand figuur). De ondersteuning door NEN richt zich vooral op het toegang geven tot documenten van ISO en CEN.

Serviceprofiel van de normcommissie 'Nanotechnologie'

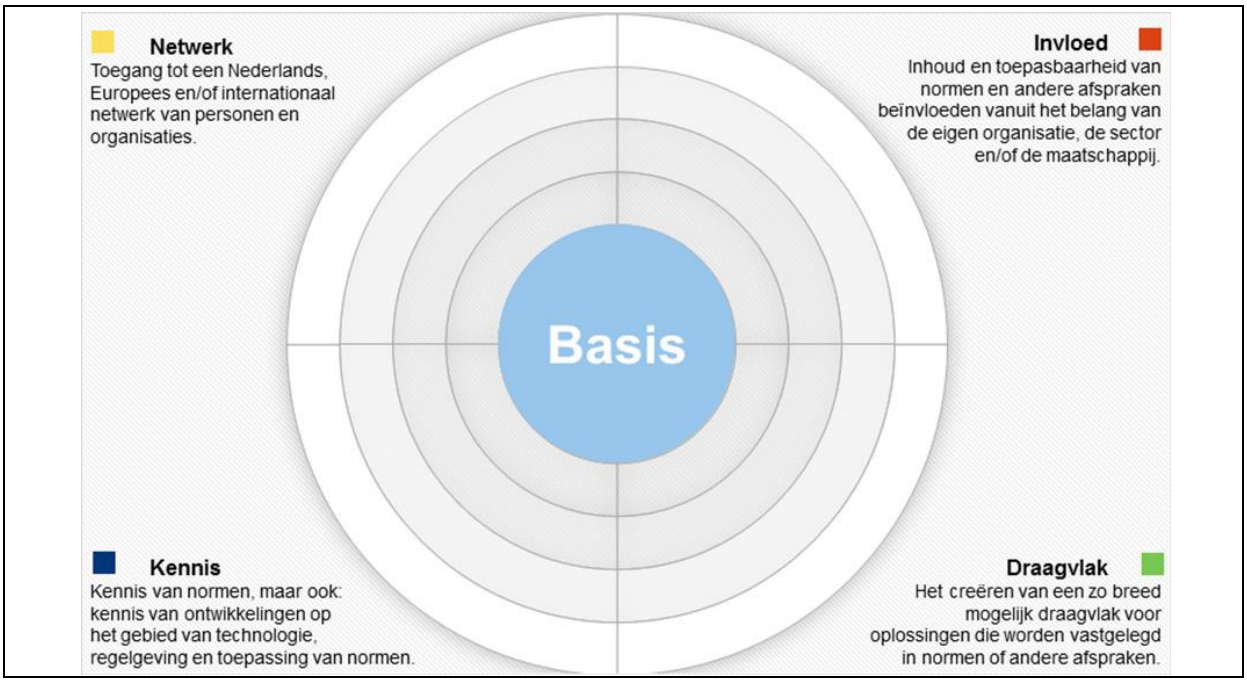

Bron: Commissieplan normcommissie Nanotechnologie, 2017

Deze normcommissie vergadert ééns per jaar, in het najaar, ter voorbereiding op de ISO/TC 229 vergadering. Financiering wordt opgebracht door de beide deelnemende partijen RIVM en RIKILT. Uit ons interview met de NEN-secretaris blijkt dat de tijd die kan worden besteed aan de ondersteuning en continuering van deze normcommissie ongeveer een uur per week bedraagt. Aangegeven wordt dat dat niet voldoende is om nieuwe partijen te benaderen, een stakeholderanalyse uit te voeren, voorlichtingsactiviteiten uit te voeren en dergelijke.

C.1.3 Samenstelling van de normcommissie

De normcommissie bestaat momenteel uit twee leden: RIVM en RIKILT. Deze organisaties vallen primair in de categorie "Onderzoek- en kennisinstelling" (categorie 7). Het Commissieplan voor deze normcommissie geeft echter aan dat deze leden ook de categorieën 2a (Voorwaardenscheppende organisaties/opdrachtgevers) en 3a (Adviserende organisaties) bestrijken. Zie verder de figuur op de volgende bladzijde.

Volgens de NEN-secretaris is sinds 2015 het ledenaantal teruggelopen van vijf naar twee; voorheen konden sommige leden zonder kosten deelnemen vanwege financiering door het ministerie van Infrastructuur en Milieu, maar deze financiering is beëindigd. Tevens zijn na pensionering van leden ontstane vacatures niet opgevuld. Onderstaand geven we de visualisatie van de ledenstructuur van deze normcommissie weer zoal deze ons door NEN is verstrekt.

Samenstelling van de normcommissie Nanotechnologie

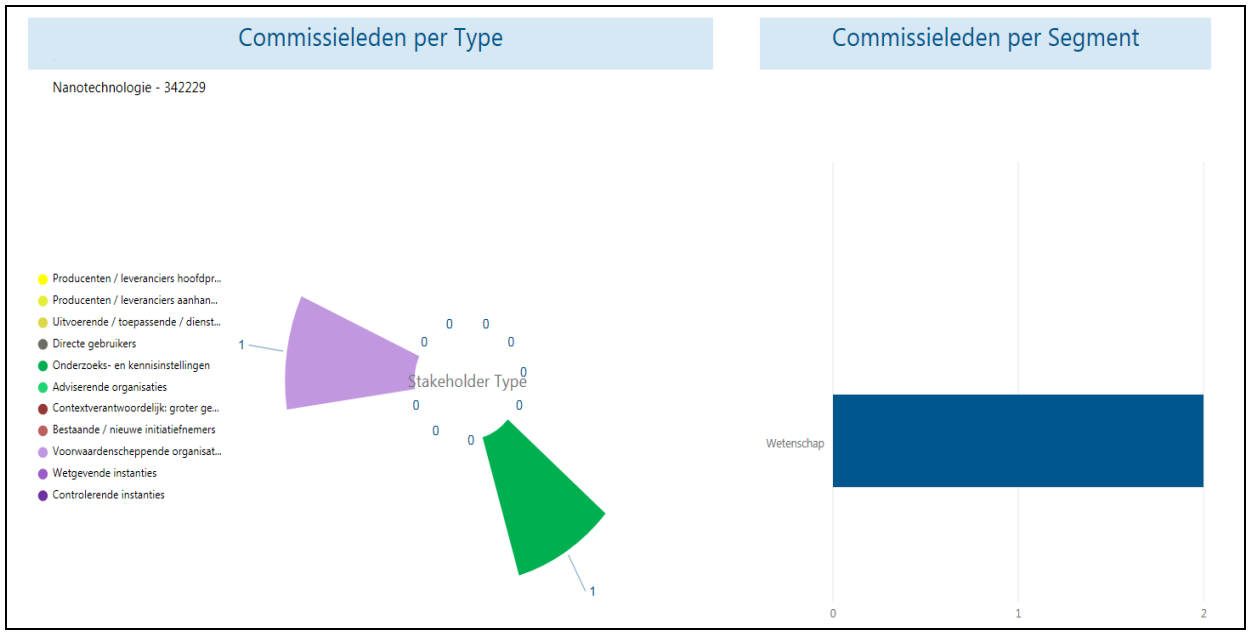

Bron: NEN, 2018

C.1.4 Redenen voor deelname

Het belang van deelname voor **RIVM** ligt in de relatie met de uitvoering van toxicologisch onderzoek, gericht op de effecten van nanotechnologie op gezondheid door dit onderzoeksinstituut. Het belang van deelname voor **RIKILT** ligt op het vlak van voedselveiligheid; RIKILT doet onderzoek naar de detectie van nanodeeltjes in voedingsmiddelen.

Voor beide organisaties is een belangrijke deelnamereden het kunnen participeren in internationale ISO- en CEN-werkgroepen en het inbrengen van de ontwikkelde meetmethoden en -technieken. De deelname aan de normcommissie wordt gefinancierd uit het instituutsbudget, en voor zowel RIKILT als RIVM tot 2017 uit beider deelname in het NANoREG-project. Beide deelnemers geven aan dat kosten en baten van deelname steeds in discussie zijn. Dit mede gegeven het feit dat de vereiste eigen financiële bijdrage hoger is geworden door het afhaken van andere deelnemers.

C.1.5 Ontbrekende belanghebbenden

Deze normcommissie heeft op dit moment twee leden. De volgende stakeholdercategorieën zijn momenteel niet vertegenwoordigd (tussen haakjes de stakeholdercategorie):

- Directe gebruikers, brancheorganisaties (1)
- Voorwaardenscheppende organisaties, brancheorganisaties (2)
- Adviserende organisaties, brancheorganisaties (3)
- Uitvoerende, toepassende, dienstverlenende organisaties, brancheorganisaties (4)
- Producenten/leveranciers van hoofdproduct, brancheorganisaties (5)
- Producenten/leveranciers van aanhangende producten en diensten, brancheorganisaties (6)
- Controlerende instanties (8)
- Wetgevende instanties (9)
- Bestaande/nieuwe initiatiefnemers (10)
- Contextbepalers groter geheel (11).

C.1.6 Redenen voor niet-deelname

Stakeholdercategorie 1 omvat de directe gebruiker en desbetreffende brancheorganisaties. Hierbij gaat het, gegeven het gekozen werkgebied van de normcommissie, om de gebruiker van bijvoorbeeld meetapparatuur voor eigenschappen van nanodeeltjes. Een voorbeeld van een dergelijke partij is **DSM**. DSM maakt gebruik van toepassingen van nanotechnologie onder meer op het gebied van coatings en nanomaterialen (DSM, 2013).

Uit onze interviews met de NEN-secretaris en met DSM blijkt dat DSM toen het bedrijf nog lid was een belangrijke rol in de normcommissie vervulde. DSM stelt dat normalisatie van nanotechnologie voor haar zeker van belang is. De definitie van "nano" is hierbij cruciaal. DSM ontwikkelt en levert producten op bovengenoemde terreinen en voert ook onderzoek uit. Na pensionering van het DSM-lid is de ontstane vacature echter niet opgevuld. De overweging om destijds lid te worden kwam voort uit de behoefte van DSM om nauw betrokken te zijn bij het opstellen van regelgeving en definities rond nanomaterialen, en om deel uit te maken van het netwerk. Op dit moment acht DSM deelname aan de normcommissie Nanotechnologie niet zinvol, maar zij is wel geïnteresseerd in het werkgebied van de commissie en bereid in de toekomst deelname te overwegen. Hierbij speelt vooral een rol dat de beschikbare tijd en capaciteit beperkt is en het belang van het lidmaatschap voor DSM niet heel duidelijk is. Ook de samenstelling van de normcommissie acht zij te beperkt, en de verwachte invloed op normalisatie niet groot. Overigens is voor DSM de scope van de normcommissie geen bezwaar. Men onderkent ook dat toepassing van nanotechnologie in voedingsproducten op imagoproblemen stuit maar dat zou voor haar op zich geen bezwaar zijn om aan normalisatie deel te nemen. DSM zou graag zien dat FNLI vertegenwoordigd zou zijn in de normcommissie om de genoemde aspecten te behartigen.

De **Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)**, eveneens stakeholdercategorie 1, onderkent het belang van nanodeeltjes in voeding met inbegrip van de veiligheids- en gezondheidsaspecten en het belang daarvan voor de consument. Zij heeft hierover een Factsheet Nanotechnologie gepubliceerd op haar website (FNLI, 2016) en volgt ontwikkelingen rond nanotechnologie vooral op Europees niveau. De FNLI neemt niet deel aan de normcommissie omdat zij hiervoor op dit moment geen geld en met name geen tijd kan vrijmaken. Verder is zij van mening dat zij te weinig inhoudelijke expertise heeft en hierbij van een enkel lid afhankelijk is. Zij is van mening dat haar verwachte inbreng onvoldoende is om zinvol te zijn voor NEN als wel voor de overige deelnemers. Nanotechnologie wordt volgens de FNLI weliswaar als kans gezien door de industrie, maar de FNLI ziet een groot bezwaar in de daadwerkelijke toepassing, namelijk de lage consumentenacceptatie. Consumentenacceptatie is volgens de FNLI noodzakelijk wil haar achterban daadwerkelijk de bewuste producten verkopen. Zij signaleert een algemeen gebrek aan acceptatie door de consument voor deze nieuwe technieken; de consument vraagt volgens FNLI om ambachtelijk en traditioneel geproduceerde producten. Samenvattend zijn tijdsgebrek en ontbrekende consumentenacceptatie voor de FNLI de motieven om op dit moment niet aan de normcommissie deel te nemen.

Stakeholdercategorie 5 omvat producenten en leveranciers. Hierbij gaat het - gegeven het werkgebied van de normcommissie - om producenten van meetsystemen. **Thermo Fisher Scientific (TSF)**, dat in 2016 het in Eindhoven gevestigde FEI Company heeft overgenomen, produceert hoogwaardige elektronenmicroscopen waarmee materialen en structuren op nanoniveau kunnen worden bekeken. TSF richt zich voor wat betreft elektronenmicroscopen op drie toepassingsgebieden: de halfgeleiderindustrie, de life sciences markt, en de material science markt. De reden dat TSF geen deel uitmaakt van de normcommissie Nanotechnologie is vooral gelegen in de specifieke productfocus en positie van TSF in de markt voor hoogwaardige meetsystemen. Voor TSF speelt het belang van normen rond nanomaterialen in verband met veiligheid e.d. niet want zij is geen producent of gebruiker van nanodeeltjes. Metrologie is voor haar wel erg belangrijk maar haar klanten vragen niet om normen maar om vaststaande procedures bij de bediening van machines die dan als resultaat een gekalibreerde maatstreep leveren. De wijze waarop TSF bepalingen uitvoert is in feite de "interne" standaard, ontwikkeld via de apparatuurspecificaties. Ook geven internationale ontwikkelingen rond nanotechnologie geen aanleiding om aan internationale normcommissies deel te nemen. Wel toont

TSF zich enigszins verbaasd over het gebrek aan vragen over normen op dit gebied, en acht zij normalisatie op zichzelf wel van belang.

Wat veiligheidsaspecten betreft wijst TSF op de aard van de systemen die zij ontwikkelt en produceert. Deze systemen hebben tot doel om zeer nauwkeurig te meten in specifieke situaties. De systemen zijn duur, zwaar en langzaam vergeleken met de optische apparatuur van andere producenten die een statistische verdeling geeft en makkelijker inzetbaar is in de praktijk, bijvoorbeeld in industriële omgevingen waar globale meetwaarden afdoende zijn. TSF ziet zichzelf als een "labservice" bedrijf, niet als een "nanotechnologie bedrijf".

TSF geeft aan dat er ongeveer een jaar geleden contact met NEN is geweest over mogelijke deelname. TSF weet echter te weinig van de normcommissie Nanotechnologie om het belang goed te kunnen bepalen. Wel zou de huidige focus (RIVM, RIKILT) te beperkt kunnen zijn om aan de normcommissie deel te nemen. Deze twee organisaties richten zich op de vraag wanneer iets toxisch is, onveilig etc. Normen op dat gebied zijn uiteraard cruciaal. Maar TSF heeft volgens haar een andere rol te spelen, het gaat TSF om het correct kunnen meten van eigenschappen en karakteristieken via hoogwaardige apparatuur. TSF vindt het overigens wel interessant om deel te nemen aan expert-overleg met vakgenoten die zich richten op meten en analyseren, en is van mening dat dat op internationaal niveau zou moeten gebeuren.

Het **Van Swinden Laboratorium** (VSL), het nationaal metrologisch instituut van Nederland, was in het verleden lid van de normcommissie. VSL beheert en ontwikkelt in opdracht van de Nederlandse overheid (EZK) op basis van de Metrologiewet nationale meetstandaarden met kalibratiefaciliteiten op een aantal vakgebieden (chemie, elektriciteit, ioniserende straling, massa en gerelateerde grootheden, lengte, thermometrie, optica, tijd en frequentie, en volumetrie). VSL werkt hierbij ook samen op internationaal niveau, onder meer in EMPIR (European Metrology Programme for Innovation and Research). VSL is wel vertegenwoordigd in een aantal normcommissies die aan meettechniek zijn gerelateerd. Het is goed denkbaar dat VSL in de nabije toekomst besluit om opnieuw deel te nemen aan de normcommissie Nanotechnologie, want VSL richt zich op meetoplossingen die ook voor nanotechnologie relevant zijn, en normalisatie speelt daar een belangrijke rol, bijvoorbeeld rond de definitie van karakteristieken en eigenschappen van nanodeeltjes. De vraag is dan hoe meetmethodes bruikbaar kunnen worden gemaakt zodanig dat betrouwbaar kan worden gemeten. Er speelt voor VSL een aantal factoren mee in de afweging om al dat niet deel te nemen aan de normcommissie Nanotechnologie. De inhoudelijke focus van de normcommissie vormt geen belemmering en past goed in de thema's die VSL als belangrijk ziet. VSL ziet als voordeel het kunnen ontwikkelen en uitwisselen van kennis en informatie rond normen en normontwikkelingen, ook marktkennis. Op internationaal vlak is VSL geïnteresseerd om relaties en samenwerking uit te bouwen. VSL werkt samen in EURAMET, de Europese associatie van metrologie-instituten. In het EMPIR-programma (Horizon 2020) vindt de coördinatie plaats van onderzoeksprojecten zoals 3DNANO waar VSL aan deelneemt (metrologie voor nanoschaal 3D metingen, 2016 - 2019). Daarbij speelt de overdracht van kennis naar de industrie en naar standaardisatieorganisaties. Als nadeel voor deelname speelt voor VSL de te besteden tijd en de gevraagde financiële bijdrage mee.

C.1.7 Factoren die deelnamebeslissingen beïnvloeden

Op basis van de gehouden interviews komt een aantal redenen naar voren voor de huidige vertegenwoordiging van stakeholders in deze normcommissie en voor het niet deelnemen van sommige stakeholders. Deze zijn:

- De gevraagde financiële bijdrage is soms een probleem en staat binnen organisaties in het kader van budgetverdeling altijd ter discussie. Aanvankelijk kon de bijdrage van sommige leden betaald worden uit deelname aan onderzoeksprojecten. Toen deze situatie veranderde door beëindiging van de projecten daalde het aantal leden.
- Het ontbreken in Nederland van organisaties die zich richten op het produceren en testen van nanodeeltjes.

- Sommige bedrijven in bijvoorbeeld de voedingsmiddelenindustrie zijn huiverig om geassocieerd te worden met nanodeeltjes.
- Er zijn specifieke redenen zoals dat bij pensionering van een normalisatie-expert deelname wordt heroverwogen, dit kan leiden tot het niet opvullen van de ontstane vacature.
- Een aantal normen wordt al in andere normcommissies ontwikkeld, bijvoorbeeld bij commissies op het gebied van voeding, elektronica, verf, cosmetica.
- Er is weinig belangstelling voor deelname vanuit de universiteiten en TNO, mede door het ontbreken van onderzoeksprogramma's waaruit deelname kan worden gefinancierd.
- Er is geen specifieke regelgeving rond de toepassing van nanotechnologie. Kennis op het gebied van effecten van toepassing van nanotechnologie is nog niet voldoende om de ontwikkeling van regelgeving te ondersteunen. Dat betekent dat er vanuit de wet- en regelgeving nog te weinig aanleiding is om normen te ontwikkelen.
- Het belang van normalisatie op het gebied van nanotechnologie blijkt moeilijk te communiceren naar het hogere management. De relatie van deelname aan normalisatie met de bedrijfsdoelstellingen op het gebied van productinnovatie, productieoptimalisatie, concurrentiestrategie en dergelijke is soms moeilijk te beargumenteren.
- Het karakter van deze normcommissie als spiegelcommissie kan zowel een reden zijn voor deelname als niet-deelname. Niet-deelnemers zouden de scope te beperkt kunnen vinden; voor de deelnemers past de scope goed op de bestaande prioriteiten.
- Bepaalde terreinen waarvoor nanotechnologie relevant is zoals medische hulpmiddelen en voeding worden al afgedekt door andere normcommissies.

In de onderstaande tabel vatten we de belangrijkste factoren samen die deelnamebeslissingen beïnvloeden, zoals die uit de gevoerde interviews en verkregen informatie naar voren kwamen.

Redenen voor deelname	**Redenen voor niet-deelname**
Deelname in internationale normwerkgroepen ISO, CEN Aansluiting bij het eigen onderzoekprogramma en mogelijkheid eigen methoden en technieken te ontwikkelen en promoten	Negatief imago nanomaterialen Financiële bijdrage, ontbrekende middelen Deelname kan niet gerechtvaardigd worden in de organisatie Overheid wil op afstand blijven Te weinig resultaat vergeleken met de kosten Eigen bedrijfsdoelstellingen Langs andere weg deelnemen aan internationale normwerkgroepen

C.1.8 Conclusies

De normcommissie Nanotechnologie kent een relatief eenzijdige en beperkte samenstelling. Er neemt een tweetal leden deel, waarbij beide leden vallen in de stakeholdercategorie 'Onderzoek- en kennisinstellingen'. Overige stakeholdercategorieën zoals gebruikers, producenten en leveranciers, controlerende instanties en wetgevers ontbreken. Hierbij moet worden aangetekend dat deze normcommissie een schaduwcommissie is die zich met een basisprofiel opstelt als volger van internationale normering. Vertegenwoordigers van RIVM en RIKILT zijn - als eindgebruikers van de normen en leveranciers van kennis van meetmethoden gericht op veiligheid rond nanotechnologie - momenteel de enige commissieleden. Het is mogelijk dat hierdoor de aantrekkelijkheid van deelname voor andere belanghebbenden vermindert.

Bij het instellen van de normcommissie is een inventarisatie van partijen opgesteld (met name bedrijven en kennisinstellingen). Er is geen formele stakeholderanalyse op basis van de waardeketenaanpak en het classificatieschema uitgevoerd.

De belangrijkste reden voor de deelname aan deze normcommissie is, op basis van de gevoerde interviews met de huidige deelnemers, het kunnen participeren in internationale normwerkgroepen.

De redenen voor niet-deelname aan deze normcommissie verschillen per partij. Voor Thermo Fisher Scientific geldt dat normalisatie geen bedrijfsbelang is gegeven haar productfocus op hoogwaardige elektronenmicroscopie. Bij DSM is geen capaciteit beschikbaar en bestaat nog onvoldoende zicht op activiteiten van de normcommissie. Als de samenstelling van de normcommissie zou kunnen worden verbreed en het aantal leden vergroot, zou dat een reden kunnen zijn om ook deel te nemen. FNLI neemt niet deel vanwege tijds- en budgettaire redenen en vanwege het imago van nanodeeltjes in verband met voedselveiligheid.

C.1.9 Bronnen

- Interview met de NEN-secretaris van de Normcommissie Nanotechnologie
- Interview met het RIVM-lid van de normcommissie
- Interview met het RIKILT-lid van de normcommissie
- Interview met vertegenwoordiger van Thermo Fisher Scientific, geen lid van de normcommissie
- Interview met vertegenwoordiger van VSL, geen lid van de normcommissie
- Interview met vertegenwoordiger van DSM, geen lid van de normcommissie
- Interview met vertegenwoordiger van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie, geen lid van de normcommissie (via email uitwisseling)
- NEN, Commissieplan 2018 Normcommissie 342 229 'Nanotechnologie', 2017
- Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI), Factsheet Nanodeeltjes in Voedingsmiddelen (2016)
- NANoREG, A common European approach to the regulatory testing of nanomaterials. Final report part 1 (2017)
- NanoNextNL End Term report 2010 – 2016, 2017
- DSM, DSM position on nanotechnologies, 2013
- NEN website: https://www.nen.nl/Normontwikkeling/energy/Nanotechnologie-1.htm
- NanoNextNL website: www.nanonextnl.nl
- NANoREG project website: http://www.nanoreg.eu/, repository: http://www.rivm.nl/en/About_RIVM/Mission_and_strategy/International_Affairs/International_Projects/Completed/NANoREG
- Overzicht overheidsrol Nanotechnologie: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nanotechnologie/ontwikkeling-nanotechnologie-in-nederland
- Regelgeving Nanotechnologie: https://www.nvwa.nl/onderwerpen/nanotechnologie/regelgeving

C.2 Ventilatie en luchtdoorlatendheid gebouwen

C.2.1 Werkgebied

Deze normsubcommissie valt onder de normcommissie 'Klimaatbeheersing van gebouwen' (nr. 351 074). Het werkgebied van deze normsubcommissie bestrijkt volgens het Commissieplan 2018 het opstellen van normen over de ventilatie en luchtverversing van ruimten. Onderwerpen waar de normcommissie zich mee bezig houdt zijn luchtkwaliteit, comfort, gezondheid en energiezuinigheid.

Van belang in dit werkgebied is de relatie tussen wetgeving en norm. Eisen op het gebied van ventilatie van gebouwen staan in de wet opgenomen (Bouwbesluit). De norm met ventilatie-eisen met bijbehorende bepalingsmethoden maakt het mogelijk om aan te tonen dat aan de eisen wordt voldaan. Bepalingsmethoden waarmee marktpartijen aan kunnen tonen dat zij voor hun gebouwen voldoen aan deze eisen zijn vastgelegd in normen, o.a. NEN 1087 en NEN 8087. Deze normen dateren uit 2001 en recent is het initiatief genomen om deze normen te herzien. Hiertoe is in samenspraak met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Afdeling Bouwkwaliteit) in 2016 een plan van aanpak opgesteld. Tevens zijn bij dit thema ontwikkelingen op Europees en mondiaal niveau van belang.

Het werkgebied van deze normsubcommissie en de onderwerpen waar zij zich mee bezig houdt zijn voor een divers aantal stakeholders van belang. Het betreft bijvoorbeeld projectontwikkelaars, ontwikkelaars en producenten van luchtverversingsystemen, directe gebruikers van gebouwen, onderzoeksinstellingen, wet- en regelgevers, controlerende instanties.

Voor deze normsubcommissie is geen stakeholderanalyse volgens de waardeketen en classificatie-aanpak vanuit NEN beschikbaar. De NEN-secretaris geeft aan de stakeholderanalyse als een wat theoretische aanpak te beschouwen. In 2018 wordt er wel een review uitgevoerd van belanghebbende partijen in de normsubcommissie, die daarvoor dateert van 2015.

C.2.2 Doelen en werkwijze

Deze normsubcommissie heeft tot doel de ontwikkeling en het onderhoud vorm te geven voor normen voor het bepalen van:

- De ventilatie van gebouwen c.q. de luchtverversing in ruimten, voor het bereiken van een voor de gezondheid optimale kwaliteit van de binnenlucht.
- De luchtdoorlatendheid van gebouwen ter beperking van het energieverlies ten gevolge van luchtinfiltratie via de gebouwschil.

Serviceprofiel normcommissie Ventilatie en luchtdoorlatendheid gebouwen

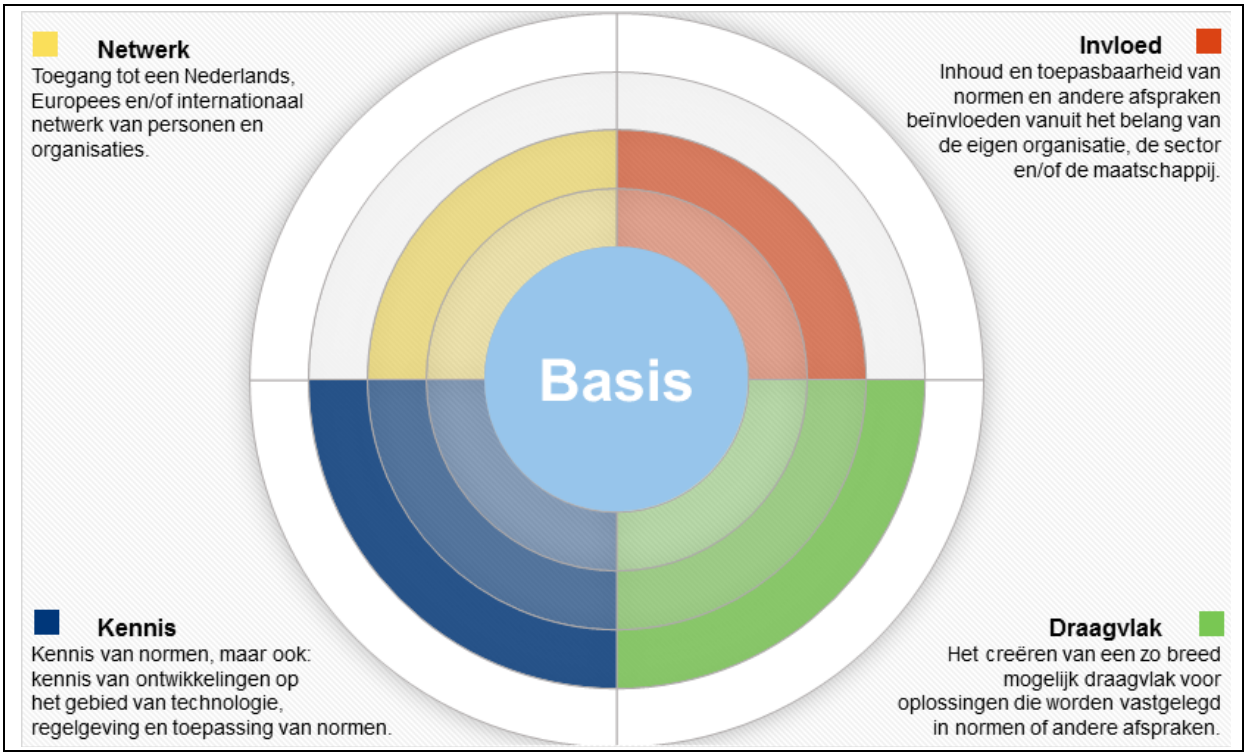

Bron: NEN-Commissieplan

De normsubcommissie heeft in het verleden, en zal dat mogelijk de komende periode opnieuw doen, ook gefunctioneerd als spiegelcommissie voor Europese en mondiale normontwikkelingen op dit gebied. De centrale onderwerpen waar deze subcommissie zich mee bezighoudt zijn luchtkwaliteit, comfort, gezondheid en energiezuinigheid. Het werk van deze normsubcommissie valt onder de eindverantwoordelijke normcommissie 351 074 Klimaatbeheersing van gebouwen en heeft nauwe raakvlakken met andere normsubcommissies. Met name 351 074 13 Vochtwering in gebouwen, 351 074 21 Energieprestatie van gebouwen, 351 074 22 Energieprestatienorm maatregelen op gebiedsniveau (EMG) en 351 074 25 Europese en mondiale normalisatie klimaatbeheersing. Deze laatste drie worden momenteel samengevoegd in de nieuwe normsubcommissie 351 074 26 'Energieprestatie van gebouwen'.

Deze normsubcommissie wordt door NEN ondersteund, op vrij intensief niveau gericht op alle vier doelen van het serviceprofiel (zie onderstaand figuur). Deze normcommissie komt ca. drie keer per jaar bijeen.

C.2.3 Samenstelling van de normcommissie

In december 2017 kende deze normsubcommissie 14 leden (exclusief de NEN-secretaris, en inclusief 3 interne technische experts). De samenstelling bestrijkt 3 van de 11 stakeholdercategorieën, te weten:

- Uitvoerende, toepassende, dienstverlenende organisaties, brancheorganisaties (categorie 4)
- Producenten/leveranciers van hoofdproduct, brancheorganisaties (categorie 5)
- Onderzoek- en kennisinstellingen (categorie 7).

In onderstaand figuur is de huidige samenstelling van de normcommissie afgebeeld. De NEN-consultant geeft aan dat hij de huidige samenstelling niet evenwichtig acht. Producenten en leveranciers zijn goed voor 7 van de 14 deelnemers en VLA (de Vereniging Leveranciers van Luchttechnische Apparaten) is met vier personen vertegenwoordigd.

Samenstelling van de normcommissie Ventilatie en luchtdoorlatendheid van gebouwen

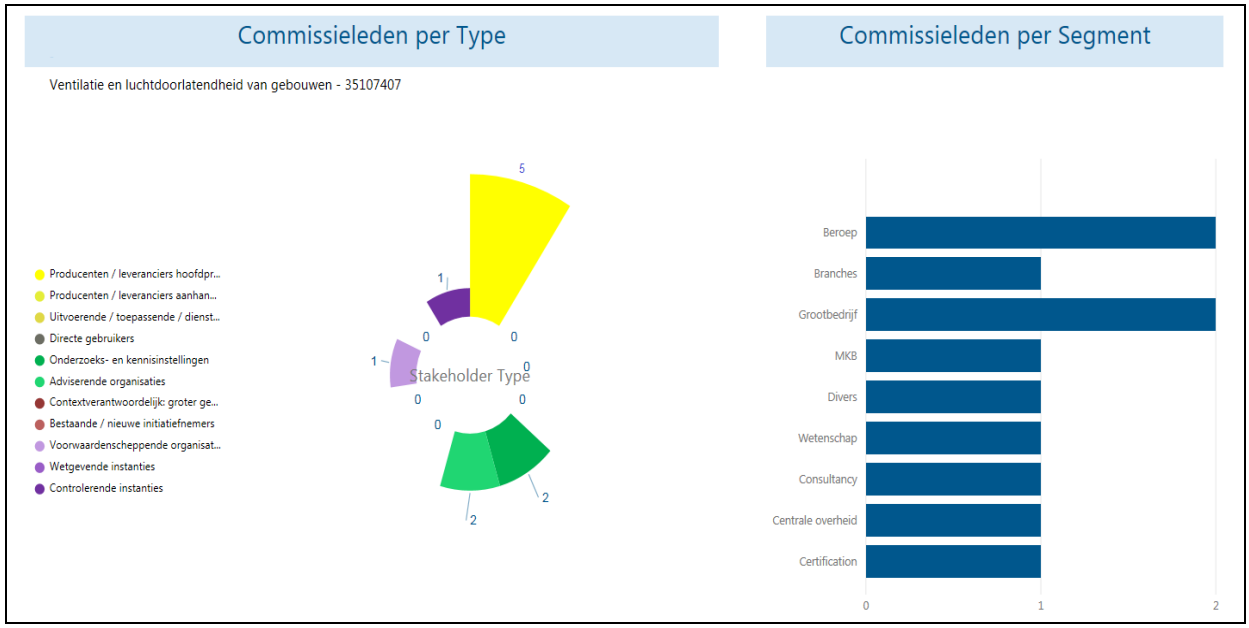

Bron: NEN Commissieplan 2018

Het is volgens de NEN-secretaris een zeer technisch georiënteerde commissie waarbij de industrie wel is geïnteresseerd (producenten, installateurs) maar andere belangrijke partijen in de bouwkolom

ontbreken. De NEN-secretaris tekent hierbij aan dat er weinig middelen zijn om de werving van stakeholders te intensiveren.

De zogenaamde “interne experts” die bij de commissie zijn betrokken zijn personen die kernexpertises inbrengen en niet een bepaalde stakeholdercategorie representeren of een achterban vertegenwoordigen. Zij ontvangen geen vergoeding maar hoeven geen financiële bijdrage te betalen.

C.2.4 Redenen voor deelname

Eén van de leden van deze normcommissie is **Stichting ISSO**, een kennisinstituut voor de bouw en installatietechniek (stakeholdercategorie 7, Onderzoek- en kennisinstellingen). ISSO levert tevens de voorzitter van deze normsubcommissie, die geacht wordt geen partij te vertegenwoordigen. Motieven voor partijen om deel te nemen aan de normsubcommissie zijn volgens de voorzitter met name gelegen in het in een vroeg stadium verkrijgen van informatie over ontwikkelingen rond normen, zoals wijzigingen in regelgeving en het inbrengen van nieuwe thema’s en technologieën vanuit de praktijk. Deelnemers die hier belang in stellen zijn bereid een jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage te betalen en tijd te besteden. Daarnaast wordt de normsubcommissie van belang geacht vanuit de wens om informatie en kennis te delen.

ITHO Daalderop is een fabrikant van ventilatiesystemen en participeert in meerdere norm(sub)commissies. Zij vertegenwoordigt de categorie ‘Producenten/leveranciers van hoofdproduct’. ITHO Daalderop geeft aan dat het zakelijke belang bij ontwikkeling van normen de reden is om aan deze normsubcommissie deel te nemen. Uiteraard spelen de financiële bijdrage en de bestede uren voor haar een rol in de afweging. Zij vindt vanuit dat perspectief en vanuit de doelen die zij wil bereiken wel dat de normcommissie veel efficiënter en effectiever zou kunnen opereren. Zij acht bovendien de huidige samenstelling niet goed in balans. Gebruikerspartijen zoals Vereniging Eigen Huis en Woonbond, en instellingen die naar gezondheidsaspecten kijken zoals het Longfonds, ontbreken in deze commissie. Ook is de utiliteitsbouw niet goed vertegenwoordigd (de kwaliteitsmaatstaven liggen daar volgens ITHO hoger dan in de woningbouw). ITHO constateert dat de bouwkolom te veel op een minimumniveau van kwaliteit wil gaan zitten, om kosten laag te houden. Kwaliteit rond ventilatie in de bouw laat volgens ITHO nog veel te wensen over, met alle gevolgen voor gezondheid (zoals longproblemen) en veiligheid. ITHO verwijst naar het MONICAIR-rapport (2014) dat aangeeft dat prestaties van ventilatiesystemen veel beter kunnen en moeten, zelfs als zij voldoen aan het Bouwbesluit, en onderling nog te veel verschillen vertonen. ITHO stelt dat het Bouwbesluit minimumeisen aangeeft, die volgens haar te veel als maximumeisen worden geïnterpreteerd.

C.2.5 Ontbrekende belanghebbenden

Stakeholdercategorieën die momenteel ontbreken in deze normcommissie zijn de volgende:

- Directe gebruikers, brancheorganisaties (1)
- Voorwaardenscheppende organisaties, brancheorganisaties (2)
- Adviserende organisaties, brancheorganisaties (3)
- Producenten/leveranciers van aanhangende producten en diensten, brancheorganisaties (6)
- Controlerende instanties (8)
- Wetgevende instanties (9)
- Bestaande/nieuwe initiatiefnemers (10)
- Contextbepalers groter geheel (11).

C.2.6 Redenen niet-deelname

Naar de mening van de voorzitter is de huidige samenstelling niet in balans. Er ontbreken nu enkele belangrijke disciplines zoals bouwtechniek en bouwfysica. Belanghebbende partijen zoals gebruikers, te vertegenwoordigen via woningbouwcorporaties en Vereniging Eigen Huis ontbreken. Ook een partij als Bouwend Nederland (organisatie van bouw- en infrabedrijven) is afwezig.

Geconstateerd kan worden dat er geen gebruikers (categorie 1) lid van deze normsubcommissie zijn. Het Commissieplan 2018 stelt dat gebruikers 'in principe opgenomen zijn' in de stakeholdercategorieën 'Uitvoerende, toepassende of dienstverlenende organisaties' (4a), 'Producenten en leveranciers van hoofdproducten of van aanhangende producten en diensten' (5a, 6a). Dit is wel enigszins in strijd met bevindingen uit onze interviews, waar gesteld wordt dat gebruikers en hun organisaties) zoals de hierboven genoemde ontbreken. Voor stakeholdercategorie 8, 'Controlerende instanties', wordt aangegeven dat partijen ontbreken door gebrek aan financiële middelen. De NEN-secretaris geeft aan dat sommige partijen liever in de hoofdcommissie vertegenwoordigd willen zijn omdat zij daar een meer strategische rol kunnen spelen.

Naast de voorzitter acht de NEN-secretaris van deze normsubcommissie de samenstelling van de normcommissie ook nog niet goed in balans. De producerende industrie is weliswaar goed vertegenwoordigd maar bouwbedrijven worden gemist. Met name ontbreken:

- Bouwers, zoals Bouwend Nederland. Deze zijn 3 jaar geleden uit deze commissie gestapt vanwege financiële redenen, maar doen wel mee in de hoofdcommissie.
- Consumentenorganisaties zoals huurders en kopers zoals Vereniging Eigen Huis, deze zijn wel benaderd om lid te worden maar hebben dit afgewezen vanwege de wens om onafhankelijk te zijn in relatie tot haar leden.
- Projectontwikkelaars (voor hen is de materie te technisch in relatie tot de aanwezige kennis).
- Woningcorporaties (echter, deze nemen deel in de hoofdcommissie).

Van sommige partijen die nu niet vertegenwoordigd zijn, wordt door onze gesprekspartners aangegeven dat hun deelname zeker meerwaarde zou opleveren. Met name de bouwers (vertegenwoordigd in Bouwend Nederland) brengen belangrijk praktijkinzicht en inzicht in uitvoerbaarheid mee. Maar zeggen onze gesprekspartners die meerwaarde kunnen ze alleen hebben als ze intensief meedoen. Het is belangrijk dat er mensen aangezocht worden die dat kunnen. Men moet dan wel bereid zijn te investeren (tijdbeslag, financiële bijdrage). Tevens moeten partijen een vertaalslag kunnen maken van wat er op internationaal niveau speelt naar het nationale niveau. Zo zijn klimaat- en ventilatie-issues in Oostenrijk anders dan in Nederland.

Bouwend Nederland kan beschouwd worden als stakeholder in categorie 4b (Brancheorganisaties uitvoerende/ dienstverlenende/ toepassende partijen)[7]. Bouwend Nederland was tot vier jaar geleden lid van deze normsubcommissie. Zij hebben destijds vooral vanwege de beperkte financiële middelen en capaciteit ervoor gekozen om met het beschikbare budget lid te blijven van de hoofdcommissie Klimaatbeheersing in Gebouwen. Het lidmaatschap van de Normsubcommissie Ventilatie is toen beëindigd. Zij vindt vertegenwoordiging via de hoofdcommissie afdoende en zij wordt voldoende geïnformeerd over de normsubcommissie. Dat is voor haar reden om niet aan de normsubcommissie Ventilatie mee te doen.

Bouwend Nederland heeft wel enkele algemene observaties over het functioneren van normcommissies. We nemen dat in dit rapport op omdat het van waarde is bij het begrijpen van de betrokkenheid van belanghebbenden bij deze normcommissie. Volgens Bouwend Nederland is het belangrijk dat normalisatie wordt gebaseerd op feiten en kennis. De gelijkwaardigheid van partijen gebaseerd op inbreng van kennis is een van de succesfactoren van de normsubcommissie, niet de aanwezigheid van betalende partijen die hun belangen te eenzijdig nastreven. Daarnaast signaleert Bouwend Nederland dat enkele belanghebbende stakeholdercategorieën in deze normsubcommissie ontbreken, met name bouwers en architecten. Zij vindt het belangrijk om in normcommissies belanghebbende partijen te verenigen die alle aspecten van ventilatiesystemen kunnen overzien, bijvoorbeeld ventilatiesystemen kunnen veel ruimte in beslag nemen en bouwers en architecten zijn nodig om randvoorwaarden te stellen aan ontwikkeling van ventilatiesystemen. Zij vindt ook dat de huidige financiering van normcommissies onjuist is. Bouwend Nederland vermeldt in dit verband dat

[7] Hierbij merken we op dat het in deze sector volgens de stakeholdertypering lastig is om onderscheid te maken tussen uitvoerenden (categorie 4b) en voorwaardenscheppende organisaties zoals opdrachtgevers (categorie 2b).

ministeries bereid zouden moeten zijn om een deel van de commissiekosten mee te financieren (hetgeen volgens de NEN-secretaris overigens al gebeurt op basis van projecten bij BZK). Dat zou dan gecombineerd moeten worden met een betere scheiding tussen beleidszaken en technische kennis benodigd voor ontwikkeling van normen.

Stichting VACpunt Wonen is een kennis- en adviescentrum voor de gebruikskwaliteit van woning en woonomgeving, en vertegenwoordigt de stakeholdercategorie 3a 'Adviserende organisaties' en 7 'Onderzoek- en kennisinstelling', maar via deze activiteiten tevens de consument en gebruiker (stakeholdercategorie 1). VACpunt Wonen is geen lid van deze normsubcommissie 'Ventilatie en luchtdoorlatendheid gebouwen'. Wel was zij tot voor kort lid van de Beleidscommissie Bouw en van de normcommissies 'Klimaatbeheersing in gebouwen' en 'Brandveiligheid in bouwwerken'. Ook stelt VACpunt Wonen zich beschikbaar voor het toetsen van NEN-normen. VACpunt Wonen acht haar inbreng in NEN-commissies op zichzelf erg belangrijk. Met name omdat de specifieke kennis op het gebied van gebruikskwaliteit in de normering van de bouwregelgeving ontbreekt. Ook gaf het lidmaatschap VACpunt Wonen een goed overzicht over alles wat er speelt rond brandveiligheid en klimaat in gebouwen.

De belangrijkste belemmerende factor voor VACpunt Wonen om lid te worden en te blijven van de norm(sub)commissies is dat de uren van VACpunt Wonen niet betaald worden. Het eerdere lidmaatschap van de normcommissies Brandveiligheid en Klimaatbeheersing kon worden gefinancierd door middel van een projectsubsidie vanuit BZK. Toen deze projectsubsidie beëindigd werd moest VACpunt Wonen haar lidmaatschap beëindigen. De normcommissies stelden toen voor de financiële bijdrage te laten vervallen. Echter, dan nog zouden de door VACpunt Wonen gemaakte uren niet gedekt zijn. Eind december 2017 werd om deze reden het lidmaatschap beëindigd. Volgens VACpunt Wonen geldt deze belemmering voor alle consumentenorganisaties.

VACpunt Wonen heeft nog wel enkele nuttige observaties over de deelname aan en rol van het consumentenbelang in normcommissies waar zij deel van uitmaakte.

- Het is inhoudelijk heel belangrijk dat consumentenpartijen meedoen. Vooral bij het begin van de normcommissie bij het ontwikkelen van een programma van eisen kan het consumentenperspectief goed worden meegenomen en dat wordt ook gewaardeerd binnen de commissies. In die zin is er invloed. Het vergt, omdat je als enige het consumentenbelang vertegenwoordigt, wel dat dit belang constant wordt benadrukt.
- Het is voor VACpunt Wonen op zich niet zo'n probleem dat discussies technisch van aard zijn. Er is voldoende gelegenheid het consumentenperspectief in de discussies mee te nemen, ook bij reviews.
- De producenten en leveranciers in de normcommissies zijn natuurlijkerwijze geneigd om vooral hun eigen belangen te vertegenwoordigen. Er is sprake van een spanning tussen de kwaliteit van normen waarbij alle belangen moeten worden meegenomen, en het eigenbelang van partijen onder het motto 'wie betaalt, bepaalt'. De op eigenbelang gerichte bijdrage van specifieke bedrijfsbelangen probeer je uit de norm te houden en je probeert neutraliteit na te streven. Dat wordt bijvoorbeeld zichtbaar in de spanning tussen isolatiebedrijven en de installatiesector in de normcommissie 'Klimaatbeheersing gebouwen'. Hier zouden meer mogelijkheden moeten zijn om de keuze tussen oplossingsmogelijkheden over te laten aan de consument om daarmee het normalisatieproces te versnellen. Bijvoorbeeld het organiseren van een 'gebruikerstoets'. Dat zou verder uitgewerkt moete worden.
- Als je in een normcommissie gaat deelnemen kom je volgens VACpunt Wonen in een al lopend proces gericht op specifieke normen. Vaak is er geen oog voor de grote lijn of voor nieuwe ontwikkelingen. Als consumentenpartij wil je werken aan eigen onderwerpen en die zijn dan moeilijk onder te brengen in het normalisatieproces. Als consumentenpartij sta je volgens VACpunt Wonen toch enigszins aan de zijlijn en daar heeft de markt ook niets aan. Samengevat: de gebruikersbelangen spelen onvoldoende mee in het normalisatieproces.

De NEN-secretaris heeft aangegeven deze punten, opgebracht door VACpunt Wonen, goed te herkennen. Met name de niet goed op te lossen kwestie van urenderving en het meenemen van alle belangen. De NEN-secretaris geeft tegelijk aan dat het voor een aantal partijen toch wel belemmerend is als de discussies in de normsubcommissie te technisch van aard zijn.

De financiering van de normsubcommissie speelt volgens de voorzitter zeker een rol bij deelnamebeslissingen. De normcommissie wordt volgens het businessmodel van NEN door de leden gefinancierd via een jaarlijkse bijdrage. Die bijdrage is niet voor ieder lid gelijk; sommige leden betalen € 1500, andere € 2500 per jaar. Helemaal transparant zijn de redenen voor die verschillende bijdragen niet. ISSO heeft zich op het standpunt gesteld om geen financiële bijdrage maar een in-kind bijdrage te leveren, mede omdat ISSO de voorzitter levert voor deze normsubcommissie. Volgens de voorzitter is deelname vanuit de stakeholdercategorie gebruikers moeilijk te verwezenlijken, want zij willen geen financiële bijdrage betalen en hebben zonder vergoeding weinig tijd beschikbaar vanwege urenderving.

Meerdere van onze gesprekspartners geven aan dat de aard van de participatie belangrijk is. De vertegenwoordigers vanuit de industrie (producenten) hebben een actieve inbreng; dat geldt ook voor de installatiesector. Sommige participanten hebben volgens gesprekspartners een zwakke bijdrage en communiceren niet goed met de achterban terwijl dat wel noodzakelijk is. Gesprekspartners geven aan dat de commissie efficiënter en daadkrachtiger zou moeten werken en meer gericht op kwaliteitsverbetering in plaats van op minimumnormen. Het wordt belangrijk gevonden dat leden een goede communicatie onderhouden met hun achterban, en dat zij kwalitatief goede input kunnen leveren.

Volgens de voorzitter van deze normsubcommissie is er in de afgelopen jaren binnen de normsubcommissie regelmatig discussie geweest over de focus. Zo is energiezuinigheid een belangrijk thema dat samenhangt met het thema ventilatie en luchtdoorlatendheid van gebouwen. Maar door te veel het accent te leggen op energiezuinigheid wordt de focus te breed, volgens de voorzitter. Energiezuinige ventilatie wordt behandeld in de normcommissie voor Energieprestatie Gebouwen. Voor de normsubcommissie is het juist heel belangrijk om de soms verouderde normen op het gebied van ventilatie voor gebouwen, zoals bepalingsmethoden voor nieuwbouw (NEN 1087) in te trekken of te actualiseren. Er is veel technologische ontwikkeling rond ventilatiesystemen en fabrikanten zoeken naar energiezuinige systemen terwijl de focus van deze subcommissie ligt op luchtkwaliteit. Op zich kan het wel van belang zijn om energiezuinigheid mee te nemen maar dan moeten er meer partijen meedoen in deze normcommissie. Een steviger link met het thema gezondheid is zeer wenselijk. In feite moet de focus meer op het ‘systeem’ rond ventilatie komen te liggen zodat meer aspecten kunnen worden meegenomen. Partijen in dat kader zijn GGD, Longfonds (in verband met de kwaliteit van de binnenlucht). Volgens de voorzitter zou de normsubcommissie meer beleidsmatig en vooral inhoudelijk op hoofdlijnen kunnen én moeten opereren met daaronder technische werkgroepen die details uitwerken en rapporteren. De normsubcommissie wordt dan mogelijk ook weer interessanter voor nu ontbrekende stakeholders. Door historie en samenstelling is dat lastig te verwezenlijken. De huidige samenstelling remt dit alles.

C.2.7 Factoren die deelnamebeslissingen beïnvloeden

- Aard van de commissie. Bij deze technische commissie voelen sommige potentiële partijen zich minder thuis.
- Sommige partijen (genoemd wordt NEPROM, brancheorganisatie voor projectontwikkelaars) schakelen liever een adviseur in als lid van de normcommissie.
- Sommige partijen nemen deel ‘omdat de concurrent er ook zit’.
- Inzicht verkrijgen in internationale ontwikkelingen rond normen is een positieve factor voor deelname.
- Tijdsbeslag, de capaciteit, en het beschikbare kennisniveau om zinvol bij te kunnen dragen. Soms ontbreekt voldoende kennis en daarom kan er twijfel zijn over de eigen inbreng.

Als grootste bottleneck voor deelname aan deze normsubcommissie wordt door de NEN-secretaris vanuit zijn contacten met leden genoemd het ontbreken van specifieke kennis. Dat speelt bijvoorbeeld bij de Woonbond.

In de onderstaande tabel vatten we de factoren samen die deelnamebeslissingen beïnvloeden, zoals die uit de gevoerde interviews en verkregen informatie naar voren kwamen.

Redenen voor deelname	Redenen voor niet-deelname
Inzicht in internationale normontwikkelingen Zakelijke belang (concurrent zit ook in de normsubcommissie)	Te technisch, ontbreken voldoende kennis Prioriteit bij deelname in andere normcommissie(s) Vervangen door andere partij Ontbreken van vergoeding voor gemaakte uren

C.2.8 Conclusies

Deze normsubcommissie kent een relatief groot aantal leden. Uitvoerende partijen, producenten en onderzoeksinstellingen zijn vertegenwoordigd. Producenten en leveranciers zijn relatief oververtegenwoordigd. Er ontbreekt een aantal stakeholdercategorieën zoals Gebruikers, Voorwaardenscheppende partijen, Adviseurs en Toeleveranciers. Daartoe behoren onder andere bouwers, projectontwikkelaars, utiliteitsbouw en het gezondheidsveld, naast eindgebruikers (bewoners en hun vertegenwoordigende organisaties).

Redenen voor deelname liggen vooral in het zakelijk belang van producenten en leveranciers. Deelname levert ook het als waardevol ervaren inzicht op in ontwikkelingen rond regelgeving en internationale normen.

Redenen om niet aan de normsubcommissie deel te nemen zijn divers; de zeer technische inslag van de commissie, het gebrek aan expertise bij de eigen organisatie, de prioriteit bij andere commissies, de vertegenwoordiging door adviseurs, en maken van niet vergoede uren (urenderving).

Om meer en andere stakeholders – vooral bouwers en gebruikers - bij de normcommissie te betrekken is tijd nodig voor de NEN-consultant. Maar die tijd heeft de NEN-secretaris eigenlijk niet beschikbaar. Op de vraag wat er zou kunnen gebeuren om niet-deelnemers alsnog te laten deelnemen wordt vooral aanpassing van de financiële bijdrage genoemd. Tevens wordt aangegeven dat belanghebbenden zouden kunnen deelnemen in de Beleidscommissie, of in de hoofdcommissie in plaats van in de normsubcommissie.

Voor deze normcommissie is geen stakeholderanalyse beschikbaar. De NEN-secretaris beschouwt de stakeholderanalyse op basis van de waardeketen en de classificatie als een wat theoretische aanpak.

C.2.9 Bronnen

- Commissieplan 2018 Norm(sub)commissie 351 074 07 Ventilatie en luchtdoorlatendheid van gebouwen.
- Interview secretaris van de normcommissie, NEN.
- Interview voorzitter van de normsubcommissie, ISSO.
- Interview ITHO Daalderop, lid van de normsubcommissie namens de VLA-kring HR-ventilatie.
- Interview GenieConsult, voormalig lid van de Normsubcommissie namens Bouwend Nederland.
- Interview VACpunt Wonen, geen lid van de normcommissie.
- VACpunt Wonen: https://www.vacpuntwonen.nl/ ; https://www.vacpuntwonen.nl/vacpuntwonen/p002688/projecten/nen_commissies
- https://kennisbank.isso.nl/docs/overig/energievademecum/2015/6

- MONICAIR-consortium, 'Resultaten van een monitoring onderzoek naar de binnenluchtkwaliteit- en energieprestaties van ventilatiesystemen in de woningbouw' (2014).

C.3 Patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen

C.3.1 Werkgebied

Het Commissieplan 2018 voor deze normcommissie geeft aan dat het in dit normgebied gaat om het verbeteren van de kwaliteit en veiligheid van patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen, zoals hulpmiddelen die gebruikt worden in bad en onder de douche, en hulpmiddelen voor het verplaatsen van mensen met een fysieke beperking.

Belangen die een rol spelen in deze normcommissie betreffen zowel economische belangen als belangen rond kwaliteit en veiligheid. Alle incidenten met patiëntentilliften moeten volgens de Richtlijn Medische Hulpmiddelen (93/42/EEG) worden gemeld bij de fabrikant, de Inspectie Gezondheidzorg en Jeugd (IGJ) en de leverancier. Daarnaast dient er een melding te worden gedaan naar de vakexpert (CP) of Arbocoördinator in de zorgorganisatie. Wat het economische belang betreft is volgens de NEN-secretaris Nederland een voortrekker op het gebied van patiëntentilliften en heeft de ambitie dit te blijven.

Een stakeholderanalyse is voor deze normcommissie in meer globale zin een inventarisatie van partijen uitgevoerd, dus niet in de vorm van een formele waardeketenanalyse. Belanghebbenden omvatten producenten, gebruikers, opdrachtgevers zowel als onderzoek- en kennisinstellingen, controlerende instanties en wet- en regelgevende instanties. Om belanghebbenden bij de normcommissie te betrekken worden door NEN-informatiebijeenkomsten georganiseerd (recent in december 2017 in verband met de herstart van deze normcommissie per 1 januari 2018). Ook worden normkopers aangeschreven.

C.3.2 Doelen en werkwijze

De doelstellingen van deze normcommissie omvatten volgens het Commissieplan 2018 de volgende:

- Actief participeren in Europese en mondiale normcommissies CEN/TC 293 en ISO/TC 173.
- Bekendheid geven aan de normen en werkzaamheden van de normcommissie en van de mondiale en Europese normcommissies.
- Opstellen van nationale guidance documenten, normen en standaarden en inspelen op innovatie en behoeften in het veld.
- Uitwisselen van kennis en ervaring op het normgebied.

Deze normcommissie vormt volgens het Commissieplan 2018 het Nederlandse platform voor het opstellen van Europese en mondiale normen voor patiënttilliften en hulpmiddelen welke gebruikt worden in bad of douche door mensen met een fysieke beperking. De normcommissie fungeert als de nationale schaduwcommissie voor twee hierboven vermelde internationale technische commissies, CEN/TC 293 en ISO/TC 173.

Volgens de NEN-secretaris is deze normcommissie de afgelopen jaren actief geweest in de hoedanigheid van Platform Patiënttilliften en Hygiënehulpmiddelen. In deze vorm was zij vooral gericht op uitwisseling van kennis en ervaring. De normcommissie herneemt haar werkzaamheden per 1 januari 2018. Op dit moment speelt de revisie van een tweetal belangrijke normen, en daarom worden momenteel nieuwe leden van de normcommissie geworven. Deze beide normen zijn:

- NEN-EN-ISO 10535 'Tilliften voor het verplaatsen van mensen met een handicap – Eisen en beproevingsmethoden'.
- NEN 7506 'Inspectie en onderhoud van patiëntentilliften', welke bij ISO ingebracht zal worden om onderdeel te worden van de nieuwe EN-ISO 10535. De Nederlandse norm wordt dan een Europese en mondiale norm.

Het serviceprofiel, beschreven in het Commissieplan 2018, legt de dienstverlening van NEN aan de normcommissie vast. Dit serviceprofiel omvat de ondersteuning van het netwerk, het delen van kennis en informatie, het uitoefenen van invloed op de norm en haar toepassing, en het helpen om draagvlak voor een norm te verkrijgen. De normcommissie vervult ook een platformfunctie (uitwisseling van kennis en praktijkervaringen).

Serviceprofiel normcommissie Patiëntentilliften en hygiënehulpmiddelen

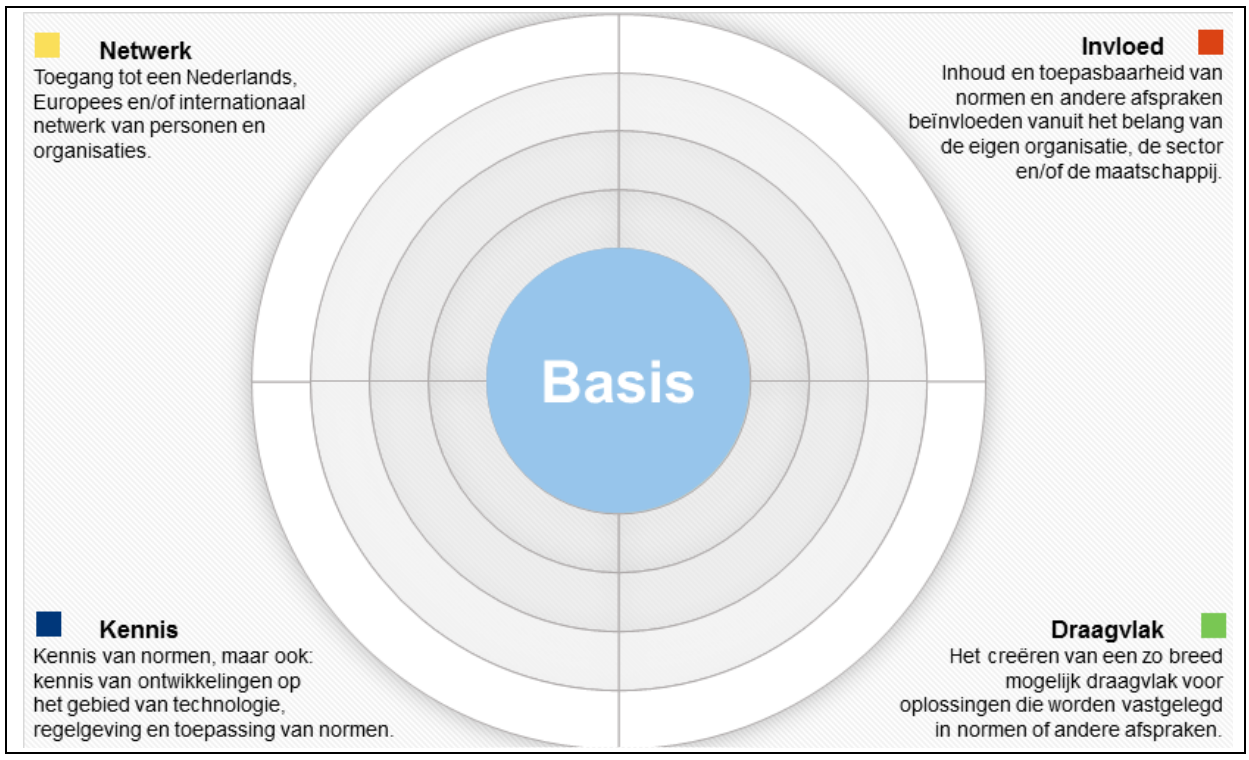

Bron: NEN Commissieplan 2018

C.3.3 Samenstelling van de normcommissie

Aan deze normcommissie neemt een groot aantal partijen deel. Per 1 januari 2018 zijn er in totaal 21 leden (18 unieke partijen). In onderstaande figuur wordt de samenstelling gevisualiseerd.

De deelnemende leden bestrijken de volgende stakeholdercategorieën:

- Directe gebruikers en brancheorganisaties (categorie 1)
- Voorwaardenscheppende organisaties en brancheorganisaties (categorie 2)
- Uitvoerende, toepassende en dienstverlenende organisaties en brancheorganisaties (categorie 4)
- Producenten, leveranciers van hoofdproduct en brancheorganisaties (categorie 5).

De producenten (categorie 5) zijn sterk vertegenwoordigd, met 12 bedrijven als lid. De normcommissie wordt door de NEN-secretaris voor wat betreft de type producenten dat vertegenwoordigd is wel representatief geacht.

Wat betreft gebruikers (stakeholdercategorie 1) maken er momenteel twee leden deel uit van de normcommissie: sinds recent Ergo-Enzo, een bedrijf actief in het voorkomen van fysieke en mentale overbelasting op de werkvloer, en Visiek Bedrijfsfysiotherapie, een klein adviesbedrijf op het gebied van fysieke belasting en belastbaarheid. ASVZ, een organisatie op het gebied van zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, maakte tot voor kort deel uit van deze normcommissie maar heeft recent aangegeven het werk voor de normcommissie niet langer te kunnen combineren met eigen

werkzaamheden. Overigens kan worden vastgesteld dat organisaties van zorgprofessionals ontbreken, terwijl patiënttilliften vaak worden gebruikt in de zorg verleend aan de eindgebruiker. Dan gaat het om verpleegtehuizen, gehandicaptenzorg, revalidatiecentra en thuiszorginstellingen. De huidige gebruikers in de commissie zijn in feite kleine adviesbureaus en komen volgens de voorzitter veelal niet op vergaderingen.

Samenstelling van de normcommissie Patiëntentilliften en hygiëneproducten

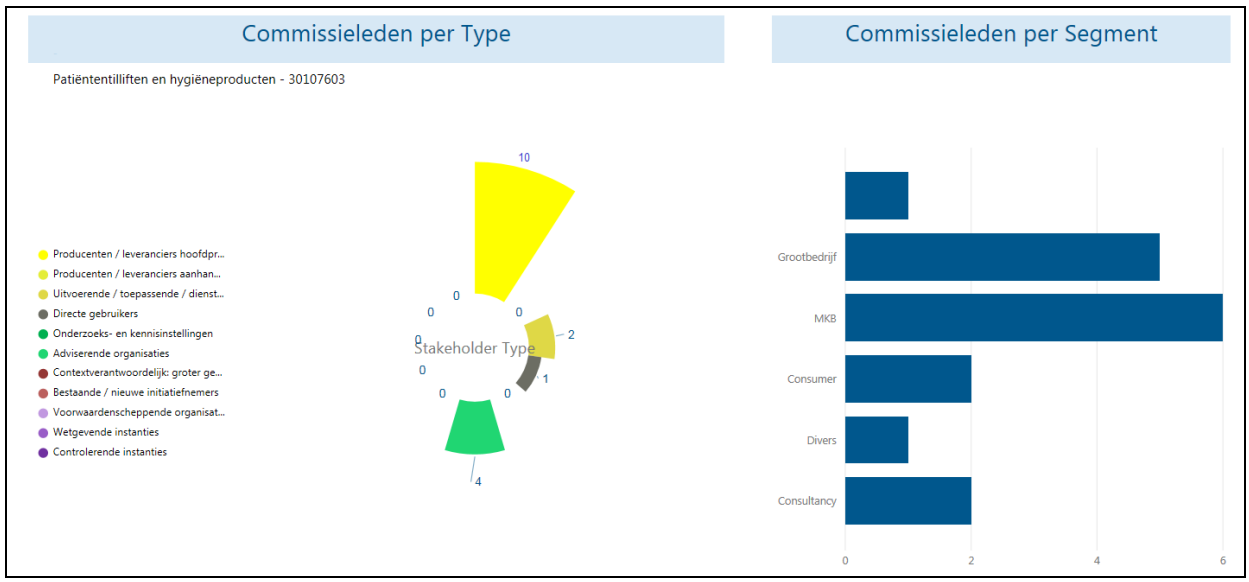

Bron: NEN, 2018

De NEN-secretaris vermeldt dat de normcommissie heeft aangegeven groot belang te hechten aan deelname van directe gebruikers. In de financiering is daarom besloten vijf partijen vanuit deze stakeholdergroep gratis deelname te verlenen en er is een budget samengesteld voor de vergoeding van reiskosten voor deze experts. Naast de twee zittende leden wordt er nog gezocht naar aanvullende vertegenwoordigers. Daarnaast zijn er twee partijen die de zorgprofessionals vertegenwoordigen lid (Sevagram en FOKUS Wonen). Commerciële partijen betalen wel de gehele bijdrage, hetgeen voor hen geen probleem vormt.

In verband met de revisie van twee normen worden momenteel nieuwe leden geworven. De input van zorgprofessionals en directe gebruikers waaronder ook mantelzorgers wordt als belangrijk ervaren. De leden die de gebruikers vertegenwoordigen kunnen niet altijd deelnemen aan commissievergaderingen. Patiënten laten deelnemen wordt momenteel onderzocht in een pilot met de Patiëntenfederatie Nederland.

C.3.4 Redenen voor deelname

Uit de gesprekken komt naar voren dat normen op het gebied van patiëntentilliften met name ontwikkeld worden vanuit de kring van producenten. Dit is volgens de NEN-secretaris verklaarbaar omdat het EU-geharmoniseerde normen betreft waar producten en leveranciers gebruik van maken om overeenstemming met de essentiële eisen van de Europese regelgeving aan te tonen. Hun belang in deze normen is daardoor aanzienlijk.

Het bedrijf **Lopital**, producent en leverancier van hygiëne- en transferproducten voor de zorg, is lid van deze normcommissie. Behalve het lidmaatschap van Lopital is de directeur van Lopital voorzitter van de normcommissie, maar deze heeft in deze rol een neutrale positie en vertegenwoordigt in deze rol niet het bedrijf. De voorzitter geeft aan dat redenen voor leden om deel te nemen in deze normcommissie met name de volgende zijn:

- De mogelijkheid om bij te dragen aan een veiliger product. Voorbeeld is de norm NEN 7506 (inspectie en onderhoud van patiënttilliften). De Commissieleden hebben de mogelijkheid invloed uit te oefenen.
- Informatie en kennis uitwisselen over nieuwe ontwikkelingen in wet- en regelgeving en normaanpassingen, en ook het delen van inzichten uit de praktijk.
- Beter zicht krijgen op internationale ontwikkelingen rond normen.

Voor Lopital is deelname aan de normcommissie 'value for money'. De gevraagde financiële bijdrage (€ 2.200) vormt volgens de voorzitter geen probleem voor de industriële belanghebbenden. Naar de mening van de voorzitter is deze normcommissie, hoewel deze op zichzelf goed draait, qua samenstelling nog niet goed in balans. Er maken veel fabrikanten en importeurs deel van uit, maar testhuizen en zorginstellingen (zoals verpleegtehuizen) ontbreken. Het feit dat zowel producenten (exporteurs) en importeurs deelnemen betekent wel dat er een relatie met internationale ontwikkelingen kan worden gelegd. Als testen veranderen is dat voor iedereen erg relevant.

De voorzitter geeft aan dat nieuwe manieren van vergaderen worden uitgeprobeerd om meer belanghebbenden bij de normcommissie te betrekken, zoals Internet vergaderen, en rouleren over de vergaderlocaties. De commissie komt nu ongeveer 4 keer per jaar bijeen. Succesfactoren zijn volgens de voorzitter de volgende:

- In goede samenwerking bezig zijn met verbeteren van veiligheid.
- Iedere belanghebbende moet een duidelijke eigen inbreng kunnen realiseren.
- Respect betonen voor elkaars standpunten, weten te luisteren, accepteren dat je niet altijd je zin kunt krijgen.

We lichten de afwegingen voor en tegen deelname aan de normcommissie toe met als voorbeeld **Visiek Bedrijfsfysiotherapie,** een klein bedrijf dat onderzoek doet naar fysieke belasting, werkplekonderzoek uitvoert en trainingen verzorgt op het gebied van duurzaam fysiek werk en voor ergocoaches. Het vanuit de praktijk vertegenwoordigen van het belang van de eindgebruiker en zorgverlener is voor Visiek de reden om deel te willen uitmaken van de normcommissie. Vanuit de gebruiker en zorgdienstverlener gezien is het bijvoorbeeld belangrijk dat de "interface" tussen tillift en patiënt goed en liefst uniform ontworpen wordt, zodat de bediening eenvoudig is en de gebruiker makkelijker en op dezelfde manier getraind kan worden in het gebruik. In de thuiszorg komt het vaak voor dat een medewerker invalt en zich dus moet bekwamen in nog niet bekende tilliften met andere instructies. Hierbij zou het kunnen helpen dat de bediening voor alle tilliften gestandaardiseerd is. Vergelijk het met auto's van verschillende merken waar de bediening ook uniform is. Nu wijken verschillende typen tilliften voor wat betreft de gebruikersinterface af – bedrijven willen zich van elkaar onderscheiden in verband met concurrentie, en willen ook training aanbieden voor hun systeem - waardoor onveilige situaties kunnen ontstaan en het gebruik lastiger wordt. Er is dus volgens Visiek sprake van een spanning tussen de belangen "concurrentie" en "veiligheid".

Visiek vindt het belangrijk dat je als lid vanuit gebruikersperspectief invloed kunt uitoefenen op de normontwikkeling. Daarmee zijn voor wat betreft deze normcommissie geen problemen, aangezien commentaren op conceptnormen meegenomen worden, hoewel niet echt duidelijk is wat er mee gebeurt, en er is voor een klein bedrijf als Visiek ook weinig tijd om alle documenten goed door te nemen. Vanuit het perspectief van Visiek is het ook belangrijk dat onderwijs- en onderzoeksinstellingen (praktijkonderzoek hogescholen, TNO en universiteiten als het gaat om gebruikersinterfaces) en Inspectie voor Gezondheidszorg en Jeugd bij het werk van de normcommissie betrokken zijn. Tevens zouden vertegenwoordigers van de thuiszorgbranche betrokken moeten zijn, zoals van Brancheverenigingen Thuiszorg Nederland. Zo kan het geluid van de gebruiker versterkt en onderbouwd worden. Visiek meldt ook dat het van belang is dat fouten die gemaakt worden bij het gebruik en bediening van tilliften goed worden geanalyseerd. Dat kunnen technische fouten zijn van de tillift zelf, dan wel bedieningsfouten. De Inspectie voor Gezondheid en Jeugd (IGZ) geeft echter geen informatie vrij over de oorzaak van fouten en verwijst naar de bedrijfsgegevens van de zorginstelling.

Visiek acht het voor de effectiviteit van de normcommissie belangrijk dat informatie over oorzaken van ongelukken beschikbaar komt om apparatuur maar ook training te kunnen verbeteren.

Behalve positieve redenen voor deelname zijn er voor Visiek zeker ook enkele belemmeringen die zwaar wegen, zoals de lidmaatschapskosten. Hierbij gaat het niet zozeer om de financiële bijdrage - waarvan Visiek is vrijgesteld - maar veel meer om de te besteden tijd. In de beleving van Visiek zou dat beter geregeld moeten zijn. Bijvoorbeeld, Visiek zou als expert betaald kunnen worden door een brancheorganisatie. Tevens is het soms een belemmering dat de inslag van de normcommissie vrij technisch is.

C.3.5 Ontbrekende belanghebbenden

Gebaseerd op de door NEN verstrekte gegevens zijn ontbrekende stakeholdercategorieën in deze normcommissie:

- Adviserende organisaties en brancheorganisaties (categorie 4).
- Producenten en leveranciers van aanhangende producten en diensten en brancheorganisaties (categorie 6).
- Onderzoek- en kennisinstellingen (categorie 7).
- Controlerende instanties (categorie 8).
- Wetgevende instanties (categorie 9).
- Bestaande/nieuwe initiatiefnemers (categorie 10).
- Contextbepalers groter geheel (categorie 11).

Meer specifiek ontbreken volgens de geinterviewden:

- Gebruikers, zoals patiënten en mantelzorgers
- Zorgprofessionals
- Kennis- en onderwijsinstellingen, zoals revalidatie-instellingen met een onderzoeksafdeling, zoals TNO en hogescholen.
- Technici in de zorg. De NEVI (beroepsvereniging en kennisnetwerk voor inkoop- en supply management) is lid, maar vertegenwoordiging vanuit deze categorie zou breder mogen.
- Notified Bodies zoals DEKRA en TUV. Dit zijn door de overheid aangewezen keurings- of testinstituten die van producten moeten testen of zij aan de daarvoor geldende (Europese) richtlijnen voldoen.
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ, voorheen IGZ).
- Brancheorganisaties zoals FHI (Federatie van Technologiebranches).
- Opleidingen en onderzoeksinstellingen.

C.3.6 Redenen niet-deelname

Een voorbeeld van een belanghebbende organisatie die geen lid van de normcommissie is, is de brancheorganisatie van zorgondernemers **ActiZ**. Bij ActiZ zijn plm. 400 zorgorganisaties op het gebied van zorg en ondersteuning aan ouderen, (chronisch) zieken en jeugd aangesloten. Onder meer thuiszorgorganisaties en verpleeghuizen maken er deel van uit. Hierdoor zou ActiZ heel goed de inbreng vanuit zorgdienstverleners, en indirect ook de gebruikers, kunnen vertegenwoordigen. Zij is met partijen in het veld ook actief bezig met kwaliteitsverbetering in het zorgproces en met kwaliteitsstandaarden (bijvoorbeeld, in samenwerking met het Nederlands Centrum voor Jeugdgezondheid, voor verpleegkundige zorg aan het zieke kind). Toch is ActiZ geen lid van de normcommissie 'Patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen'). ActiZ heeft wel contact gehad met NEN over deelname aan deze normcommissie maar heeft uiteindelijk besloten dit niet te doen. Uit het interview met ActiZ komen de volgende zaken naar voren:

- ActiZ heeft geparticipeerd in de ontwikkeling van een NTA (Nederlands Technische Afspraak), een kortdurend traject om tot technische afspraken binnen een beperkte kring en met een beperkte geldigheidsduur te komen. Echter was dit voor ActiZ een teleurstellende ervaring omdat ideeën over fysieke belasting en andere zaken in dit traject onvoldoende aandacht kregen. Leveranciers en onderhoudsbedrijven waren te dominant.
- ActiZ is van mening dat normalisatietrajecten zoals bij patiënttilliften eigenlijk onnodig complex zijn en te weinig meerwaarde hebben. Zij ziet het belang van een uitgebreide norm niet in. Systemen die op de markt komen zijn kwalitatief goed. Er is ook voldoende concurrentie zodat de relatief goede systemen zich kunnen onderscheiden. Belangrijker vindt zij het om goede instructies voor gebruik in de praktijk mee te geven, en dat heeft ActiZ ook gedaan, onder meer via instructiefilmpjes.
- Gevraagd naar de mogelijkheid van een andere afweging antwoordt ActiZ dat dat niet waarschijnlijk is omdat zij de meerwaarde van deelname aan normcommissies niet inziet, en “je bent dan medeplichtig”.
- ActiZ initieert bovendien zelf al kwaliteitsnetwerken en werkt zelf al actief aan kwaliteitsverbetering samen met partijen in het veld. Dit leidt tot kwaliteitskaders bijvoorbeeld rond kwaliteit van zorg, en aandacht voor instructies.

Ook is informatie verkregen van de **Federatie van Technologiebranches** (FHI). Leden van deze branche participeren wel in andere normcommissies. Wat deze normcommissie betreft stelt FHI dat haar leden zelf al beschikken over de vereiste expertise. Het werk in deze commissie is te specifiek om daar als FHI zinvol aan deel te nemen. Tevens vormen de kosten en de gevraagde tijdbesteding een belemmering. FHI is wel, zij het passief, lid van de Beleidscommissie Zorg en Technologie. Hierin zitten vooral de koepelorganisaties en dat is een goede plek voor dergelijke organisaties, vindt FHI.

Volgens de NEN-secretaris bespreekt de normcommissie de samenstelling regelmatig en doet zij moeite om potentiële leden te benaderen. Soms is de gevraagde financiële bijdrage een issue maar niet altijd. Er zijn enkele varianten voor deelname, zoals het agendalidmaatschap. In dat geval is er geen actieve deelname in persoon bij discussies, maar wel in de vorm van reviews van documenten.

Meer specifiek geeft de NEN-secretaris voor de gebruikers en zorgprofessionals aan:

- Gebruikers. Voor patiënten en mantelzorgers is normontwikkeling ‘ver van hun bed’. Er loopt momenteel echter wel een pilot met de Patiëntfederatie Nederland in verband met de revisie van EN-ISO-10535, met als doel om de gebruikerservaring en belangen van patiënten en mantelzorgers te borgen in het normalisatieproces, en de uiteindelijke technische eisen in de norm. Deze pilot wordt door de Beleidscommissie gefinancierd. Overigens maken gebruikers wel deel uit van de Beleidscommissie Zorgtechnologie.
- Zorgprofessionals. Voor hen speelt met name een financiële reden, zij beschikken niet over een budget om de financiële bijdrage en de te besteden tijd uit te betalen. Voorts blijkt het moeilijk te zijn om personen met affiniteit met deze normcommissie te vinden.

C.3.7 Factoren die deelnamebeslissingen beïnvloeden

In de onderstaande tabel vatten we de factoren samen die deelnamebeslissingen beïnvloeden, zoals die uit de gevoerde interviews en verkregen informatie naar voren kwamen.

Redenen voor deelname	Redenen voor niet-deelname
Belang en invloed op normontwikkeling Netwerk, kennis en informatie delen Deelname in internationale werkgroepen Varianten voor lidmaatschap	Financiële bijdrage Tijdsbesteding en niet vergoede uren Gebrek aan invloed Vertegenwoordiging vindt al plaats door door andere partijen Gebrek aan affiniteit met normalisatie of het onderwerp (specialistische technische inhoud)

	Geen meerwaarde van de inbreng, mede vanwege ontbrekende kennis

C.3.8 Conclusies

In deze normcommissie zijn met name de producenten sterk vertegenwoordigd. Gebruikers zijn in mindere mate vertegenwoordigd, en organisaties uit de zorgverlening (zorgprofessionals in zorginstellingen) ontbreken. Tevens ontbreken certificatie-instanties en kennis- en onderzoeksinstellingen.

Redenen voor deelname aan deze normcommissie zijn divers: belang voor de eigen organisatie, invloed op de norm, het kunnen delen van kennis en informatie, de mogelijkheid om in internationale normwerkgroepen te participeren worden genoemd.

Redenen voor niet-deelname van sommige belanghebbenden zijn met name de volgende:

- De gevraagde financiële bijdrage.
- De benodigde tijdsbesteding en niet vergoede uren.
- Gebrek aan invloed in de normcommissie.
- De mogelijkheid van vertegenwoordiging door andere partijen.
- Geen meerwaarde van deelname.

Voor wat betreft de factoren die deelname kunnen bevorderen wordt gesteld dat het zorg- en consumentenpartijen gemakkelijker moet worden gemaakt om deel te nemen, bijvoorbeeld door een lagere financiële bijdrage. Ook wordt gewezen op varianten in het lidmaatschap.

In feite heeft NEN en de normcommissie reeds een aantal voorwaarden geschapen die het voor belanghebbenden makkelijk moet maken om deel te nemen zoals gratis deelname, flexibele deelname op afstand, benaderen van normkopers. Dit heeft er tot nu toe nog niet in geresulteerd dat ze de organisaties die ze in haar commissie wil hebben, aan zich heeft weten te binden. De middelen van een commissie om leden te trekken, blijven tot op zekere hoogte beperkt.

C.3.9 Bronnen

- Interview met de NEN-secretaris van deze normcommissie
- Interview Lopital B.V. en tevens voorzitter van de normcommissie
- Interview Visiek Bedrijfsfysiotherapie, lid normcommissie
- Interview FHI (Federatie van technologiebranches), geen lid van de normcommissie
- Interview ActiZ, geen lid van de normcommissie
- Commissieplan 2018, Normcommissie 30107603 ‘Patiënttilliften en hygiënehulpmiddelen’ d.d. 19.02.2018.
- Vilans hulpmiddelenwijzer: https://www.hulpmiddelenwijzer.nl/hulpmiddelen/tilliften-passief/
- https://www.tilbanden.nl/c-4043577/veiligheid-inspectie-en-keuring-nen-7506/

C.4 Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy

C.4.1 Werkgebied

De normcommissie ‘Informatiebeveiliging, Cybersecurity en Privacy’ richtte zich volgens de NEN-secretaris van deze commissie van oudsher op nationale en internationale normen voor informatiebeveiliging en cryptografie: informatiebeveiliging door middel van maatregelen, processen en systemen die beschikbaarheid, integriteit en vertrouwelijkheid van informatie garanderen. De

normcommissie heeft haar werkterrein vanaf 2017 vanuit het IT-security thema verder ontwikkeld door zich ook te richten op vraagstukken rond cybersecurity en privacy.

Deze thema's hebben de afgelopen jaren ook internationaal sterk aan belang gewonnen. Dat komt mede door de gebleken kwetsbaarheid van complexe Internet-gebaseerde netwerken en de grote economische en maatschappelijke belangen die hierbij spelen. Wet- en regelgeving is een van de drivers voor het ontwikkelen van normen, en normen kunnen een invulling zijn van wettelijke verplichtingen. Zo is rond het privacyvraagstuk nieuwe Europese wetgeving ontstaan: de Algemene Verordening Gegevensbescherming (General Data Protection Regulation). Deze wordt van kracht vanaf mei 2018. Op basis hiervan moeten bedrijven zich overal in de EU aan nieuwe regels houden, en normen zijn daarbij als invulling van die regels een belangrijk hulpmiddel.

De belangen die rond dit normgebied spelen zijn aanzienlijk, zowel economisch als maatschappelijk. Het gaat hierbij om de bescherming van kritieke infrastructuren, om bescherming tegen misbruik van gegevens, en ook om een groeiende en innovatieve industrie op het gebied van beveiligingsoplossingen (Nationaal Cyber Security Centrum, 2017; SEO en VKA, 2015). Belanghebbenden op dit gebied omvatten tal van typen stakeholders zoals directe gebruikers (consumenten, bedrijven in diverse sectoren, overheden), technologieleveranciers, systeemontwerpers, producenten en dienstverleners op het gebeid van netwerksystemen en bedrijfstoepassingen, inkopers van deze systemen en toepassingen, evenals wetgevers en toezichthouders.

NEN heeft specifiek voor de commissiedeelgebieden privacy en cybersecurity een formele stakeholderanalyse uitgevoerd, gebaseerd op de waardeketen-aanpak. Zo heeft zij voor deze deelgebieden belanghebbende partijen in de gehele waardeketen geïdentificeerd, zoals technologieleveranciers, inkopers, controlerende en certificerende instanties, beleidsmakers (ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Veiligheid en Justitie, en Economische Zaken en Klimaat), adviseurs, organisaties die consumentenbelangen vertegenwoordigen, en instellingen voor onderwijs en onderzoek. Overigens zijn er per deelgebied tal van verschillen in belanghebbende partijen, zoals in de categorie "directe gebruikers".

C.4.2 Doelen en werkwijze

Volgens het commissieplan 2017 houdt de normcommissie 'Informatiebeveiliging, Cybersecurity en Privacy' zich momenteel met name bezig met:

- Het volgen van en deelnemen aan het internationale normalisatiewerk zoals dat plaatsvindt in ISO/IEC JTC 1/SC 27 'IT Security Techniques'.
- Het volgen van de Europese normalisatie op informatiebeveiligingsgebied binnen CEN/CENELEC/JTC13 Cyber security & data protection (opvolger van de Europese 'Cyber Security Coordination Group sinds 2017) en CEN/CENELEC/JT8 Privacy by design.
- Het bepalen van het Nederlandse standpunt en het vaststellen van commentaar voor wat betreft de internationale en Europese normen in ontwikkeling.
- Het vaststellen van nationale normen op het gebied van informatiebeveiliging en cryptografie.

Volgens het commissieplan valt normalisatie van technische aspecten van betalingsverkeer met behulp van bankkaarten niet onder deze normcommissie en is toegewezen aan de normcommissie nr. 38 1017 (Identificatiekaarten en persoonlijke identificatie).

Volgens de NEN-secretaris willen de leden van de normcommissie aansluiten bij thema's zoals privacy en cybersecurity die op Europees en mondiaal niveau van groot belang zijn. Het onderstaande serviceprofiel voor deze normcommissie, opgesteld door NEN, geeft aan dat de toegevoegde waarde van de normcommissie voor de leden vooral zit in kennisdelen op het gebied van normen en ontwikkelingen en in het helpen creëren van draagvlak voor normen. Op basisniveau worden andere componenten ondersteund zoals toegang tot het netwerk en het in staat stellen om invloed uit te oefenen.

Serviceprofiel normcommissie Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy

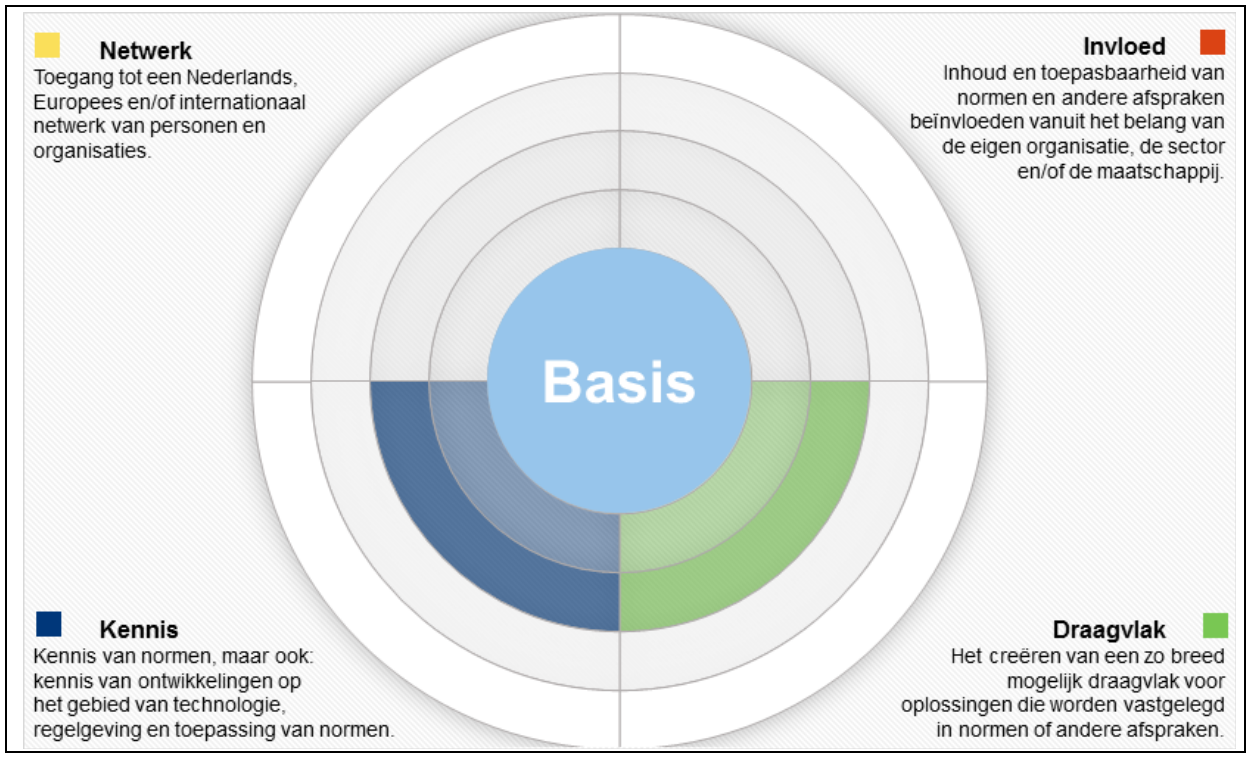

Bron: Commissieplan 2017

C.4.3 Samenstelling van de normcommissie

De normcommissie 'Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy' telde per 1 augustus 2017 naast de NEN-secretaris 11 leden. Deze dekken, gezien het Commissieplan 2017, de volgende vijf stakeholdercategorieën af:

- Directe gebruikers, brancheorganisaties (1)
- Adviserende organisaties, brancheorganisaties (3)
- Producenten/leveranciers van hoofdproduct, brancheorganisaties (5)
- Onderzoeks- en kennisinstellingen (7)
- Controlerende instanties (8).

Het National Cyber Security Centrum (categorie 3) is een publiek-private organisatie die onder het Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid valt, dus onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

De overheid, als zodanig niet vertegenwoordigd, is een belangrijke speler op het gebied van informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy, als wet- en regelgever (een belangrijke driver voor normalisatie is de veranderende privacywetgeving) en als gebruiker (kritieke infrastructuren).

Sterk vertegenwoordigd is de categorie directe gebruikers (1a) met vijf leden. Met name de banken zijn onder deze categorie vertegenwoordigd. Dit geeft het grote belang aan van beveiligings- en gegevensbeschermingsoplossingen ten behoeve van de infrastructuren voor betalingsverkeer van deze bedrijven. Overigens ontbreken bij deze categorie de vertegenwoordigers van consumentenbelangen, de retailsector, producerende industrie etc. Onderstaande figuur toont een visualisering van de samenstelling van de normcommissie

De normcommissie bevindt zich momenteel in het proces om op basis van een stakeholderanalyse de commissie verder uit te breiden. Een in december 2017 door NEN georganiseerde informatiebijeenkomst rond het normthema trok meer dan 140 belangstellenden, waarvan er 40 belangstelling hadden om lid van de normcommissie te worden.

Samenstelling van de normcommissie Informatiebeveiliging, Cybersecurity en Privacy

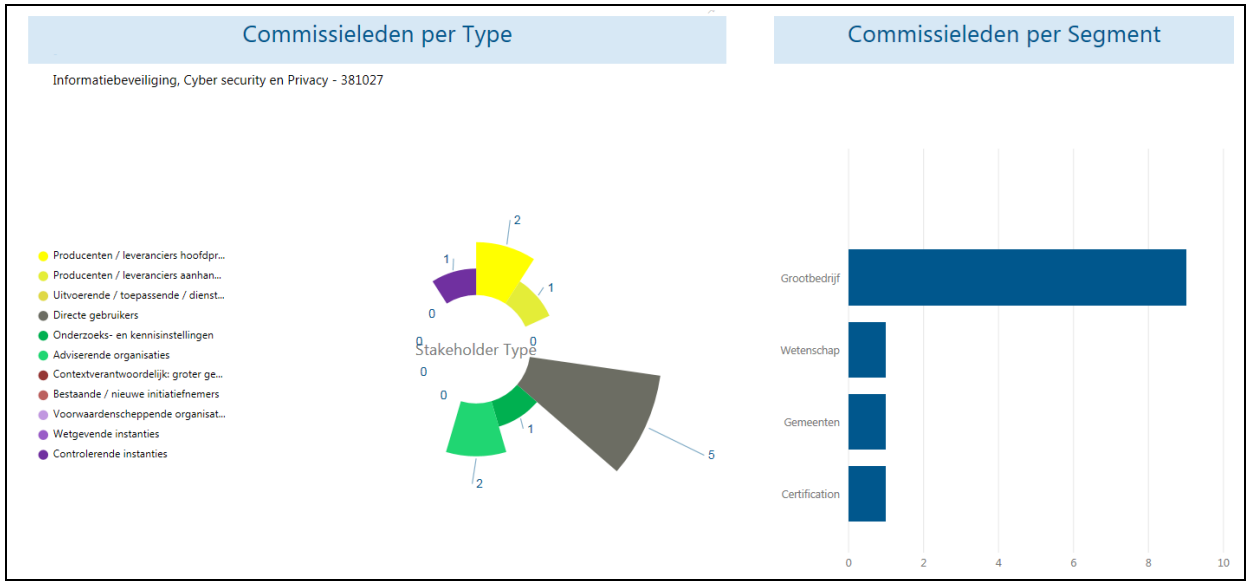

Bron: NEN

C.4.4 Redenen voor deelname

Uit de interviews met deelnemers aan deze normcommissie (de NEN-secretaris, leden IBM en ING) komen met name de volgende redenen voor deelname aan de normcommissie naar voren:

- De mogelijkheid om kennis en informatie te delen over internationale ontwikkelingen.
- De mogelijkheid tot deelname aan internationale werkgroepen en commissies (ISO/IEC, CEN).
- Het kunnen deelnemen in en gebruik maken van het netwerk rond de normcommissie.
- Invloed kunnen uitoefenen op de norm.

IBM maakt sinds lang deel uit van deze normcommissie en levert op dit moment de voorzitter die als zodanig een neutrale rol in de normcommissie vervult. Volgens de voorzitter is het werkterrein van deze normcommissie de afgelopen jaren wel ongeveer gelijk gebleven, met continu aandacht voor informatiebeveiliging en cryptografie, maar er komt nu internationaal meer nadruk op het belang van privacybescherming en cybersecurity dreigingen. Dat betekent dat de normcommissie die aspecten ook gaat oppakken zodat het werkgebied wat gaat veranderen. Zo is er op Europees niveau een commissie op het gebied van privacy actief die zeer relevant is voor deze commissie. Deze commissie volgt dan ook zowel de activiteiten van de CEN/CENELEC/JTC13 Cyber security & data protection, de activiteiten van CEN-CENELEC rond privacy management en ISO/IEC werk op het gebied van IT-security.

Wat de samenstelling betreft acht de voorzitter de commissie nog niet voldoende sterk en tevens nog niet goed in balans. Een aantal leden is weggevallen en niet vervangen, en soms is de opkomst niet erg hoog. Van belang is dat er voldoende mensen ook echt in de internationale werkgroepen meedoen. Dat gebeurt volgens de voorzitter nu nog te weinig. De visie van de voorzitter is overigens dat het aantal standaarden niet groter moet worden; van belang is dat standaarden ook echt worden toegepast.

Een drietal banken maken deel uit van de normcommissie: ING, Rabobank en ABN-AMRO. In het interview met **ING** komt het belang van normen rond informatiebeveiliging, security en privacy voor

de bankenwereld aan de orde. Het gaat om complexe kritische infrastructuren voor betalingsverkeer en financiële dienstverlening, om nieuwe wet- en regelgeving (zoals de General Data Protection Regulation) en de noodzaak daar zowel technisch als organisatorisch (risicomanagement) op te anticiperen. Standaarden en normen geven dan houvast. Banken zoals ING wegen voor- en nadelen van deelname aan de normcommissie af.

Overwegingen die volgens ING hierbij spelen zijn met name de volgende:

De bank opereert in een sterk internationale omgeving. Samenwerking op het gebied van beveiliging en privacybescherming tussen alle partijen in de financiële dienstverlening vindt zij zeer belangrijk.

- Banken vinden het daarbij belangrijk vinden om zich aan elkaar te kunnen spiegelen als het gaat om beveiliging en privacybescherming.
- Alle deelgebieden zijn van belang: IT-security, privacy en cybersecurity. ING participeert in internationale organisaties zoals ENISA, IT Security Forum en ISO. ING geeft aan dat banken gevoelig zijn voor mediapubliciteit rond computerinbraak.
- De normcommissie is een plek waar met andere partijen zoals regelgevers en toezichthouders overlegd kan worden. Overigens maken toezichthouders, zoals DNB, (nog) geen deel uit van de normcommissie.
- Banken willen niet alleen ontwikkelingen rond wet- en regelgeving en normen en standaarden volgen maar daar ook aan bijdragen en ontwikkelingen sturen. Vroegtijdige kennis van normen en de mogelijkheid deze te beïnvloeden in internationaal verband en draagvlak daarvoor te creëren is voor ING belangrijk.
- Kosten en tijdsbesteding spelen altijd een rol, banken zullen dat volgens ING altijd meewegen tegen de voordelen van deelname.

ING is voorstander van een attractieve samenstelling van de normcommissie. Dat betekent dat ook kleinere organisaties, toezichthouders, auditors en bedrijven uit andere sectoren zoals energie zouden moeten deelnemen in een open gespreksomgeving. ING vindt het overigens niet per se nodig dat IT-bedrijven in sterke mate deelnemen. Ook is ING voorstander van het gebruik van moderne virtuele vergadertechnieken zoals skype en videoconferencing, zodat tijd kan worden bespaard. ING ziet het als voordeel dat waardevolle documenten rond normalisatieontwikkelingen die uitgewisseld worden ook intern in het bedrijf kunnen worden gedeeld en benut.

Een andere deelnemer aan deze normcommissie is **DEKRA** (stakeholdercategorie 8 Controlerende instanties). DEKRA is wereldwijd actief op het gebied van certificatie, ook op het gebied van cybersecurity. DEKRA geeft aan dat het moeilijk is om de waarde van deelname aan de normcommissie in te schatten. Deelname vraagt tijd, terwijl bij DEKRA uren moeten worden verantwoord die ook commercieel kunnen worden ingezet. Het feit dat een financiële bijdrage wordt gevraagd maakt de drempel hoger. Daarbij speelt ook dat DEKRA ook via vestigingen in andere landen deelneemt aan internationale normalisatieactiviteiten. DEKRA doet voorts ook nog mee aan andere NEN-normcommissies. Voor DEKRA is de deelnamebeslissing resultaat van een serieuze afweging waarin zeker ook het nut voor en de mogelijke invloed van DEKRA een belangrijke rol speelt. Er moet met name een serieuze link met DEKRA-activiteiten zijn om lid te blijven. Opbouw en uitbouw van het netwerk is belangrijk, maar niet bepalend om deel te nemen. Van belang voor de deelnamebeslissing is zeker ook de rol van nieuwe wetgeving, de richting van ontwikkeling van een norm en dergelijke. Het speelt ook een rol dat iedereen in de normcommissie actief moet zijn, kennis en inzichten moet delen en bij moet dragen.

C.4.5 Ontbrekende belanghebbenden

Ontbrekende stakeholdercategorieën in deze normcommissie zijn, gebaseerd op het Commissieplan 2017:

- Voorwaardenscheppende organisaties, brancheorganisaties (2). Deze categorie is niet altijd goed te scheiden van categorie 1 Gebruikers, die wel goed vertegenwoordigd is.
- Uitvoerende, toepassende, dienstverlenende organisaties, brancheorganisaties (4). Ook deze categorie vertoont overlap met de categorie 1 Gebruikers.
- Producenten/leveranciers van aanhangende producten en diensten, brancheorganisaties (6). Met name gaat het om leveranciers van technologieën, netwerk- en softwarebedrijven, dienstverleners zoals systeemarchitecten etc.
- Wetgevende instanties (9). Het National Cyber Security Centrum wordt als adviserende organisatie aangemerkt, en valt onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Bestaande/nieuwe initiatiefnemers (10).
- Contextbepalers groter geheel (11).

Wat opvalt, en dit wordt ook in de interviews bevestigd, is dat producerende, software- en technologie-leverende partijen rond IT- en cybersecurity ontbreken in deze normcommissie. Dat moet voor dit normgebied toch wel als een belangrijk gemis worden beschouwd omdat normen uiteindelijk in de producten en systemen terecht moeten komen.

Partijen die daarnaast in de gevoerde interviews worden genoemd als potentiële deelnemers zijn onder meer: The Hague Security Delta, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (AIVD, NBV), Digital Trust Center, ISACA, en de Consumentenbond. Wat betreft overheden die als direct belanghebbende kunnen worden beschouwd op het gebied van cybersecurity – zowel als wetgever als gebruiker - krijgen we uit de interviews de indruk dat er wel naar mogelijkheden wordt gezocht om op specifieke terreinen aan de normcommissie deel te nemen.

De NEN-secretaris is van mening dat - omdat de commissie opnieuw in ontwikkeling is - het moeilijk is om vast te stellen welke partijen ontbreken die wel waardevol zouden kunnen zijn, en wat de motieven zijn om niet deel te nemen. Er is ook niet veel tijd beschikbaar om verder te kijken. Daarbij komt dat bedrijven vanuit een internationaal perspectief kijken en niet altijd interesse hebben om vanuit Nederland mee te doen aan normalisatieactiviteiten (zij kunnen dat ook via andere landen doen).

Kleinere bedrijven (MKB) op het gebied van informatiebeveiliging en cybersecurity nemen niet deel aan deze normcommissie. Volgens de NEN-secretaris zijn er betrekkelijk weinig MKB-bedrijven die in normen op dit gebied geïnteresseerd zijn, en voor hen is in het algemeen de financiële bijdrage en beschikbaarheid van tijd problematisch. Wel zijn er al een aantal kleinere MKB-bedrijven geïdentificeerd. De NEN-secretaris geeft aan dat MKB-NL een gewenst lid is, hun maar deelname is nog niet verwezenlijkt. Mogelijk zou ook ICT NL lid kunnen worden (deze organisatie is door NEN nog niet benaderd). TNO is de enige onderzoeksinstelling die lid is van deze normcommissie.

Universiteiten nemen niet deel aan deze normcommissie, het probleem is hier eveneens de gevraagde financiële bijdrage. Een mogelijke factor is ook dat security op het gebied van Internet speelt bij ETSI terwijl deze normcommissie zich meer op ISO richt. De kans op deelname van een kennisinstelling is volgens de NEN-secretaris hoger als deze instellingen dat via een betaald onderzoeksproject kunnen doen.

C.4.6 Redenen voor niet-deelname[8]

Om meer zicht te krijgen op redenen voor niet-deelname zijn interviews uitgevoerd met Hudson Cybertec, Thales Nederland en FME. Daarnaast zijn inzichten van de NEN-secretaris van deze normcommissie benut.

[8] Getracht is om ook met andere organisaties te spreken met name op IT-securitygebied en algemeen ICT (Nederland ICT, FOX-IT). Deze organisaties hebben niet gereageerd op verzoeken tot medewerking.

Hudson Cybertec is een Nederlands bedrijf met plm. 20 werknemers, gevestigd in Den Haag, dat wereldwijd cybersecurity-oplossingen levert aan bedrijven waarbij de technische installaties essentieel zijn voor de primaire bedrijfsvoering. Zij voeren onder andere assessments uit en ontwikkelen daarnaast trainingsprogramma's onder meer in samenwerking met NEN. Hun focus ligt vooral op het gebied van cybersecurity-management voor industriële automatisering en controlesystemen, een gebied dat steeds meer gerelateerd raakt aan Industrial Internet of Things.

Hudson Cybertec vindt normalisatie erg belangrijk en is onder meer specialist op het gebied van de IEC 62443 Cyber security normenreeks. Focus ligt op cybersecurity, maar met name in industriële- en/of (gebouw-gebonden) technische omgevingen. Om deze reden liggen er op dit moment niet genoeg raakvlakken met de normcommissie, want cybersecurity in de normcommissie heeft onvoldoende relatie met industriële toepassingen rond Internet of Things. Wel participeert Hudson Cybertec in normcommissie NEC 65 'Industrieel meten, regelen en automatiseren' (nr. 363 065). Deze normcommissie heeft een platform Industrial Cybersecurity opgezet dat twee keer per jaar bijeenkomt.

Conclusie is dat vanwege haar focus op industriële cybersecurity Hudson Cybertec zich niet goed vindt passen in de normcommissie Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy. Het werkterrein van de normcommissie past niet goed bij de activiteiten van Hudson Cybertec. Ook de beschikbare tijd speelt een (overigens ondergeschikte) rol. Hudson Cybertec merkt op dat het wellicht beter zou zijn als NEN-normcommissies apart focussen op normontwikkeling voor de afzonderlijke thema's cybersecurity, informatiebeveiliging en privacy.

Thales Nederland (stakeholdercategorie 5, Producenten en leveranciers hoofdproduct) ontwikkelt, produceert en levert complexe hightech elektronische systemen voor defensie, transport en security. Cybersecurity is een kernthema met name in relatie tot kritieke infrastructuren (informatiesystemen). In het Fieldlab The Garden werkt Thales met andere partijen aan innovaties voor security in smart industry. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het veilig delen van data binnen supply chains in de gehele productlevenscyclus. Thales is internationaal betrokken bij tal van Europese en mondiale standaardisatieactiviteiten. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij de units (in landen van vestiging) die kennisdrager zijn. Thales kan op deze wijze makkelijk vele standaardisatie-ontwikkelingen internationaal volgen. Wat betreft NEN neemt Thales Naval Netherlands (Delft) deel aan normalisatieactiviteiten, in de normcommissie NEC 108 'Veiligheid van elektronische apparatuur op het gebied van audio/video, informatietechnologie en communicatietechnologie'. Wat de normcommissie 'Informatiebeveiliging, cybersecurity en privacy' betreft is Thales niet op de hoogte van de activiteiten van deze commissie maar wel bereid deelname te overwegen afhankelijk van de focus van deze commissie en de beschikbare capaciteit. Thales doet bijvoorbeeld veel aan crypto-sleutelbeheer en heeft activiteiten op het gebied van smartcard chiptechnologie hetgeen zou kunnen passen bij de activiteiten van de normcommissie rond Internet security en de interesses van sommige partijen in de normcommissie (met name vanuit de banken en IBM). Motieven voor eventuele deelname liggen in het willen inbrengen van internationale ervaring en kennis in nationale fora (volgens Thales gebeurt dat nog te weinig), en in verdere relatieontwikkeling met bijvoorbeeld de bancaire sector. Ook vindt Thales het belangrijk om security awareness in de industrie en bij MKB te vergroten. Zij is ook geïnteresseerd in de rol die normalisatie kan spelen bij samenwerking in supply chains. Zij vindt het belangrijk dat er een neutraal platform is dat zich met normen bezighoudt.

FME, de ondernemersorganisatie voor de technologische industrie, vertegenwoordigt meerdere stakeholdergroepen (1, 3, 4, 5). Zij vindt normalisatie en certificering essentieel voor het maken en vermarkten van producten en als startpunt voor marktontwikkeling en innovatie. Zij richt zich onder meer op de rol van normalisatie voor Smart Industry (FME, 2017), levert een bestuurslid van NEC, heeft aan de basis gelegen van het Actieprogramma Standaardisatie Smart Industry, en kent ook specifieke activiteiten op het gebied van cybersecurity. Wat normalisatie betreft helpt FME haar leden kennis te ontwikkelen en betrokken te worden bij normalisatie, en zij participeert in nationale en internationale beleidsgremia en technische groepen op dit gebied. FME heeft besloten niet deel te nemen aan deze normcommissie. De redenen daarvoor zijn divers.

- FME vindt de scope van deze normcommissie te breed, en vanuit FME-perspectief is een scherpere focus is gewenst. Wellicht zouden de verschillende omgevingen waarin beveiligings- en privacyvraagstukken spelen beter moeten worden onderscheiden. Bijvoorbeeld de kantooromgeving, de industriële omgeving (denk aan integratie van informatiesystemen en operationele systemen in de bedrijfsomgeving en ketens), en de burgeromgeving.
- Tevens is er bij een organisatie als FME altijd gebrek aan capaciteit en tijd. Met meer focus zou FME ook goed in staat zijn meer leden bij deze normcommissie te betrekken. Maar dit is een breder probleem dat zich ook bij andere organisaties voordoet. FME stelt dat rond een kerncommissie er een flexibele schil van deelnemers kan ontstaan die minder hoeven bij te dragen in financiële zin. Tevens zou het overlegproces door inzet van videocommunicatie efficiënter kunnen worden geregeld.

FME ontplooit voor en met haar leden diverse activiteiten rond cybersecurity en regelgeving, het is een belangrijk thema ook in relatie tot 'Smart Industry'. Met name een focus op internet-security past bij FME. Zij kan haar leden activeren om aan de normcommissie deel te nemen, als de focus van de normcommissie meer met de belangen van de leden gaat overeenkomen. Maar de gevraagde tijdbesteding en de financiële bijdrage is volgens FME in veel gevallen een belemmering. Om dit op te lossen stelt FME voor om een normcommissie te laten bestaan uit een kerncommissie met betalende leden, en daarnaast een flexibele schil van organisaties en personen die input leveren en minder of niet betalen (corresponderend lidmaatschap zonder stemrecht). Tevens is FME een voorstander van moderne Internet-gebaseerde videovergadertechnieken naast het al gebruikelijke toegang tot documenten geven via een internetapplicatie.

Een ander meer algemene belemmering voor deelname die door FME genoemd wordt , is de lange doorlooptijd van normalisatieactiviteiten. Doordat normalisatie veelal in een internationale omgeving plaatsvindt, communicatie met de achterban nodig is (draagvlak van het normalisatieproces wordt sterk bepaald door deze terugkoppeling), en naar consensus wordt gestreefd, is de doorlooptijd vaak lang. De doorlooptijd zou verkort moeten worden door snellere terugkoppeling.

C.4.7 Factoren die deelnamebeslissingen beïnvloeden

Uit de interviews met de NEN-secretaris, met enkele leden van de commissie en met enkele niet-deelnemers komen de volgende overwegingen naar voren die de deelnamebeslissing beïnvloeden:

- De gevraagde financiële bijdrage is een reden om niet deel te nemen. Met name geldt dit bij onderzoeksinstellingen en MKB. Deze reden is echter ook aandachtspunt voor enkele deelnemers.
- Lidmaatschap vereist het willen besteden van tijd. Met name voor partijen die uren moeten verantwoorden die ook commercieel kunnen worden ingezet, blijft dit een lastige afweging.
- Vanuit de eigen belangen van grote internationaal opererende bedrijven zoals Kaspersky en Microsoft gezien, is deelname mogelijk zinvol. Microsoft is in andere landen bij normalisatie betrokken en neemt deel aan CEN-activiteiten rond IT-security, en overweegt volgens de NEN-secretaris deelname aan deze normcommissie.
- Ontwikkeling van software gaat snel. Normalisatie is een veel trager proces. Voor sommige partijen is het daarom minder zinvol om mee te doen.
- Expertise, scope, werkwijze/insteek van de normcommissie: sommige partijen richten zich op specifieke normen, vanuit specifieke expertise, terwijl andere partijen een meer algemene insteek hebben.

Bij de uiteindelijke afweging van partijen spelen steeds meerdere aspecten een rol. Ook partijen die besloten deel te nemen noemen aspecten zoals financiële bijdrage en tijdsbeslag als problematisch, maar voor hen zijn de voordelen groter dan de nadelen.

Redenen om deel te nemen	**Redenen om niet deel te nemen**
Kennis en informatie delen over normen en ontwikkelingen rond normen zoals wetgeving	Tijdsbeslag van de deelname

Toegang tot internationale werkcommissies rond normen Deel uitmaken van het netwerk van de normcommissie Invloed kunnen uitoefenen op de norm	Financiële bijdrage Er wordt aan normen gewerkt via vestigingen in andere landen Er is al toegang tot internationale normwerkgroepen via andere kanalen De focus van deze normcommissie spoort niet met de interesse van de organisatie De organisatie neemt deel aan een andere commissie waarvan de focus beter spoort met de eigen interesse Normontwikkeling is een te traag proces gegeven de marktontwikkeling Verschil tussen eigen focus en insteek normcommissie

C.4.8 Conclusies

De focus van de normcommissie 'Informatiebeveiliging, cyberveiligheid en privacy' ligt momenteel nog sterk op het gebied van informatiebeveiliging en cryptografie. NEN is echter met partijen in gesprek om de normcommissie uit te breiden en eventueel te herstructureren, zeker nu cybersecurity en privacy steeds meer aandacht krijgt.

In de commissie zijn niet alle stakeholdergroepen vertegenwoordigd. Banken, opgenomen in de categorie 'directe gebruikers', zijn sterk vertegenwoordigd. De technologische industrie en consumentenorganisaties ontbreken.

De redenen waarom sommige belanghebbenden niet deelnemen zijn divers: de focus van de commissie spoort te weinig met de eigen focus (hierbij moet in aanmerking worden genomen dat de normcommissie in ontwikkeling is); de gevraagde financiële bijdrage, het tijdsbeslag, het te traag verlopen van normontwikkeling; onbekendheid met de normcommissie; en het beschikken over alternatieve kanalen om te participeren in internationale normontwikkeling.

Enkele van onze gesprekspartners geven aan dat het voor niet-deelnemende belanghebbenden aantrekkelijker kan worden gemaakt om deel te nemen door kosten van deelname te verlagen (consumentenorganisaties, MKB), door de introductie van effectievere vergadermethoden zoals videoconferencing, en door meer focus aan te brengen in het werkveld van de commissie.

NEN heeft recent een stakeholderanalyse opgesteld voor de velden Cybersecurity en Privacy waarin belanghebbenden geclassificeerd zijn volgens de waardeketen-aanpak. Vanwege de brede scope van deze normcommissie, die in beginsel drie terreinen afdekt, kan vanwege de huidige focus op informatiebeveiliging en cryptografie een vertekend beeld ontstaan voor wat betreft de balans in de vertegenwoordiging van belanghebbenden. De commissie heeft initiatieven genomen om de normcommissie uit te breiden, waardoor de samenstelling meer in balans komt.

C.4.9 Bronnen

- Interview met de NEN-secretaris van de Normcommissie.
- Interview met IBM, lid/voorzitter van de normcommissie
- Interview met DEKRA, lid van de normcommissie.
- Interview met ING, lid van de normcommissie.
- Interview met Hudson Cybertec, geen lid van de normcommissie.
- Interview met Thales Nederland, geen lid van de normcommissie.
- Interview met FME, geen lid van de normcommissie.
- Commissieplan 2017, Norm(sub)commissie 381027 'Informatiebeveiliging, Cybersecurity en Privacy' d.d. 1.8.2017.
- Stakeholderanalyse uitgevoerd door NEN m.b.t. subgebieden "Privacy" en "Cybersecurity".

- FME, De verdienkracht van Normalisatie en Smart Industrie (2017)
- FME-website, pagina over normalisatie en certificatie: https://www.fme.nl/en/node/4770
- Cyber Security Raad, Advies aan de staatssecretarissen van Veiligheid en Justitie en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap inzake cybersecurity in het onderwijs en het bedrijfsleven (2015)
- SEO Economisch Onderzoek en Verdonk Klooster, Economische kansen Nederlandse Cybersecurity Sector (2016)
- Nationaal Cyber Security Centrum, Cybersecurity Beeld Nederland 2017 (2017)
- https://www.nen.nl/Normontwikkeling/Doe-mee/Normcommissies-en-nieuwe-trajecten/Cyber-security-en-gegevensbescherming-1.htm

C.5 Kinderartikelen

C.5.1 Werkgebied

De normcommissie “Kinderartikelen” bestrijkt de normalisatie van veiligheidseisen en beproevingsmethoden voor kinderartikelen, gericht op gebruik door kinderen van onder de 48 maanden. Het betreft producten zoals fopspenen, stoelverhogers, kinderwagens, traphekjes, commodes, kinderzitjes voor fietsen en algemene veiligheidsvoorschriften.

De ongeveer 30 normen die binnen deze commissie behandeld worden, hebben volgens het commissieplan vooral betrekking op het harmoniseren van veiligheidseisen binnen Europa, maar ook bepalings- en testmethoden en zijn gericht op het voorkomen van ongelukken en letsel bij kinderen.

Veiligheid van kinderspeelgoed valt niet onder het werkgebied van deze normcommissie, maar onder die van normcommissie Veiligheid van speelgoed (3300 002) die normen ontwikkelt in het kader van de Europese richtlijn ‘Safety of Toys’ 88/378/EEC.

C.5.2 Doelen en werkwijze

De belangrijkste doelen van deze normcommissie zijn volgens het Commissieplan (2018) ”de bestaande veiligheidseisen binnen Europa harmoniseren, veiligheidstandaarden voor kinderartikelen verhogen, en de handel bevorderen”, door een gemeenschappelijke norm.

De commissie biedt haar leden toegang tot een netwerk van internationale experts op het gebied van kinderartikelen maar ook op aanpalende gebieden zoals textiel, speelgoed en meubelen. Leden van de normcommissie nemen intensief deel aan werkgroepen van CEN en ISO. Deelname hieraan verschaft organisaties invloed op de internationale normalisatie, op inhoud van normen en op andere ontwikkelingen zoals wet- en regelgeving.

Het serviceprofiel van deze normcommissie (zie volgende pagina) richt zich vooral op ‘kennis en informatie delen’ (kennis van normen en ontwikkelingen op het gebied van technologie, regelgeving en toepassing van normen) en in iets mindere mate op ‘invloed’ (invloed uitoefenen op de inhoud en toepasbaarheid van normen en andere afspraken vanuit het belang van de eigen organisatie, de sector en/of de maatschappij.

De normcommissie komt minstens twee keer per jaar bijeen, ter voorbereiding van CEN/TC252 vergaderingen. Het accent in de vergaderingen ligt - behalve op het voorbereiden van CEN-vergaderingen - ook op het netwerken en het bevorderen van kennisuitwisseling.

C.5.3 Samenstelling van de normcommissie

De commissie wordt gevormd door een groep van experts uit voornamelijk de producerende industrie en detailhandel. De samenstelling van deze normcommissie dekt verschillende stakeholdercategorieën, met het accent op producenten. De commissie bestaat uit adviserende organisaties (categorie 3), producenten of leveranciers (categorie 5), producenten of leveranciers van aanhangende producten en diensten (categorie 6), en wetgevende instanties (categorie 9).

Serviceprofiel normcommissie 'Kinderartikelen

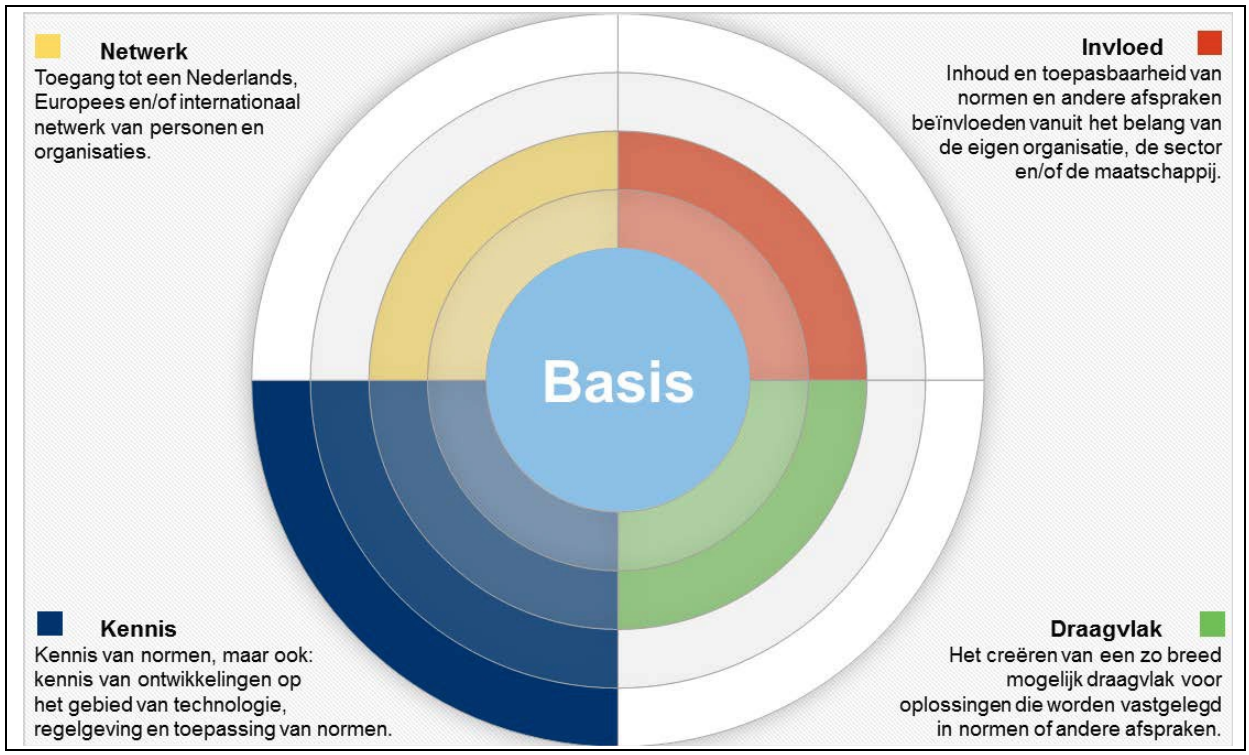

Bron: Commissieplan 2017

Per 10 november 2017 waren er drie adviserende organisaties, 14 producenten of leveranciers, zes producenten of leveranciers van aanhangende producten en diensten en een wetgevende instantie lid. De NVWA, onder de stakeholdercategorie van overheid, is agenda-lid.

De secretaris van de normcommissie geeft aan dat constant - dat wil zeggen in iedere vergadering – wordt besproken welke stakeholders ontbreken en hoe deze partijen te interesseren voor de commissie. Hierbij wordt vooral gezocht naar partijen die een actieve rol kunnen spelen bij het leveren van technisch-inhoudelijk commentaar en bij de marktacceptatie van een norm. Belangrijke, invloedrijke partijen voor de marktacceptatie van de norm zijn producenten, importeurs en detailhandel.

C.5.4 Redenen voor deelname

Twee aan de commissie deelnemende organisaties (Tummy Tub en Mattel Inc, beide producent) zijn geïnterviewd over de beweegredenen om lid te zijn. Mattel Inc., bekleedt het voorzitterschap van de commissie.

Tummy Tub noemt als reden voor deelname de kennis die wordt opgedaan om het product veiliger te kunnen maken en het op de hoogte blijven van relevante ontwikkelingen. Hoewel de normcommissie een breed scala aan producten betreft, dat voor Tummy Tub niet altijd direct relevant is, wordt ook de kruisbestuiving tussen onder meer de veiligheidseisen omtrent de verschillende producten die aan bod komen als positief ervaren. Ook de netwerkfunctie van de normcommissie is voor Tubby Tub een reden om deel te nemen, evenals de mogelijkheid om eigen ervaringen te delen voor het maatschappelijk belang. Tummy Tub maakt wel de kanttekening dat de kosten voor deelname voor een klein bedrijf hoog zijn. Hoewel de contributie laag uitvalt in verhouding met de kosten die men maakt voor het toetsen aan de norm door controlerende instanties en het normcommissiewerk het werk voor de goedkeuring iets vergemakkelijkt, zou een omzet-gerelateerde contributie eerlijker zijn volgens Tummy Tub.

Mattel noemt als belangrijke reden het inspelen op de normontwikkeling in de productie. Het productontwikkelingsproces duurt ongeveer twee jaar, een veranderende norm die niet aansluit bij het productieproces kan daarbij een obstakel vormen. Mattel Inc. oefent actief invloed uit op de normontwikkeling en neemt deel aan bijna elke Europese werkgroep van de commissie. Wanneer een norm niet een duidelijk positief effect heeft op de veiligheidsrisico's en een negatief effect heeft op de productie, is dit een reden voor het bedrijf om haar invloed te laten gelden. Voor producenten is het handig om via de deelname op de hoogte te zijn van welke nieuwe normatieve eisen er aan komen om de productie tijdig aan te kunnen passen en de mogelijkheid te hebben om bij te sturen in het normontwerp.

De jaarlijkse financiële contributie per lid bedraagt € 1.400,00. Dit vormt voor de huidige leden geen probleem. Voor ZZPers – de adviserende stakeholdercategorie in deze normcommissie – wordt een aangepast tarief gehanteerd van € 250,00.

Samenvattend, zijn de redenen voor deelname:

- Nuttig netwerk; maatschappelijk belang
- Europese normalisatie
- Uitwisseling kennis en informatie, best practices
- Tariefdifferentiatie voor ZZPers

C.5.5 Ontbrekende belanghebbenden

Opvallend bij deze normcommissie is de oververtegenwoordiging van producenten van hoofd- of aanhangende producten; kleinere producenten ontbreken nog. Directe gebruikers, onderzoek- en kennisinstellingen en testinstituten (niet gevestigd in Nederland) zijn niet vertegenwoordigd binnen deze commissie.

De secretaris en de twee geïnterviewde deelnemende organisaties zijn van mening dat met name de directe gebruikers (categorie 1) en de onderzoeks- en kennisinstellingen (categorie 7) ontbrekende partijen zijn die een toegevoegde waarde zouden kunnen hebben voor de kwaliteit en marktacceptatie van de norm. De NEN-website geeft aan dat "de normcommissie voor 2018 nog op zoek is naar consumentenorganisaties, kennis- en onderzoeksinstellingen en producenten van kindermeubilair en -textiel die willen meepraten over normontwikkeling".

De twee deelnemende organisaties die zijn geïnterviewd hebben aangegeven de overheid als partij te missen. Als deze wel zou deelnemen zou volgens hen eerder duidelijk worden of er wettelijke problemen zijn met de normstelling. De NVWA kan als agendalid wel de vergaderstukken lezen en input leveren op normontwerpen. Echter, zo merkt de secretaris op, partijen moeten zelf de toegevoegde waarde inzien van deelname aan normalisatie.

De normcommissie probeert actief vertegenwoordigers van organisaties te assisteren bij het aan hun management duidelijk maken van het belang van normalisatie.

De detailhandel ontbrak maar is sinds 2016 aangesloten, aldus de NEN-secretaris. Met Babypark, een grote Europese speler, neemt naast Prénatal nu ook de grootste partij deel. De detailhandel is een belangrijke stakeholdercategorie voor de normcommissie, zij speelt ook een rol als het gaat om acceptatie van normen.

De normcommissie staat in contact met de brancheorganisatie van baby- en kinderartikelen Vereniging Baby en Kleuter Vak (VBKV) en houdt hen op de hoogte van relevante normontwikkelings-trajecten en cursussen over normimplementatie. De secretaris van de normcommissie wil deze relatie beter gaan benutten. Via de VBKV is de normcommissie ook in contact gekomen met partijen als kraamverzorgsters en draagconsulentes, die mogelijk invloed kunnen hebben op de marktacceptatie van een norm en dus gewilde partijen zijn voor deelname aan de normcommissie of aan de openbare consultatierondes van ontwerpnormen.

Deelname van keuringsinstanties is problematisch omdat Nederlandse keuringsinstanties geen specifieke expertise op dit gebied hebben. Deze is met name in Duitsland en Engeland te vinden. Producenten beschikken wel over in-house laboratoria. Dat ze ook een soort 'kennisinstelling' zijn komt niet in de stakeholderanalyse naar voren, omdat deze deelnemers al als producenten worden aangemerkt. Voor producenten kan het ontbreken van laboratoria zoals die van keuringsinstanties in de commissies voordelig zijn want keuringsinstanties hebben een incentive om uitgebreidere testvereisten op te nemen in de norm, omdat dit hen werk oplevert maar de bedrijven geld kost. Tegelijkertijd kan het voor producenten ook nadelig uitpakken als deze stakeholdercategorie niet deelneemt omdat - voordat men gebruik kan maken van de diensten van keuringsinstanties – hen moet worden uitgelegd hoe de norm in elkaar steekt, zodat op de juiste vereisten getest kan worden, aldus geïnterviewde deelnemer Tummy Tub en dit kost de bedrijven tijd. In de Europese werkgroepen zijn internationaal gevestigde keuringsinstanties wel vertegenwoordigd. De vergaderingen van CEN/TC252 worden wel eens in de laboratoria van hun nationale leden gehouden, om testmethodes ter plekke te kunnen toetsen.

Kleinere producenten ontbreken nog. Volgens de secretaris van de normcommissie speelt bij deze groep bedrijven vooral het kostenargument een rol. Wel is de financiële bijdrage door niet deelnemende belanghebbenden aangedragen als reden om niet deel te nemen. Voor ZZPers – de adviserende stakeholdercategorie in deze normcommissie – wordt een aangepast tarief gehanteerd van € 250,00.

C.5.6 Redenen voor niet-deelname

Interviews zijn gehouden met de Consumentenbond[9] en een bedrijf uit de categorie retail dat in het verleden lid is geweest van deze normcommissie.

De **Consumentenbond** is een organisatie die directe gebruikers van producten vertegenwoordigt. Volgens de secretaris van de normcommissie heeft de Consumentenbond het beleid om niet mee te doen aan normontwikkeling. Uit het beleidsinterview dat met de Consumentenbond is afgenomen blijkt dat de capaciteit hiervoor ontbreekt en dat de Consumentenbond slechts aan één normcommissie deelneemt[10]. Producenten uit de normcommissie, die veel publicaties van de Consumentenbond zien verschijnen over hun producten, zien de partij graag aanschuiven. Volgens de Consumentenbond is uit eigen tests gebleken dat diverse traphekjes niet voldoen aan een of meerdere eisen uit de norm, ondanks dat ze het certificaat compliance door de bevoegde testinstituten droegen. Op basis van eigen onderzoek stelt de Consumentenbond dat de huidige norm niet genoeg rekening houdt met nieuwe ontwikkelingen (zoals traphekjes van flexibel materiaal). Naar aanleiding van gesprekken met de normcommissie over deze bevindingen is de Consumentenbond uitgenodigd voor deelname. Echter, de Consumentenbond geeft aan geen middelen te hebben om de uren te compenseren die nodig zijn voor deelname aan normcommissies (wel neemt ze deel aan de beleidscommissie; zie het interview met de Consumentenbond in Bijlage B). Financiering, bijvoorbeeld door een subsidie, zou nodig zijn om deelname mogelijk te kunnen maken. De secretaris van de normcommissie heeft namens de commissieleden al wel een gereduceerd lidmaatschapstarief aan de Consumentenbond voorgesteld.

Met een **bedrijf** uit de categorie detailhandel, dat in het verleden lid is geweest van deze normcommissie, heeft een interview plaatsgenomen. Voor dit bedrijf bleek de hoogte van de contributie een rol te hebben gespeeld om het lidmaatschap eind 2014 te beëindigen; het bedrijf was lid geworden toen deelname aan de normcommissie nog gesubsidieerd werd door de Rijksoverheid en partijen gratis konden deelnemen. Deelname werd door dit bedrijf beschouwd als een maatschappelijke dienst, vanwege de kennis die bij de detailhandel beschikbaar is. Naar aanleiding van de resultaten van een interne kosten-batenanalyse is daarom besloten dat deelname niet meer gewenst was toen hiervoor betaald moest worden.

---

[9] De Consumentenbond heeft er op het laatste moment voor gekozen om geen face-to-face interview te willen doen, maar om de vragen over de redenen om aan deze specifieke normcommissie niet deel te nemen schriftelijke te beantwoorden.

[10] Zie Beleidsinterviews in Bijlage B.

C.5.7 Factoren die de deelnamebeslissing kunnen beïnvloeden

Suggesties die zijn gedaan in interviews om niet-deelnemers alsnog over de streep te trekken, zijn:

- De mogelijkheid om de vergadervorm aan te passen, omdat momenteel slechts een klein gedeelte van de onderwerpen op de vergaderingen voor de gemiddelde deelnemer relevant is. Deze normcommissie kent vrij lange vergaderingen, lunch en pauzes, met veel mogelijkheden voor informele discussie. Voor een aantal partijen is dat voordelig, voor anderen niet.
- Het belang van normalisatie, zoals voor veiligheid, lijkt over het algemeen wel duidelijk te zijn. Bij kleinere organisaties is echter vaak het lange termijn strategisch belang ondergeschikt aan de operationele korte termijn winstdoelstellingen.
- Het belang duidelijk maken van betere aansluiting in sector. Zoals hierboven genoemd door Tummy Tub, is het voor keuringsinstanties niet altijd duidelijk hoe de norm in te praktijk moet worden getest. Mattel noemt de ontbrekende aansluiting tussen de inspectie en de markt door de afwezigheid van de overheid.
- Tariefdifferentiatie lijkt de mogelijkheden voor deelname te verruimen. Wat betreft de financiële bijdrage (€ 1.400,00 per jaar), dit is voor de leden op dit moment geen probleem. De normcommissie wordt geheel uit bijdragen van leden gefinancierd. Voor onafhankelijke ZZP-consultants is er een gereduceerd tarief van € 250,00. Voor de Consumentenbond geldt een introductiekorting van 25% in het eerste jaar.
- Vaak ontbreekt de technisch inhoudelijke expertise bij vertegenwoordigers van gebruikersorganisaties (e.g. kraamzorginstellingen) om relevante inbreng bij het normontwikkelproces te kunnen leveren.

Redenen om deel te nemen	**Redenen om niet deel te nemen**
Nuttig netwerk; maatschappelijk belang	Kennisleverancier wil zelf betaald worden
Europese normalisatie	Ontbreken van stakeholdercategorie in Nederland
Uitwisseling kennis en informatie, best practices	Kosten van deelname
Tariefdifferentiatie voor ZZPers	

C.5.8 Conclusies

De normcommissie ‘Kinderartikelen’ dekt een divers scala aan stakeholdercategorieën, hoewel kleinere producten, kennisinstellingen en directe gebruikers ontbreken in de commissie. Ook missen de geïnterviewde deelnemende organisaties de overheid als stakeholder; de NVWA is immers slechts agenda-lid.

Voor deelnemende partijen zijn vooral de toegang tot een nuttig netwerk, het bijdragen aan het maatschappelijk belang, deelname aan Europese normalisatie, en het uitwisselen van kennis, informatie en *best practices* van belang in de beslissing om deel te nemen.

Voor ontbrekende partijen zijn de kosten voor deelname die worden gemaakt, het feit dat er niet betaald wordt voor de inbreng van kennis, of het behoud van de onafhankelijke positie redenen om niet deel te nemen.

Manieren om niet-deelnemers toch over de streep te trekken wat betreft deelname zijn: aanpassen van de vergadervorm, het belang van lange termijn strategische investering in normalisatie duidelijk maken, belang aankaarten voor de sector, tariefdifferentiatie.

C.5.9 Bronnen

- Interview secretaris normcommissie (NEN).
- Interviews leden van de normcommissie: Mattel Inc. en Tummy Tub.
- Interviews niet-leden van de normcommissie: Organisatie uit de categorie detailhandel en Consumentenbond (schriftelijke bijdrage).

- Commissieplan 2018, Normcommissie 330 001 'Kinderartikelen' d.d. 10.11.2017.
- https://www.nen.nl/NEN-Shop/Kinderveiligheid.htm
- NEN Special Circulaire Economie. November 2017.

C.6 Machines voor de voedselindustrie

C.6.1 Werkgebied

De afbakening voor de werkzaamheden van de normcommissie wordt in grote mate bepaald door de normalisatie op Europees en internationaal niveau, respectievelijk bij het CEN en ISO. Hygiëne en voedselveiligheid zijn binnen de voedingsmiddelenindustrie belangrijke vereisten en daarmee ook belangrijke thema's voor het maken van afspraken en voor normalisatie ten behoeve van de Europese en wereldwijde handel. De meeste normen onder de normcommissie "Machines voor de voedselindustrie" vallen onder de EU-Machinerichtlijn (2006/42/EG) die in Nederland verwerkt is in het Warenbesluit Machines. Geharmoniseerde normen zijn een categorie van Europese normen die op verzoek van de Europese Commissie door CEN worden ontwikkeld. Deze geharmoniseerde normen geven een invulling van de essentiële eisen en worden na controle door de Commissie gepubliceerd, maar zijn niet verplicht. Het accent van de Nederlandse normcommissie ligt op normen op het gebied van hygiëne-eisen voor de machines en voedselveiligheid ter bescherming van de volksgezondheid.

C.6.2 Doelen en werkwijze

De doelstellingen van deze normcommissie hebben hoofdzakelijk betrekking op het delen van kennis van normen en van kennis op het gebied van de technologie, regelgeving en toepassing van normen. Dit wordt duidelijk uit het serviceprofiel (zie hieronder) en uit het werkprogramma van deze normcommissie, waarin met name het oordeel vormen over de behoefte aan normen voor voedingsmiddelenmachines in Nederland centraal staat evenals het participeren in Europese normcommissies van CEN. Ook worden onderwerpen besproken uit overlappende gebieden zoals verpakkingsmachines voor de voedingsmiddelenindustrie en grensvlakken met de cosmetische industrie.

De kennisfunctie van deze normcommissie raakt ook aan andere functies, zoals het bevorderen van het netwerk, het creëren van draagvlak voor de oplossingen die in normen worden aangekaart, en het uitoefenen van invloed op de inhoud en toepasbaarheid van Europese en internationale normen.

De Europese normontwikkeling wordt bevorderd door de actieve participatie van de leden van deze normcommissie aan enkele CEN-normcommissies (CEN/TC 153 "Food processing machinery", CEN/TC 153/WG 13 "hygiëne" en CEN/TC 429 "commercial ware washing machines"). Ten behoeve van deze deelname vormen de deelnemers op nationaal niveau een oordeel over de inhoud vanuit Nederlands perspectief.

De normcommissie komt twee keer per jaar bijeen.

C.6.3 Samenstelling

De samenstelling van deze normcommissie beperkt zich volgens het commissieplan van 2018 tot de stakeholdercategorieën 5a (producenten/leveranciers) en 3a (adviserende organisaties). Per 1 januari 2018 waren 13 producenten en 1 adviserende organisatie lid van de normcommissie. De secretaris van de normcommissie heeft aangegeven dat dit een enigszins vertekend beeld is, omdat verschillende van deze organisaties ook activiteiten ondernemen die onder een andere stakeholdercategorie geplaatst kunnen worden, bijvoorbeeld onder die van adviserende diensten.

Serviceprofiel normcommissie Machines voor de voedselindustrie

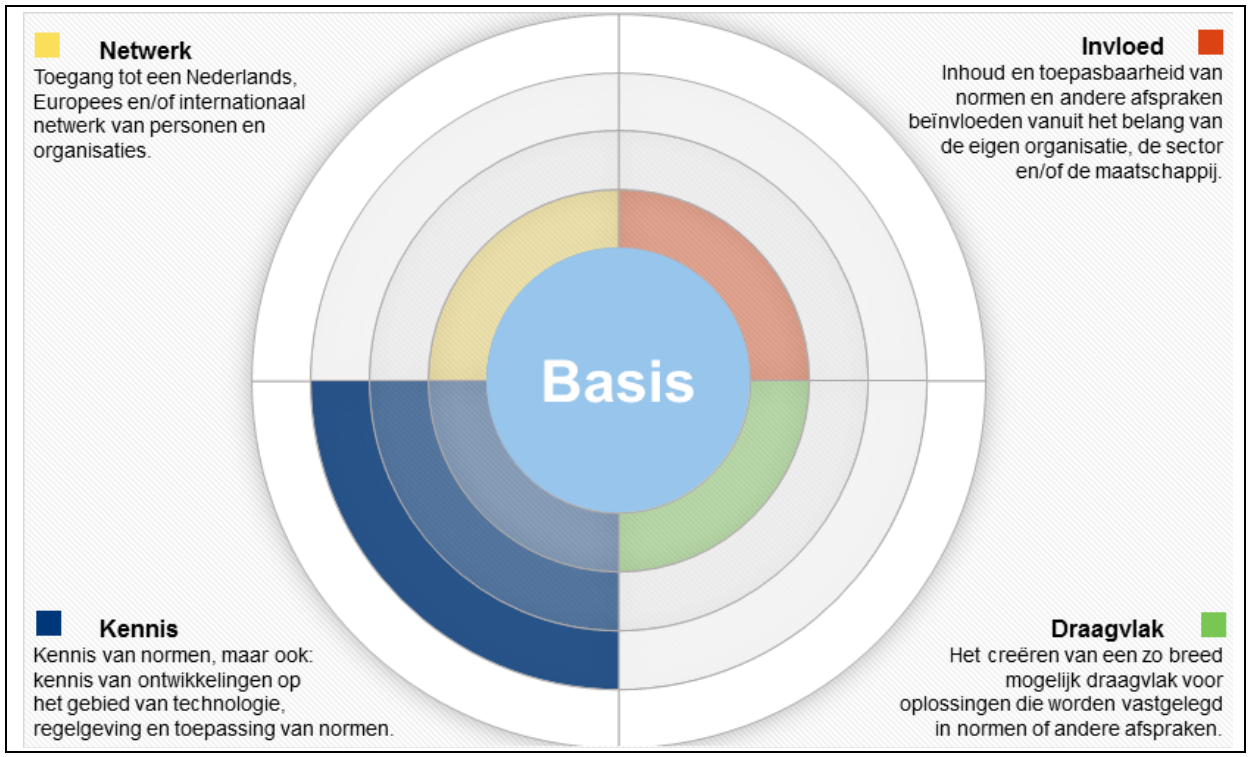

Bron: NEN

NEN heeft bij het samenstellen van de normcommissie geen uitvoerige stakeholderanalyse uitgevoerd; bij het samenstellen was de huidige methodiek nog niet ingevoerd. Wel is een lijst van potentiële belanghebbende partijen opgesteld en wordt tijdens de vergaderingen van de normcommissie met regelmaat met deelnemers besproken wat nog mogelijk uit te nodigen belanghebbenden zijn. De secretaris van de normcommissie, in samenwerking met de voorzitter, gebruikt veelal het netwerk van de deelnemers om belanghebbenden uit de sector die nog niet deelnemen te bereiken; daar zit veel potentie, omdat de huidige deelnemers de grotere producenten en directe gebruikers zijn en zodoende een groot netwerk hebben. In maart 2017 is volgens de secretaris van de normcommissie de stakeholderanalyse voor het laatst uitgevoerd en ingediend bij de Beleidscommissie Machinebouw.

C.6.4 Redenen voor deelname

Met twee van de deelnemende partijen zijn interviews gehouden: Rademaker B.V. (stakeholder-categorie 5a) en Meyn Food Processing Technology B.V. (stakeholdercategorie 5a).

Voor **Rademaker B.V.** is een hoofdreden om deel te nemen het vroeg te weten komen wat voor toekomstige ontwikkelingen er aan komen en daar mogelijk in te sturen door het verkondigen van het nationaal standpunt voor het stemmen over Europese of door een zienswijze, aanvulling, of correcties in te dienen op een normvoorstel. Dit kan van belang zijn voor het aanpassen van de producten. Bovendien helpt deelname aan de normcommissie volgens Rademaker B.V. om beter inzicht te krijgen in de normen die van belang zijn voor de bedrijfsvoering; voor buitenstaanders kunnen normen soms moeilijk te doorgronden zijn.

Ook **Meyn Food Processing Technology B.V.** geeft aan dat een belangrijke beweegreden voor deelname het op de hoogte blijven van regels en normen in het vakgebied is. Deelname geeft de mogelijkheid om juiste input aan te leveren voor normontwikkeling en om tijdig het product ontwikkel- en beheerproces aan te passen. Dit is belangrijk zodat de ontwikkelde producten conform actuele normen opgeleverd worden en om voldoende kennis in huis te hebben als er verdediging

noodzakelijk is wanneer er een discussie of issue is in verband met productaansprakelijkheid. Het netwerk dat wordt onderhouden door deelname aan normalisatie speelt daarnaast voor Meyn ook een rol.

De mate waarin partijen actief bijdragen en informatie inbrengen verschilt volgens de ondervraagden; sommige partijen zijn meer aanwezig om informatie te winnen, terwijl andere vaker informatie delen.

Mondiaal is Nederland minder actief betrokken bij normalisatie op het gebied van machines voor de voedselindustrie dan bij Europese normstellingsprocessen. Uit interviews met de deelnemers komt naar voren dat Nederland belang heeft bij goede harmonisering in internationaal perspectief en van een adequate vertegenwoordiging van het Nederlandse belang en perspectief. ISO-normen hebben een mogelijk grote invloed op de Nederlandse mondiale exportmogelijkheden. Kosten voor deelname aan normcommissievergaderingen die over de hele wereld kunnen plaatsvinden, lijkt de deelname volgens de interviews echter parten te spelen.

C.6.5 Ontbrekende belanghebbenden

In deze normcommissie zijn verschillende typen belanghebbenden niet vertegenwoordigd: de overheid, testbedrijven, consumentenorganisaties, onderwijs- en kennisinstellingen en brancheorganisaties. Uit de interviews met de secretaris van de normcommissie en de twee deelnemende partijen komt naar voren dat ze het waardevol achten als een groter aantal belanghebbenden vertegenwoordigd zou zijn in de normcommissie dan nu het geval is. Deelname van de overheid, testbedrijven, consumentenorganisaties, onderwijs en kennisinstellingen en brancheorganisaties zou volgens hen meerwaarde kunnen bieden aan de normcommissie.

Een kanttekening die de secretaris van de normcommissie geeft bij de ontbrekende stakeholdercategorieën is wel dat de stakeholdercategorisering die NEN gebruikt deelnemende partijen slechts in één stakeholdercategorie indeelt en er daardoor in enkele gevallen een eenzijdig beeld wordt gepresenteerd.

Het onderwerp komt regelmatig aan de orde in de vergaderingen van de normcommissie. Er wordt regelmatig besproken welke stakeholders ontbreken of ondervertegenwoordigd zijn. Potentiële deelnemers worden vervolgens veelal benaderd via commissieleden, achterban en netwerk. Er is in samenspraak met de normcommissieleden afgesproken gezamenlijk potentiele nieuwe leden te identificeren en benaderen. Via het verdelen van activiteiten als deze en het betrekken van zo veel mogelijk leden kunnen de kosten voor deelname op ongeveer de helft van het normale kosten per deelnemend lid worden gehouden volgens de secretaris van de normcommissie. Zo blijft de deelname-drempel ook voor kleine partijen laag.

Bedrijven die tests uitvoeren op nieuwe machines voor de voedselindustrie nemen nog niet deel, maar hun deelname zou volgens de secretaris van de commissie wel toegevoegde waarde hebben. Sommige testbedrijven die in aanmerking komen als lid van deze normcommissie zijn evenwel al vertegenwoordigd in andere normcommissies. Sommige van de deelnemende bedrijven doen de tests echter gedeeltelijk al zelf.

Belangenvertegenwoordigers van de consument ontbreken ook. Consumentenorganisaties, zoals de Consumentenbond, hebben in het algemeen problemen met betrekking tot deelname in normcommissies vanwege beperkte tijd en budget, omdat de activiteit geen hoge prioriteit bij hun leden heeft; dit komt naar voren in het beleidsinterview met de Consumentenbond (zie Bijlage B).

De deelnemende partijen verschillen echter van meningen over de concrete toegevoegde waarde van meer deelnemers voor de Europese en internationale vertegenwoordiging van nationale belangen, Nederland heeft immers één stem in internationale fora. Wel komt uit het interview met Meyn B.V. naar voren dat een groter aantal deelnemers het vermogen om deel te nemen vanuit Nederland aan internationale werkgroepen kan vergroten. Hoewel Nederland een van de grootste exporteurs is, speelt Duitsland volgens Meyn een grotere rol op het gebied van normalisatie in Europa. Duitsland is internationaal sterk vertegenwoordigd door het Bundesgenossenschaft, dat alle Duitse bedrijven in de sector vertegenwoordigt (de Duitse bedrijven zijn verplicht lid en betalen een bijdrage).

Volgens de secretaris wordt ook de deelname van onderwijsinstellingen gemist in de normcommissie. In de praktijk vormen, volgens de secretaris van de normcommissie en de geïnterviewde deelnemende partijen, tijd en budget voor deze organisaties een belemmering.

Uit het interview met de secretaris van de normcommissie blijkt dat brancheorganisaties niet geïnteresseerd zijn in directe deelname in de normcommissie. Brancheorganisaties GMV en FME hebben wel leden in de normcommissie zitten. Maar zij zitten hier niet namens de GMV of FME. Wel vindt er informatie-uitwisseling plaats tussen leden van de normcommissie en de brancheorganisaties. Deelname zou van meerwaarde zijn voor de normcommissie.

C.6.6 Reden voor niet-deelname

De NVWA[11] en kennisinstelling TNO zijn door ons geïnterviewd over de redenen voor niet-deelname, omdat deze partijen als ontbrekende belanghebbenden zijn voorgedragen door de secretaris van de normcommissie.

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit Warenautoriteit (NVWA) vervult een controlerende rol op onder meer het gebied van de bewaking van voedselveiligheid en –hygiëne en productveiligheid. Het valt onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van LNV (was EZ). De NVWA volgt een beleid van 'Nee, tenzij' wat deelname aan normalisatie betreft. De afweging om wel of niet deel te nemen wordt gemaakt op basis van verscheidene factoren, zoals het belang voor het werkgebied (valt de activiteit onder het toezicht van de NVWA en behoort het tot de prioritaire aandachtsgebieden), de toegevoegde waarde (staat het resultaat niet al vast door een oververtegenwoordiging van het bedrijfsleven; is er sturing op de uitkomst mogelijk), en het beschikbare kennisniveau. De in de jaren 2000 ingezette veranderingen in het verdienmodel van de NVWA – van een inspecties met veel in-house kennis, naar een meer begeleidende rol voor zelfcontrole van door het bedrijfsleven – heeft het lastiger gemaakt voor NVWA om te kunnen deelnemen aan een normcommissie. Zelfs als deelname aan een specifieke normcommissie onder de "core business" van NVWA valt of toevoegde waarde zou kunnen hebben, is het mogelijk dat er geen in-house expert meer is (verdwenen tijdens de transitie). Naast een actieve participatie in beperkte gevallen, levert de NVWA financiële steun aan NEN (€145.000) voor productveiligheid (geoormerkt VWS-budget) en voor voedselveiligheid (c.a. €90.000 uit NVWA-budget). Daarnaast is volgens het interview met de NVWA de toegevoegde waarde van deelname niet altijd duidelijk, omdat het soms de perceptie is dat het standpunt binnen een normcommissie reeds besloten is door grote bedrijven. Dit betreft volgens de geïnterviewde een weeffout in EU-beleid, omdat de gedachte achter geharmoniseerde Europese normen is dat regelgeving breed is en vervolgens middels normen wordt ingevuld met een breed maatschappelijk draagvlak en participatie van stakeholders. Die brede participatie, deelname van een gebalanceerde groep stakeholders, is onder het huidige systeem echter niet te garanderen, volgens de geïnterviewde.

TNO ziet een toegevoegde waarde voor deelname aan normalisatie maar moet vanuit het oogpunt van kostendekking een afweging maken over deelname aan normcommissies. In het interview dat voor deze casestudie is uitgevoerd, wordt genoemd dat kennisinstellingen een onafhankelijkere afweging kunnen maken over de zaken waaraan de industrie meer aandacht zou moet besteden voor het maatschappelijk belang, en omgekeerd aannemelijk maken dat het publiek soms onrealistische verwachtingen heeft van de industrie, zoals op het gebied van duurzaamheid. Momenteel focust deze normcommissie vooral op hygiëne en voedselveiligheid. Volgens TNO weten bedrijven de kennisinstelling al wel te vinden wanneer er kennis beschikbaar is waarvan de adoptie duidelijk winstgevend is. In het kader van de duurzaamheidsdoelstellingen, waaronder het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en water, zou een grotere rol van TNO volgens de geïnterviewde dus welkom zijn.

[11] De NVWA heeft, in navolging op ons verzoek voor een interview over de normcommissie 'Machines voor de voedselindustrie', een contactpersoon aangedragen die op meer algemene wijze de deelname van de NVWA aan normalisatie toelichtte.

C.6.7 Factoren die de deelnamebeslissing kunnen beïnvloeden

In de interviews die zijn afgenomen zijn verschillende factoren naar voren gekomen die de deelnamebeslissing kunnen beïnvloeden:

- Verbeteren van de financiering; subsidiëring voor kennisinstellingen. Een kanttekening is dat deze normcommissie volgens de secretaris van de normcommissie al lager dan het gemiddelde tarief van NEN werkt.
- Tariefdifferentiatie (hier is de secretaris voorzichtig mee, omdat de hoogtes waarop tarieven voor bepaalde organisaties worden vastgesteld niet door iedereen kan worden geaccepteerd en door sommigen als oneerlijk kan worden ervaren).
- Duidelijk maken van het (internationaal) belang van het Nederlands perspectief in de normstelling.

Redenen om deel te nemen	**Redenen om niet deel te nemen**
Het verkrijgen van nieuwe inzichten, informatie over wat er gaat komen met betrekking tot normen	Kosten van deelname
Het meebepalen van normen, uitoefenen van invloed	Benodigde tijdsbesteding
Het netwerk dat rond de normcommissie ontstaat en de mogelijkheid daarin deel te nemen	Beleid om niet of in beperkte mate deel te nemen
Aansluiting bij Europese normontwikkeling	Toegevoegde waarde van deelname
Belang van deelname voor de eigen organisatie.	

C.6.8 Conclusies

De normcommissie “Machines voor de voedselindustrie” kent een eenzijdige samenstelling: alleen de producenten, leveranciers en adviserende organisaties zijn vertegenwoordigd.

Voor deelnemende partijen is vooral het vergaren van kennis over normen, het meebepalen binnen normalisatie, het netwerken, en het belang van de normen voor de eigen organisatie van belang om te kiezen voor deelname.

Voor de ontbrekende partijen is deelname aan normalisatie vaak een kostenpost die niet direct vanuit het belang voor de eigen organisatie te verantwoorden is.

Manieren om niet-deelnemers alsnog te betrekken bij normalisatie zijn mogelijk het aanpassen van de financiering voor deelname, tariefdifferentiatie, het verduidelijken van het belang zodat de beslissing intern verantwoord kan worden, het verduidelijken van het belang van een sterke internationale vertegenwoordiging voor de Nederlandse sector.

C.6.9 Bronnen

- Commissieplan 2017 Normcommissie 341100, “Machines voor de voedselindustrie” (2016-11-01).
- Interview secretaris van de normcommissie (NEN)
- Interviews met leden van de normcommissie: Meyn B.V. en Rademaker B.V.
- Interviews met niet-leden van de normcommissie: NVWA en TNO.
- NVWA: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voeding/voedselveiligheid-in-nederland

C.7 Elektrisch materieel in verband met explosiegevaar

C.7.1 Werkgebied

Het werk van de normcommissie ‘Elektrisch materieel in verband met explosiegevaar’ (NEC31) omvat het actief volgen van normalisatieactiviteiten van Europese en, met name, mondiale elektrotechnische normcommissies op het terrein van elektrisch materieel (zoals schakelaars) bestemd voor gebruik op plaatsen met explosiegevaar. Explosiegevaar wordt veroorzaakt door de mogelijke aanwezigheid van

een explosieve atmosfeer van gassen, dampen nevels of brandbaar stof, in combinatie met zuurstof en een (elektrische) ontstekingsbron. Explosiebeveiliging is erop gericht om een van deze factoren te elimineren.

De normen die in de normcommissie worden behandeld, hebben betrekking op de wettelijke eisen voor de constructie en beproeving van elektrisch materieel of specifieke eisen voor constructie en beproeving van materieel met een bepaald type beschermingswijze. Ook worden normen opgesteld voor het gebruik van elektrisch materieel in explosiegevaarlijke gebieden zoals gevarenzone-indeling, installatie- en inspectievoorschriften, en richtlijnen voor onderhoud en revisie. Het werkgebied van de normcommissie is daarmee breed en beslaat onder andere materiaal en processen die op offshore platforms gebruikt worden, petrochemische fabrieken, mijnen, en maalderijen. Ieder commissielid heeft vaak maar met een deel van de normen te maken.

Explosies door elektrisch materieel in explosieve atmosferen veroorzaken vaak grote schade en ongelukken. Veiligheid is daarom een erg belangrijk thema voor de belanghebbende partijen, zeker in een dichtbevolkt land als Nederland. Naast het doel om de veiligheid te verbeteren, dragen normen op dit gebied ook bij aan algemeen geldige operationele praktijken om handel en economie te stimuleren.

De normen die door deze normcommissie worden gevolgd, zijn gerelateerd aan wetgeving, waaronder: Arbowetgeving, Mijnwetgeving, Bouwbesluit, en ATEX-richtlijnen (ATEX: Atmosphères EXplosibles; omvat twee Europese richtlijnen, 153 (richtlijn 1999/92/EG) en 114 (richtlijn 2014/34/EU), op het gebied van explosiegevaar onder atmosferische omstandigheden). Deze laatste richtlijnen harmoniseren een groot gedeelte van de EN 60079- en de ISO/IEC 80079 reeks. Preventieve maatregelen zijn binnen bovenstaande wetgeving belangrijk. Dit wordt bereikt door te zorgen dat er geen ontstekingsbronnen aanwezig zijn of ervoor te zorgen dat er geen brandbaar gas of stof aanwezig is. Omdat de kans op het voorkomen van een explosie niet geheel kan worden uitgesloten is beheersing van een eventuele explosie ook van belang. Dit voorkomt of beperkt schadelijke gevolgen, waaronder menselijk leed en materiële schade. ATEX 114 heeft met name betrekking op producenten van apparaten, beveiligingssystemen en installaties die worden gebruikt op plekken waar explosies kunnen voorkomen. ATEX 153 (sociale richtlijn) betreft situaties waar mensen werken in locaties met explosiegevaar.

C.7.2 Doelen en werkwijze

De doelstellingen van de normcommissie zijn, naast de deelname aan en vormgeven van Europese en internationale normalisatieactiviteiten, het voorbereiden van de nationale input en het fungeren als kennis- en netwerkplatform.

Binnen de normcommissie wordt de deelname aan mondiale en Europese vergaderingen voorbereid. Ieder commissielid volgt de werkzaamheden van de mondiale en/of Europese werkgroepen in specifieke taakgroepen van NEC31 op het voor hen specifieke taakgebied.

De Europese normcommissie CLC/TC 31 vergadert 1 á 2 keer per jaar en volgt veelal de werkzaamheden van IEC/TC 31, de mondiale normcommissie. Op Europees niveau werkt CEN/TC 305 samen met CLC/TC 31 teneinde consistentie te realiseren tussen normen voor elektrisch materieel en niet-elektrisch materieel. Op nationaal niveau vindt eenzelfde, goede samenwerking plaats tussen NEC 31 en normcommissie 341093 ‘Ontplofbare atmosferen’, die het normalisatieproces van CEN/TC305 volgt. Voorzitters van deze commissies nemen deel aan elkaars vergaderingen. Daarnaast wordt actief meegeschreven binnen de Europese werkgroep JAG TC 305 / TC 31 ‘ State of the Art’.

De mondiale normcommissie IEC/TC 31 vergadert minstens een keer per jaar.

C.7.3 Samenstelling van de normcommissie

De normcommissie kent een groot aantal leden (33) en dekt een breed scala aan stakeholdercategorieën. Per 1 januari 2017 waren de volgende categorieën vertegenwoordigd: 5 eindgebruikers (categorie 1), 4 adviserende organisaties (categorie 3), 2 uitvoerende organisaties (categorie 4), 13 producenten en leveranciers (categorie 5), 2 producenten of leveranciers van

aanhangende producten of diensten (categorie 6), en 13 controlerende instanties (categorie 8). De secretaris van de normcommissie voert met regelmaat een analyse uit van de ontbrekende stakeholders.

Naar het oordeel van de secretaris is er aanpassing van de samenstelling van de normcommissie nodig om de normcommissie beter te laten functioneren. De normcommissie kent volgens de secretaris te veel producenten en controlerende instanties en daarvan is er ook een aanzienlijk aantal dat geen actieve inbreng levert. De secretaris en de voorzitter van de normcommissie hebben voorgenomen hen hierover aan te spreken.

Een vijftal directe gebruikers neemt deel aan de normcommissie, waaronder Shell en Gasunie. Dat zouden er volgens de NEN-secretaris en deelnemers meer kunnen zijn. Volgens de voorzitter van de normcommissie neemt slechts een beperkt aantal deel omdat veel van deze categorie directe gebruikers het betreffende werk uitbesteden en in de praktijk leunen op de diensten van installatiebedrijven en inspectiebedrijven.

Service profiel normcommissie Elektrisch materieel i.v.m. explosiegevaar

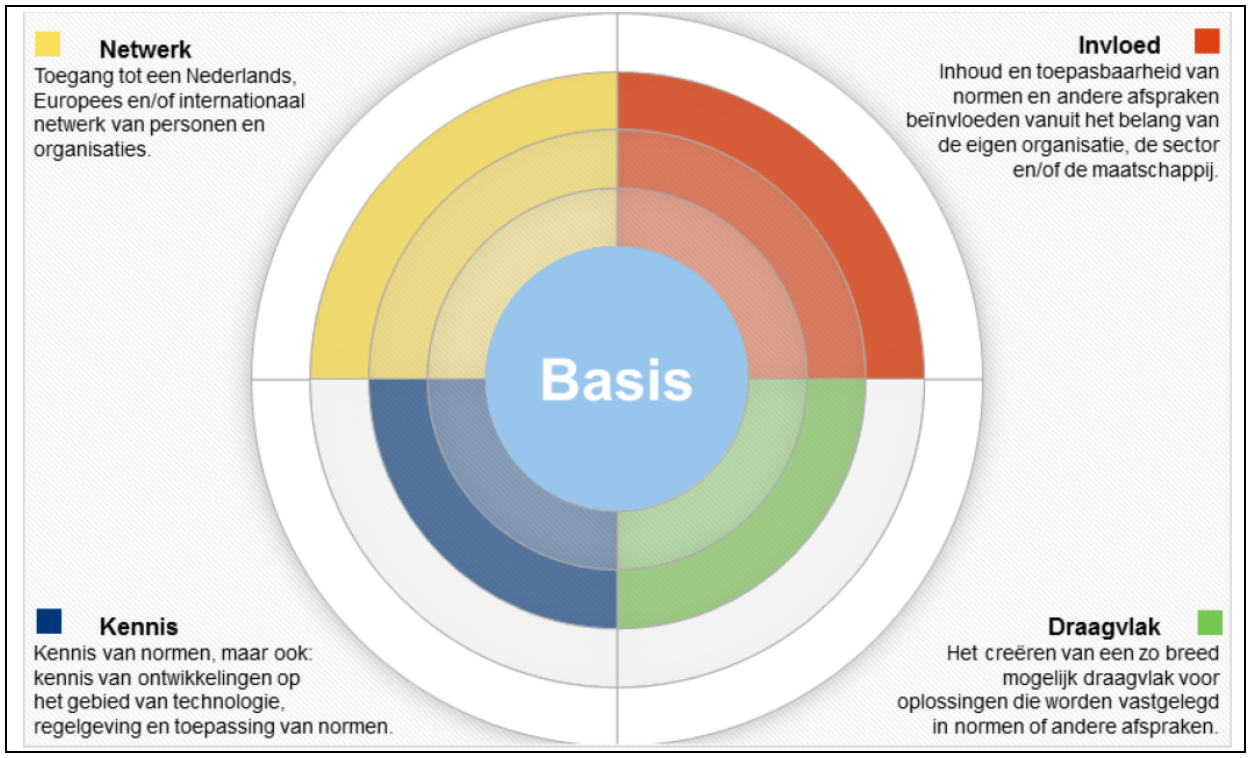

Bron: NEN

C.7.4 Redenen voor deelname

Er zijn twee interviews afgenomen met deelnemende partijen, een uit de categorie eindgebruikers en een uit de categorie controlerende instanties.

De belangrijkste reden voor deelname die naar voren kwam uit de interviews is het op de hoogte blijven van toekomstige ontwikkelingen. DEKRA Certification B.V., die de voorzittersrol in de normcommissie bekleedt, is een ATEX notified body (categorie 8: Controlerende Instantie). Producenten van producten die vallen onder de ATEX-richtlijn vereisen certificering van een dergelijk ATEX notified body. Het bedrijf heeft daarom groot belang bij kennis van de stand van zaken. De directe gebruikers en producenten hebben daarnaast ook een belang in het bijdragen aan de nationale input voor de IEC-normen die gevolgd worden en aan het actief inbrengen binnen de IEC-normcommissies.

Ook is een interview afgenomen met Gasunie. Deze organisatie heeft aangegeven dat de organisatie lid is om actief informatie en kennis in te brengen en op te doen met als doel de normen voor de branche te verbeteren en om het eigen netwerk te versterken.

C.7.5 Ontbrekende belanghebbenden

Ondanks dat deze normcommissie een relatief grote diversiteit aan leden kent, ontbreekt een aantal stakeholders. De secretaris van de normcommissie vraagt iedere vergadering aandacht voor de samenstelling van de commissie. De voornaamste stakeholdercategorie die volgens de secretaris ontbreekt is de overheid (categorie 8) en dan specifiek de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ISZW). Het midden- en kleinbedrijf is volgens de ondervraagden ook slecht vertegenwoordigd.

De secretaris heeft ook aangegeven dat leden uit de stakeholdercategorie directe gebruikers, zoals technisch dienstverleners ontbreken. Deze categorie wordt voor deze normcommissie ook niet gedekt door de stakeholdercategorie 'eindgebruiker'. De normcommissie heeft zich voorgenomen deze gebruikers binnen afzienbare tijd te benaderen.

Verschillende ondervraagde partijen hebben aangegeven graag een grotere deelname van eindgebruikers te zien, naast bedrijven als Gasunie en Shell.

C.7.6 Redenen voor niet-deelname

Vertegenwoordigers van de Inspectie SZW en van een grootbedrijf uit de stakeholdercategorie 4a (uitvoerende/toepassende/dienstverlenende organisaties), dat de bovengenoemde ontbrekende categorie van technisch dienstverleners beslaat, zijn, mede op aanraden van de secretaris van de normcommissie, geïnterviewd.

Uit het interview met Inspectie SZW blijkt dat de organisatie in principe niet mee doet aan normstellingsprocessen. De verantwoordelijkheid hiervoor is, zo zegt de Inspectie in het interview, in het CE-stelsel neergelegd bij de marktpartijen, daar ligt ook de verantwoordelijkheid. Een goede keuze, volgens Inspectie SZW, om zo de expertise en de betrokkenheid in het veld te benutten. Echter onderstreept de inspectiedienst, dat het in de praktijk ook niet mogelijk zou zijn om bij alle normen een inbreng vanuit Inspectie SZW te kunnen geven. Dit is niet mogelijk, gezien het grote aantal normeringinitiatieven die door marktpartijen worden genomen. Gedurende het afgelopen decennium heeft de inspectiedienst vanwege bezuinigingen keuzes moeten maken. Inspectie SZW onderstreept wel dat er een belang is bij uitwisseling van informatie tussen de Inspectiedienst en de normcommissies. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat de norm niet aan de wetgeving voldoet waarop de inspectiedienst controleert. De normontwerpen gaan volgens de Inspectiedienst vaak zo de diepte in, dat soms simpele wettelijke principes worden vergeten bij het ontwikkelen van normen. Inspectie SZW zal dit waar nodig inbrengen in periodiek Brussels overleg. Overleg in Brussel richt zicht volgens de secretaris daarnaast vooral op de agenda van het Europese overleg en andere zaken betreffende normalisatie komen daar slechts in de marge aan de orde.

Wel vindt momenteel afstemming plaats tussen de organisaties in de stakeholdervergaderingen die in Nederland worden georganiseerd voorafgaand aan het overleg per productrichtlijn op EU-niveau (bijvoorbeeld over de ATEX-richtlijn). Soms ook kan de Inspectie SZW commentaar op normontwerpen van de normcommissie leveren op verzoek van de secretaris. Via andere wegen blijft het dus soms mogelijk om op afstand toch op de hoogte en betrokken te blijven bij normontwikkeling. De secretaris van de normcommissie vindt deze manier van input echter niet van zelfde waarde als deelname.

Ook zou volgens de secretaris van de normcommissie deelname van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties wenselijk zijn, of in ieder geval zou men betere contacten en informatie-uitwisseling met dit ministerie willen hebben. De meerwaarde van Binnenlandse Zaken ligt in het belang van het Bouwbesluit, dat refereert aan normen.

Het MKB ontbreekt tevens. Volgens de geïnterviewden kunnen de hoge kosten van de contributie en de kosten voor de vereiste tijdsinvestering en reiskosten, hiervoor een reden zijn. Deze partij is voor

deze casestudie niet geïnterviewd. Met inachtneming van de suggesties van de secretaris over welke ontbrekende partijen te interviewen, is gekozen voor interviews met een overheidsinstantie en een organisatie uit de categorie retail. Wel geeft de secretaris van de normcommissie aan dat - om toch het MKB te betrekken bij het werk en te profiteren van de kennis van de normcommissie - het ATEX-platform is opgericht, waar het MKB kosteloos aan kan deelnemen. Het ATEX-platform is opgericht naar voorbeeld van eerdere platforms zoals Platform NEN1010, dat is gericht op de toepassers van de ATEX-producten, zoals adviseurs, installateurs, inspecteurs en de eindgebruikers.

Een niet-deelnemend grootbedrijf uit de stakeholdercategorie 4a (uitvoerende, toepassende, dienstverlenende organisaties) dat ervoor heeft gekozen niet bij naam te willen worden genoemd, is tevens geïnterviewd voor deze casus. Het bedrijf is wel betrokken bij IECEX 05-certificering dat onder het IEC valt, waarin “de regels vast (liggen) voor het certificeren van de competenties van personeel dat in een explosieve omgeving werkzaam is of werkzaamheden verricht die voor de veiligheid in een dergelijke omgeving van belang zijn”.[12] Deze partij had zelf nog niet nagedacht over deelname aan normcommissies. Wel moet deelname voor deze partij een duidelijke bijdrage leveren om er positief over te besluiten, gelet op de kosten.

C.7.7 Factoren die deelnamebeslissing beïnvloeden

- Tariefdifferentiatie wordt gezien als een mogelijkheid om het voor kleinere (MKB) partijen makkelijker te maken om deel te nemen aan de normcommissie.
- Actiever benaderen van belanghebbenden. Uit de interviews blijkt dat dit nog niet altijd gebeurt.

Redenen om deel te nemen	**Redenen om niet deel te nemen**
Weten wat voor ontwikkelingen er aan komen Invloed uitoefenen op normontwerpen Netwerk opdoen	Beleid om niet deel te nemen van bepaalde organisaties Vereiste eigen investering Onbekendheid met de (werkzaamheden van) de normcommissie Organisaties besteden taken op dit onderwerp uit

C.7.8 Conclusies

De normcommissie Elektrisch materieel in verband met explosiegevaar kent een groot aantal deelnemers en een breed scala aan stakeholdercategorieën. De overheid en het MKB zijn aangegeven als ontbrekende partijen.

Voor deelnemende partijen is vooral kennis over ontwikkelingen, het invloed uitoefenen op normontwerpen en netwerk uitbreiden van belang om te kiezen voor deelname.

Voor ontbrekende partijen is de deelnamekeuze onder meer beïnvloed door het beleid om niet mee te doen, de vereiste investering die deelname vraagt, onbekendheid, en het missen van de relevantie van de norm vanwege uitbesteding van relevant werk.

Manieren om niet-deelnemers alsnog te betrekken bij de normcommissie zijn mogelijk tariefdifferentiatie en het actiever benaderen van belanghebbenden.

C.7.9 Bronnen

- Interview met de secretaris van de normcommissie (NEN)
- Interviews met leden van de normcommissie: Gasunie en DEKRA Certification B.V.
- Interviews met niet-leden van de normcommissie: ISZW en een grootbedrijf uit de stakeholdercategorie 4a (uitvoerende, toepassende en/of dienstverlenende organisaties)

[12] R. Bergwerff en P. Van der Sneppen. Met IECEx 05 veiliger werken in explosieve gevaarlijke omgevingen: competenties rondom explosieveiligheid in kaart gebracht. 2013.

- Commissieplan 2017 Normcommissie 363031 Elektrisch materieel in verband met explosiegevaar (NEC31) d.d. 1.1.2017
- R. Bergwerff en P. Van der Sneppen. Met IECEx 05 veiliger werken in explosieve gevaarlijke omgevingen: competenties rondom explosieveiligheid in kaart gebracht. 2013.

C.8 Waterstof en brandstofcellen

C.8.1 Werkgebied

Het werkgebied van de normcommissie betreft de normalisatie op het gebied van waterstoftechnologie en brandstofcellen. De Nederlandse Waterstof en Brandstofcel Associatie (NWBA) stelt dat waterstof als wereldwijde oplossing kan dienen voor de energiecrisis: “Het is misschien wel de belangrijkste oplossing voor het komende tekort aan fossiele brandstoffen”.[13] Er wordt al aangenomen wordt dat waterstof de potentie heeft om (een van) de energiedrager(s) van ons toekomstige energiesysteem te worden. Waterstof kan worden geproduceerd met een grote variëteit aan energiebronnen (waterkracht, biomassa, wind, zon, kernenergie en fossiele brandstoffen). Brandstofcellen zetten chemische energie bij waterstofreacties direct om in elektrische energie, met hoog rendement. Onderwerpen die hierbij voor wat betreft normstelling van belang zijn, zijn productie, transport, leidingsystemen, vulstations, decentrale toepassingen van waterstof, vulprotocollen, brandstofcellen en brandstofspecificatie. Hierbij spelen aspecten zoals veiligheid, kwaliteit en duurzaamheid een grote rol. Internationaal is dit normgebied van groot belang (ISO, IEC, CEN).

Stakeholders in dit normgebied omvatten tal van spelers die actief zijn op het gebied van ruwe grondstoffen, technologie, productie, distributie, en eindgebruik (energieleveranciers). Daarnaast zijn stakeholders volgens de gesprekken spelers op het gebied van certificatie, beleid en regelgeving, advisering, onderwijs- en onderzoeksinstellingen, en andere belangengroepen. Er is een stakeholderanalyse uitgevoerd volgens het twee jaar geleden geïntroduceerde standaardformat waarin specifieke organisaties zijn geïdentificeerd. Deze stakeholderanalyse krijgt een update in 2018.

Het belang van normen op het gebied van waterstof en brandstofcellen is dat ze kunnen dienen als referentiekader voor gemeenten om vergunningaanvragen te beoordelen en zodoende de benodigde infrastructuur (tankstations) beschikbaar te maken om de uitbreiding van het aantal auto’s dat rijdt op waterstof mogelijk te maken.

Dit onderzoek is met name gericht op stakeholders met belang op het vlak van waterstof voor mobiliteit en transport.

C.8.2 Doelen en werkwijze

Doelstelling van deze normcommissie is om de mogelijkheden en de risico’s van waterstof en brandstofcellen in kaart te brengen, te bepalen voor welke onderdelen normalisatie (en regelgeving) relevant is, nationale normdocumenten ontwikkelen en/of het actief volgen, en inbreng leveren aan Europese (CEN) en mondiale (ISO) normontwikkelingen.

De normcommissie draagt zorg voor nationale normontwikkelingsactiviteiten en de Nederlandse inbreng in enkele technische commissies van ISO en CEN. Dit zijn de mondiale normcommissies ISO/TC 197 "Hydrogen technologies" IEC/TC 105 "Fuel cell technologies" en de Europese normcommissie CEN/CLC/TC 6 "Hydrogen". Nationaal houdt de normcommissie zich veelal bezig met herziening van de Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen (PGS) 35, de NPR 8099, en het onderhouden van het contact met het Netherlands Water Partnership (NWP) en Nederlandse Waterstof & Brandstofcel Associatie (NWBA).

[13] https://www.nen.nl/NEN-Shop/Nieuwsberichten-Energie-Distributie/De-veelzijdigheid-en-onmisbaarheid-van-waterstof.htm.

De activiteiten van de normcommissie zijn vooral gericht op het delen van kennis en informatie, ook middels het netwerk, en op het versterken van invloed en toepasbaarheid van normen (zie het serviceprofiel hieronder).

De normcommissie komt twee keer per jaar bijeen.

C.8.3 Samenstelling

De normcommissie kende per 1 juni 2017 11 deelnemende organisaties, verspreid over een breed scala aan stakeholdercategorieën. Verscheidene van deze partijen zijn ingedeeld bij twee verschillende stakeholdercategorieën (Shell, HyET en Pitpoint).[14] De secretaris van de normcommissie geeft aan dat de deelnemende partijen vooral de koplopers op het gebied van gebruik van waterstof en mobiliteit/transport (en randstofcellen) zijn; partijen die actief de nieuwe toepassingen van waterstof als brandstof proberen na te streven. Hoewel het aantal deelnemende organisaties nog beperkt is, wordt inzetten op het aantrekken van meer partijen volgens de secretaris van de normcommissie niet als reëel gezien zolang de toepassing van producten en diensten in de categorie waterstof en brandstofcellen nog beperkt is. Daarnaast is de auto-industrie onderdeel geweest van normalisatieprocessen, onder meer bij de PGS 35 (Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen), die van toepassing is op waterstofafleverinstallaties en de daaraan verbonden hulpapparatuur. Ze heeft zich teruggetrokken uit de normcommissies nadat de norm was vastgesteld.[15]

Volgens de secretaris van de normcommissie kent de commissie een goed gespreide vertegenwoordiging van de meeste relevante stakeholdercategorieën.

Service profiel normcommissie Waterstof en Brandstofcellen

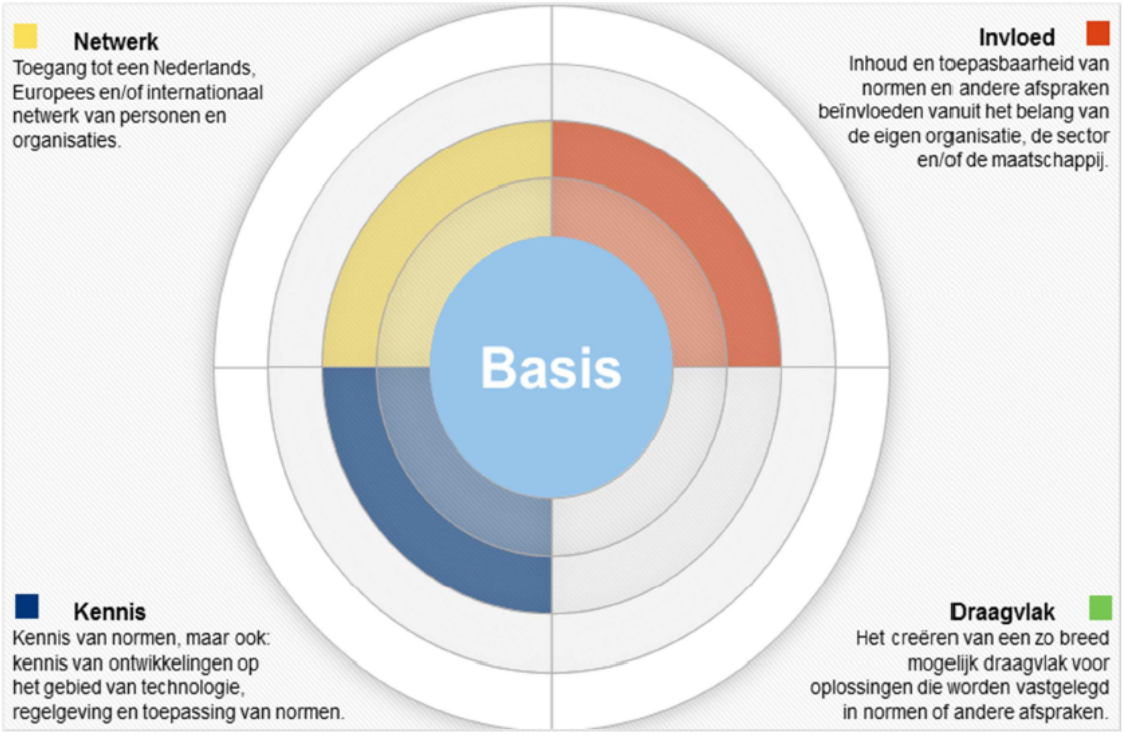

Bron: NEN

[14] In tegenstelling tot de andere normcommissies in de casestudies is er door de secretaris van deze normcommissie voor gekozen om de stakeholders in meerdere categorieën in te delen.

[15] Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen (http://www.publicatiereeksgevaarlijkestoffen.nl/publicaties/PGS35.html).

C.8.4 Redenen voor deelname

Er is een interview gehouden met de voorzitter van de normcommissie (van Pitpoint). Andere huidige deelnemers Shell and Airliquide zijn benaderd voor een interview, maar het bleek uiteindelijk om praktische redenen niet mogelijk om binnen de beschikbare periode een interview in te plannen.

Voor **Pitpoint,** een bedrijf dat de toegankelijkheid van waterstof als brandstof probeert te vergroten door tankstations op te zetten, is het doel van deelname aan de commissie het ontwikkelen van normen in het kader van de certificering voor tankstations. Momenteel is er niet zo'n overkoepelend kader en worden aanvragen per gemeente aan de hand van individuele interpretaties verleend. Pitpoint wil onder meer eenzelfde veiligheidsniveau creëren in de vorm van een norm waaraan gemeenten hun aanvragen kunnen checken.

C.8.5 Ontbrekende belanghebbenden

Er zijn in deze normcommissie verschillende typen stakeholdercategorieën die niet deelnemen.

Volgens de secretaris en de geïnterviewde deelnemer aan de normcommissie zijn dit:

- Brancheorganisaties directe gebruikers (1b) en voorwaardenscheppende partijen (2b). Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de NWBA (Nederlandse Waterstof en Brandstof Associatie). NEN onderhoudt daar wel contacten mee en wisselt informatie uit.
- Adviesorganisaties en hun brancheorganisaties (3a, b).
- Onderzoek en kennisinstellingen (7).
- Contextbepalers groter geheel (11), zoals het Nationaal Waterstof Platform waarmee overigens goede contacten zijn en NEN trekker is van een van de werkgroepen.
- Brandweer (8). Zonder deelname van de brandweer is deze niet op de hoogte van de laatste stand van zaken op het gebied van toepassing van waterstof en brandstofcellen zoals die in de commissie met elkaar wordt gedeeld. De brandweer stelt haar eigen regels op voor preventie en bestrijding, waar volgens PitPoint nog wel wat op valt af te dingen als het om veiligheid gaat. Als ze lid zou zijn van de commissie, zou ze met de meest recente kennis meer veilige regels opstellen, volgens Pitpoint.

Daarnaast, zouden er meer bedrijven en organisaties uit de groep van wel vertegenwoordigde stakeholdercategorieën kunnen deelnemen, hoewel dit als onwaarschijnlijk wordt geacht door de secretaris van de normcommissie.

C.8.6 Redenen voor niet-deelname

Interviews zijn gehouden met twee niet-deelnemende organisaties: Leak Control (categorie 8, controlerende instantie) en Ekinetix (categorie 3, adviesorganisatie). Beide bedrijven vallen onder de groep van het MKB.

Leak Control, specialist op het gebied van lekdetectie, waterstofdetectie en gasdetectie, heeft deelgenomen aan de normalisatie op het gebied van opslag van waterstof op tankstations. Leak Control is hier destijds door de Nederlandse Waterstof en Brandstofcellen Associatie (NWBA) voor gevraagd. Na het afronden van de norm is Leak Control wel gevraagd om in de normcommissie te blijven zitten, maar dan tegen betaling van contributie. Dit was de hoofdreden voor Leak Control om niet verder deel te nemen. Het leveren van kennis en expertise wordt gezien als een maatschappelijke functie, die niet binnen het directe bedrijfsmodel van het bedrijf past. De contributie afschaffen wordt gezien als een belangrijke reden om de deelname te heroverwegen.

Ekinetix is momenteel geen deelnemer aan de normcommissie, maar de ondervraagde is wel lid geweest als technisch expert, op uitnodiging van NEN, om input te leveren bij normalisatie betreffende het tanken van waterstof, een proces dat op initiatief van de SAE (Society of Automotive Engineers) in gang is gezet. De betrokkenheid van de geïnterviewde was dus verbonden aan de tijdsduur van verwerking van de betreffende standaard. Reden voor deelname was volgens de expert het delen van

kennis voor maatschappelijk belang en om de sector in Nederland verder te helpen die op dat moment achterliep bij andere Europese landen. Het lidmaatschap aan de normcommissie is na de ontwikkeling van de norm afgebroken. Ekinetix is een adviesbureau met een platte structuur, waarvoor deelnamekosten direct verantwoord moeten kunnen worden. Binnen deze structuur is het volgens ondervraagde niet mogelijk om permanent deel te nemen aan normalisatie.

C.8.7 Factoren die de deelnamebeslissing kunnen beïnvloeden

Factoren die door de geïnterviewden zijn genoemd om niet-deelnemers alsnog over de streep te trekken zijn:

- Subsidiëring van deelname.
- Pleiten van de secretaris voor het belang van normalisatie bij (het management van) belanghebbende organisaties. Momenteel is er vaak onvoldoende bewustzijn over het belang van normalisatie.

Redenen om deel te nemen	Redenen om niet deel te nemen
Mogelijk maken van innovatie Invloed uitoefenen op normontwerpen	Betaling voor deelname; het delen van kennis wordt gezien als maatschappelijke bijdrage waarvoor niet betaald zou hoeven worden. De techniek wordt nog niet breed toegepast voor vervoer Structuur van de organisatie (bijv. platte organisatiestructuur); lastig om kosten te verantwoorden

C.8.8 Conclusies

De normcommissie 'Waterstof en Brandstofcellen' kent een goed gespreid palet aan stakeholdercategoriën, maar een beperkt aantal deelnemers. De overheid en de brandweer worden als partijen gemist voor een goede normontwikkeling.

Voor deelnemende partijen zijn de belangrijkste redenen om deel te nemen aan normalisatie het mogelijk maken van innovatie en het uitoefenen van invloed op normontwerpen.

Voor ontbrekende partijen is de deelnamekeuze onder meer beïnvloed door de kosten die deelname met zich mee brengt; het bijdragen van kennis wordt gezien als voor het maatschappelijk belang. Daarnaast is de techniek nog niet breed toegepast, waardoor er een beperkt aantal partijen lid is.

Subsidiëring van deelname of het meer bepleiten van het belang van normalisatie bij belanghebbenden zou mogelijk een middel kunnen zijn om meer belanghebbenden deel te laten nemen. Momenteel is er vaak onvoldoende bewustzijn over het belang van normalisatie.

C.8.9 Bronnen

- Interview secretaris van de normcommissie (NEN).
- Commissieplan 2017 Normcommissie 310197 'Waterstof en brandstofcellen' d.d. 1.6.2017.
- Interview met leden van de normcommissie: PitPoint (voorzitter).
- Interview met niet-leden van de normcommissie: LeakControl en Ekinetix.

Bijlage D Enquete

D.1 Vragenlijst

De vragenlijst bestond uit vier onderdelen

1. Vragen over de respondent

1. Onder welk vakgebied valt de normcommissie waarvoor u deze enquête invult?

- Arbeid & Veiligheid
- Bouw Chemie & Materialen
- Consumentenzaken
- Elektrotechniek & ICT
- Energie & Distributie
- Landbouw & Levensmiddelen
- Machinebouw & Transport
- Managementsystemen
- Medische Hulpmiddelen
- Milieu
- Zorg & Welzijn
- Andere

Vervolgens: Uitsplitsing naar specifieke normcommissie van de respondent per vakgebied.

2. Welke rol vervult u in de norm- of beleidscommissie?

- Lid van de commissie
- Voorzitter van de commissie
- Consultant van de commissie

3. Wat voor type belanghebbende is uw organisatie in deze commissie?

- Producent of leverancier: midden- of kleinbedrijf (tot 250 personen)
- Producent of leverancier: groter bedrijf
- Gebruiker: midden- of kleinbedrijf (tot 250 personen) Gebruiker: groter bedrijf
- Brancheorganisatie
- Overheid: inkoop
- Overheid: beleidsmaker
- Controlerende instanties (wet- en regelgeving en daaraan gerelateerde certificering)
- Testinstituut (inclusief certificering die niet wettelijk verplicht is)
- Kennisinstelling of adviesbureau
- Maatschappelijke organisatie, zoals consumenten- en patiëntenorganisaties, NGO

- Andere, namelijk …

2. Vragen over redenen om (niet) deel te nemen aan de commissies

5. In welke mate zijn de volgende redenen voor uw organisatie van belang geweest om deel te nemen aan deze commissie?

- Invloed hebben op het normontwerp
- Invloed die de norm heeft op het werkgebied van mijn organisatie
- In huis hebben van voor de norm relevante (technische) kennis
- Mogelijkheid om kennis te verkrijgen en uit te wisselen
- Mogelijkheid om een netwerk op te bouwen of daar deel van uit te maken
- De beschikbaarheid van middelen (tijd, budget) om deel te nemen
- Geen mogelijkheid om uw organisatie te laten representeren (bijv in een brancheorganisatie of maatschappelijk platform)
- Andere, namelijk …

Antwoordmogelijkheden: Van gering belang - Van belang - Van groot belang - Niet van toepassing

6. Zijn er andere normcommissies waarvoor uw organisatie is uitgenodigd maar waarvan ze heeft besloten om er geen zitting in te nemen?

Antwoordmogelijkheden: Ja, dat is de afgelopen twee jaar voorgekomen - Nee

7. Wat waren de redenen voor uw organisatie om niet aan deze normcommissie(s) deel te nemen?

3. Vragen over vertegenwoordiging van belanghebbenden binnen de normcommissie

8. Wat zou er moeten veranderen om te besluiten toch deel te nemen aan deze commissie(s)?

9. In de commissie waarvoor ik deze enquête invul, zijn alle typen belanghebbenden vertegenwoordigd. Bent u het met deze stelling:

Antwoordmogelijkheden: Geheel mee oneens - Mee oneens - Neutraal - Mee eens - Geheel mee eens

Wilt u uw antwoord hier toelichten: ……

10. Welke typen belanghebbenden ontbreken volgens u in deze commissie? (Meerkeuzevraag)

- Producent of leverancier: midden- of kleinbedrijf (tot 250 personen)
- Producent of leverancier: groter bedrijf
- Gebruiker: midden- of kleinbedrijf (tot 250 personen)
- Gebruiker: groter bedrijf
- Brancheorganisatie
- Overheid: inkoop
- Overheid: beleidsmaker

- Controlerende instanties (wet- en regelgeving en daaraan gerelateerde certificering)
- Testinstituut (inclusief certificering die niet wettelijk verplicht is)
- Kennisinstelling of adviesbureau
- Maatschappelijke organisatie, zoals consumenten- en patiëntenorganisaties, NGO
- Andere, namelijk: .....

11. Bent u ervan op de hoogte waarom deze organisatie(s) niet in de commissie is/zijn vertegenwoordigd?

Antwoordmogelijkheden: Ja - Nee

12. Indien ja, kunt u de motieven van deze organisatie(s) om niet deel te nemen hier toelichten.

13. Hoe kunnen deze organisatie(s) wel bij het normstellingsproces worden betrokken?

14. We leggen u een aantal stellingen voor en vragen aan te geven wat uw mening is over de stelling:

- Door de afwezigheid van bepaalde organisaties ontbreekt specifieke kennis in de commissie die nodig is voor het opstellen van een goede norm.

- Door de huidige samenstelling van de commissie lopen de doelstellingen van de deelnemers te ver uiteen om tot een goede norm te komen.

- De afwezigheid van bepaalde organisaties in de commissie heeft invloed op de effectiviteit van de commissie.

- De afwezigheid van bepaalde organisaties in de commissie heeft geen invloed op de aansluiting bij internationale normontwikkeling.

- In de commissie zijn een of enkele typen belanghebbenden niet vertegenwoordigd die wel kunnen bijdragen tot succesvolle ontwikkeling en acceptatie van de norm.

Antwoordmogelijkheden: Geheel mee oneens - Mee oneens - Neutraal - Mee eens - Geheel mee eens

4. Vragen over stakeholdersanalyse, alleen voor NEN-secretarissen

15. We leggen u een aantal stellingen voor en vragen aan te geven wat uw mening is over de stelling:

- De stakeholderanalyse in zijn huidige vorm is een handig en betrouwbaar instrument om de representativiteit van stakeholders in de normcommissies te bepalen.

- Er is niet voldoende tijd en informatie beschikbaar om de stakeholderanalyse goed uit te voeren.

- Het is altijd mogelijk om de geselecteerde stakeholders te bereiken en hun voor deelname aan een commissies uit te nodigen.

Antwoordmogelijkheden: Geheel mee oneens - Mee oneens - Neutraal - Mee eens - Geheel mee eens

D.2 Gegevens van de respondenten

Onder welk vakgebied valt de commissie waarvoor u deze enquête invult? (N=1190)

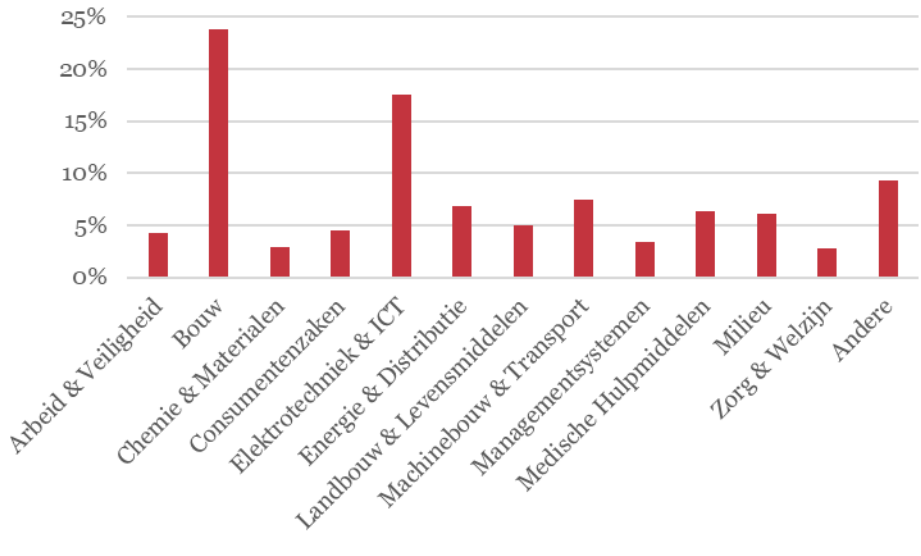

Aantallen geadresseerden en respondenten per vakgebied, response-percentage

Vakgebieden	Aantal geadresseerden	Aantal respondenten	Percentage
Arbeid & Veiligheid	406	52	12.8%
Bouw, Chemie & Materialen	2255	323	14.3%
Consumentenzaken	426	57	13.4%
Elektrotechniek & ICT	932	212	22.7%
Energie & Distributie	462	83	18%
Landbouw & Levensmiddelen	246	62	25%
Machinebouw & Transport	458	95	20.7%
Managementsystemen	149	40	26.8%
Medische Hulpmiddelen, Zorg & Welzijn	485	113	23.3%
Milieu	331	76	23%
Andere	23	15	65.2%
Totaal	6173	1128	18.3%

Rol van de respondenten in de norm- of beleidscommissie (N=995)

Rol in de commissie	Aantal
Lid van de commissie	752 (76%)
Voorzitter van de commissie	108 (11%)
Secretaris van de commissie	135 (13%)

Typen organisaties die door de respondenten in de commissies worden vertegenwoordigd (N=1190)

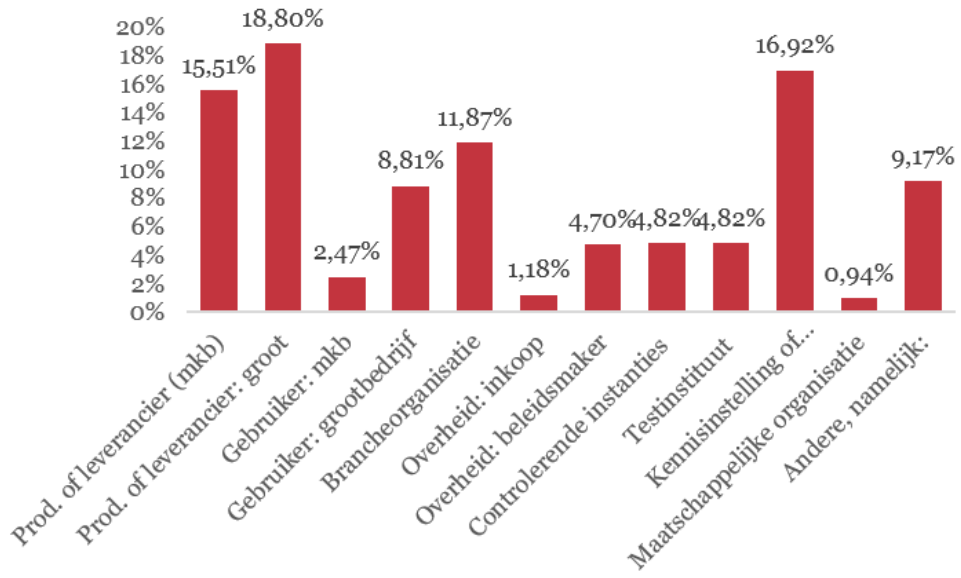

technopolis |group| The Netherlands
Spuistraat 283
1012 VR Amsterdam
The Netherlands
T +31 20 535 2244
F +31 20 428 9656
E info.nl@technopolis-group.com
www.technopolis-group.com